

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Fakulta humanitních studií

VYUŽITÍ A VÝZNAM ŠTERNBERSKÉHO PALÁCE NA HRADČANECH V
PRŮBĚHU 19. STOLETÍ

Bakalářská práce

Praha 2008

Radka Kilijánová

vedoucí práce: PhDr. Milada Sekyrková, CSc.

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 16. 5. 2008

.....

podpis

OBSAH:

Úvod	4
• Stavební historie a majitelé paláce	7
• Šlechtický rod Šternberků	16
Význam a využití Šternberského paláce v 19. století	20
Obrazárna Společnosti vlasteneckých přátel umění	22
• Počátky Společnosti vlasteneckých přátel umění	22
• Kreslířská škola	25
• Obrazárna SVPU a osobnosti s ní spjaté	27
• Krasoumná jednota a SVPU v 2. polovině 19. století	34
• Obrazárna se stěhuje	37
Šternberský palác jako první stálé sídlo budoucího Národního muzea	39
• Počátky Muzea	42
• Vedoucí a členové Muzea	51
• Muzeum v paláci na Hradčanech a osobnosti s ním spjaté	56
• Struktura muzejních sbírek	60
• Muzejní časopis a Matice česká	64
• Muzeum po Šternberkovi	66
Ernestinum	69
Šternberský palác ve století dvacátém	75
Závěr	79
Kapitola věnovaná pramenům	82
Bibliografie	83
Periodika	86
Archivní prameny	87
Přílohy	90

ÚVOD:

Šternberský palác se sídlem na Hradčanském náměstí patří mezi významné pražské barokní památky. Cílem bakalářské práce bude popsat využití a význam této budovy v průběhu 19. století, s bližším zaměřením na instituce, které zde sídlily nebo využívaly část paláce ke svým účelům, a na osobnosti s nimi spjaté. Práce se bude věnovat také členům šternberského rodu, jednak z důvodu, že tento rod nechal palác vystavět, stavba dodnes nese jeho jméno a také z důvodu, že někteří jeho příslušníci se významně zasloužili o vznik a fungování institucí sídlících v paláci v průběhu 19. století.

Téma dějin Národního muzea i Společnosti vlasteneckých přátel umění již bylo v sekundární literatuře mnohokrát zpracováno. Zároveň také se většinou publikace Národní galerie a průvodce jejími sbírkami věnují dějinám Šternberského paláce, zejména jde však o stručné nastínění základních dějin paláce a jeho využití v úvodech publikací. Ráda bych zde představila práci s podrobnějším zaměřením na význam a využití hradčanského Šternberského paláce v 19. století s detailnějším pohledem na Společnost vlasteneckých přátel umění, Národní muzeum a Ernestinum.

Práce je tematicky rozdělena do tří kapitol, z nichž se každá věnuje instituci, která v paláci sídlila a osobnostem s ní spjatým. V úvodu práce je nastíněna stavební historie Šternberského paláce a představena šlechtická rodina Šternberků. První kapitola je zaměřena na Společnost vlasteneckých přátel umění, druhá se věnuje Národnímu muzeu a třetí Ernestinu. Čtvrtá a poslední kapitola představuje Šternberský palác ve století dvacátém.

Hradčanský Šternberský palác (viz příloha č. 1) se nachází *“na severní straně náměstí, tj. na jeho pravé straně, přicházíme-li směrem od Hradu. Palác sám však není do náměstí včleněn. Je vysunut*

*z jeho podélné osy směrem k Jelenímu příkopu a stojí rovněž pod výškovou úrovní náměstí na nevelké parcele mezi palácem arcibiskupským a tzv. kanovnickými domy, podél jejichž zadní fronty je umístěna malá palácová zahrada.”*¹ Chodí se k němu průchodem v sousedním paláci Arcibiskupském: *“severní stranu Hradčanského náměstí dělila už od pradávna na dvě nestejně části ulička, která vedla z náměstí k brance, již se procházelo k potoku Brusnici. Je to ulička po západní straně Arcibiskupského paláce, vedoucí dnes mezi tímto palácem (čp. 56) a prvním z kanovnických domů po severní straně náměstí (čp. 58) přímo do vestibulu a do nádvoří paláce Šternberského.”*²

Tato dvouposchod'ová budova obepíná téměř čtvercové nádvoří se sochou *Lev drtící hada* (1832), plastikou Antoine - Louise Baryeho a je k ní připojena zahrada hostící díla českého sochařství 20. století. (Palácová zahrada se otevírá začátkem května a je pro veřejnost přístupná celé léto.) Krásná, majestátní, avšak ve své podstatě nedokončená palácová budova, je poněkud ukryta zraku návštěvníka za domy na Hradčanském náměstí, což jí zabraňuje na první pohled uplatnit reprezentativnost typickou pro barokní stavby. Avšak pokud se díváme z palácové zahrady, naskytne se nám úchvatný pohled na stavbu s obloukovým průčelím, novinkou v tehdejší architektuře, pocházející patrně od architekta Alliprandiho.

Využití Šternberského paláce se v průběhu dějin měnilo. Původní rodinné sídlo šlechticů ze Šternberka, o jehož stavbě uvažoval hrabě Václav Vojtěch ze Šternberka již od 80. let 17. Století a které nechal postavit v letech 1698 – 1707, prodal v roce 1811 jeho potomek Leopold ze Šternberka Společnosti vlasteneckých přátel umění. Tato nová “majitelka” pronajala v květnu 1821 dvanáct sálů prvního patra Národnímu muzeu (které zde vystavovalo své sbírky až do roku 1847). *“Šternberský palác se tehdy stal místem odborných setkání a pracovištěm takových průkopníků naší*

¹ Kesner, Ladislav. Národní galerie. Sbírkový katalog ve Šternberském paláci. Sportovní a turistické nakladatelství, Praha 1965, s. 3.

² Líbal, D., (vedoucí úkolu), Vilímková M., Muk, J. (zodpovědní projektanti). Stavebně historický průzkum Hradčany čp.57 / Šternberský palác. Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, Praha říjen 1963, s. 1 (*uloženo v Knihovně NG, Šternerský palác, sign. Y516*)

novodobé vědy, jakými byli kupříkladu vynikající zoolog A. J. Corda, botanik K. B. Presl či mineralog F. Zippe.”³ V době, kdy v paláci sídlilo Muzeum bydlel zde i Václav Hanka a roku 1842 se sem nastěhovala rodina Antonína Mánesa. Společnost vlasteneckých přátel umění si však stěžovala na malou návštěvnost obrazárny a na nedostačující prostory pro sbírky a uvažovala proto o stavbě budovy nové. V roce 1871 proto Šternberský palác prodala statkáři Heliodoru Heidlovi, od něhož roku ho roku 1872 získal Spolek paní a dívek sv. Anny, který zde zřídil útulek pro slabomyslné, podle mecenášky Ernestiny Auersperkové zvaný Ernestinum. Tento ústav sídlil v paláci až do roku 1918. V první polovině dvacátého století pak budova sloužila převážně vojenským účelům a kolem roku 1947 získala palác Národní galerie, jejíž sbírky jsou v paláci umístěny dodnes.

Spory o architektonické autorství paláce, které nejsou ani dodnes zcela vyjasněny, neubírají této krásné budově její význam. Jestliže v 19. století byla oblast Hradčan poměrně málo navštěvovanou oblastí, oddělenou od rušnější části města, dnes je toto místo každý den zaplňováno skupinkami i jednotlivci z Čech a ze zahraničí. V těsné blízkosti Pražského hradu tak můžeme v našem 21. století zhlédnout vzácné sbírky starého umění od antiky po baroko, náležející dnes Národní galerii, ale dříve po desetiletí schraňovány malou skupinkou šlechticů, jejíž členové se zasloužili nejen o vznik první české veřejné obrazárny, ale někteří také mají podíl na vzniku Národního muzea, které ve Šternberském paláci našlo na čas své přístřeší.

Rod Šternberků, z něhož v této práci bude věnována pozornost zejména dvěma osobnostem: Josefu Františku Šternberkovi-Manderscheidovi a Kašparu Mariu Šternberkovi, je rod s dlouhou tradicí sahající až do 12. století, kdy žil údajně prapředeek Diviš. Kromě Šternberského paláce na Hradčanském náměstí vlastnila rodina také dům na Malostranském náměstí, také Šternberský palác, ale mimo to je spjata i s hradem Šternberkem u Olomouce a Českým Šternberkem. Václav Vojtěch

³ Ledvinka, Václav; Mráz, Bohumír; Vlnas, Vít. Pražské paláce. Encyklopedický ilustrovaný přehled. Akropolis, Praha 1995, s. 318.

Šternberk si kromě paláce na Hradčanech nechal postavit také zámeček v Troji a František Šternberk byl ve své době majitelem panství Častolovice a Zásmuky, dědictví po otci Františku Kristiánovi Šternberkovi. Panství Březina, Darová a Radnice získal do správy Kašpar Šternberk po smrti svého bratra Jáchyma. Dnes rodina Šternberků (*používající jméno Sternberg, pozn. RK*) vlastní po restituci znovu Častolovice, Zásmuky a další panství.

Stavební historie a majitelé paláce

V místech dnešního hradčanského Šternberského paláce dříve stály tři samostatné domky se zahradami. O prvním z nich nacházíme zmínku z roku 1364, o druhém i třetím domě se prameny zmiňují roku 1370. ⁴ “*Nejstarší zápis v Deskách zemských týkající se bezpečně dnešního Šternberského paláce pochází z roku 1585, kdy si nechal tehdejší majitel domu, Jiří Starší z Lobkovic na Hasmburce, Libochovicích a Mělníce, s císařským svolením dům vložit do zemských desek. Stejného roku pak Jiří Starší z Lobkovic prodal tento svůj dům Kryštofovi z Lobkovic na Pátku a Divicích. Podle zápisu v zemských deskách z roku 1592 prodal Jiří dům... se vším dalším, co k domu náleželo za dva tisíce kop grošů českých*”. ⁵“*Na tomto městišti si koncem 16.století vybudoval svůj renesanční palác Kryštof st. Popel z Lobkovic na Pátku (1545 - 1609)...*” ⁶ a na jaře v roce 1612 se zde na čas usídlil uherský král Matyáš, odtud byl doprovázen ke korunovaci. Z Kryštofova domu se dodnes dochovala pouze část zdiva na severní straně paláce. Kryštof z Lobkovic poté dům prodává roku 1608 za stejnou cenu své manželce, Alžbětě Lobkovicové z Lobkovic, která ho vlastnila až do roku 1623, kdy ho prodala panu Vratislavovi hraběti z Fürstenberka za sumu 50 000 kop míšenských (tj. 25 000 kop českých). Majetek, který koupil hrabě Fürstenberk čítal dům za Arcibiskupským palácem, dva domy na Hradčanském náměstí a vinice na

⁴ Přesné informace o jednotlivých domech a jejich majitelích je možné se dočíst v: Libal, D., (vedoucí úkolu), Vilímková M., Muk, J. (zodpovědní projektanti). Stavebně historický průzkum Hradčany čp.57 / Šternberský palác. Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, Praha říjen 1963. Volně přejato s. 1 - 7, uloženo v Knihovně NG v Praze ve Šternberském paláci pod signaturou Y516.

⁵ Libal, D.,(vedoucí úkolu), Vilímková M., Muk, J. (zodpovědní projektanti). Stavebně historický průzkum Hradčany čp.57 / Šternberský palác. Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, Praha říjen 1963, s. 8.

⁶ Ledvinka, Václav; Mráz, Bohumír; Vlnas, Vít. Pražské paláce. Encyklopedický ilustrovaný přehled. Akropolis, Praha 1995, s. 313.

horách hradčanských.⁷ Přes Fürstenberkovu manželku Lavinii (znovu provdanou hraběnku z Harrachu) a jeho dceru Eleonoru Kateřinu se majetek dostal k Janu Adolfu Schwarzenbergovi a od něj k Ferdinandu knížeti ze Schwarzenberga. Ten prodal roku 1690 svůj majetek na Hradčanech Václavu Vojtěchu Šternberkovi za 11 950 zlatých. *“Existenci tohoto vkladu vracuje koupi nynějšího Šternberského paláce naprosto jednoznačně do roku 1690”*.⁸

*“Architektura v Čechách v letech 1620 - 90 je snad více než kdykoli jindy ovlivněna politickou a hospodářskou situací v zemi. Císařský dvůr se definitivně odstěhoval do Vídně, značně se změnila vrstva stavebníků a třicetiletá válka na počátku tohoto období znemožnila... každou významnější stavební činnost. Slibný vývoj kulturních sil v předbělohorské době byl na dlouhá desetiletí zastaven a tuhý protireformační režim postihl obyvatelstvo. Činnost na poli profánní architektury se z počátku omezila převážně jen na menší či větší opravy; k významnější stavební aktivitě dochází až ve třetí čtvrti 17. století a omezuje se výlučně na zámky, paláce a ojediněle letohrádky a vily.”*⁹

*“Baroko vzniká v Itálii již v době vrcholné renesance, a to v dílech Michelangelových a Vignolových. Jeho principy jsou plně rozvinuty v 16. století v pracích římských architektů”*¹⁰. *“Z Itálie se šíří barok do celé Evropy, kde setrvává dlouho (až do poloviny 18. století) a ve dvojitě podobě. Radikální směr z Itálie přejímá především Rakousko, Bavorsko i české země, střídmejší klasicizující větve přejímá Francie, Německo a Anglie.”*¹¹ V Rakousku se proslavil architekt Johann Bernhard Fischer z Erlachu (1656 - 1723) nebo Lucas Hildebrand (1668 - 1745). *“Vliv obou těchto architektů na další vývoj architektonické tvorby je velmi silný. Jak J. B. Fischer, tak L. Hildebrandt uskutečňují některé významné stavby i v českých zemích.”*¹² Druhým centrem je oblast Bavorska, odkud pocházejí například Dientzenhoferové. Klasicizující barok, uplatňující se zejména ve Francii

⁷ Líbal, D., (vedoucí úkolu), Vilímková M., Muk, J. (zodpovědní projektanti). Stavebně historický průzkum Hradčany čp.57 / Šternberský palác. Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, Praha říjen 1963. Volně přejato s. 10.

⁸ Líbal, D., (vedoucí úkolu), Vilímková M., Muk, J. (zodpovědní projektanti). Stavebně historický průzkum Hradčany čp.57 / Šternberský palác. Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, Praha říjen 1963, s. 11.

⁹ Kolektiv autorů. Dějiny českého výtvarného umění II / 1. Od počátků renesance do závěru baroka. Academia, Praha 1989, s. 249.

¹⁰ Staňková, J.; Pechar, J. Tisíciletý vývoj architektury. SNTL - Nakladatelství technické literatury, Praha 1989, s. 186.

¹¹ Staňková, J.; Pechar, J. Tisíciletý vývoj architektury. SNTL - Nakladatelství technické literatury, Praha 1989, s. 192.

¹² Staňková, J.; Pechar, J. Tisíciletý vývoj architektury. SNTL - Nakladatelství technické literatury, Praha 1989, s. 192.

za vlády Ludvíka XIV., tvoří protiklad italskému baroku radikálnímu, je více pod vlivem renesance a nabývá klidnějších forem.

V barokním slohu ve světě je postaven například chrám sv. Petra v Římě, který po Michelangelově smrti dostavěl architekt Carlo Maderna (1556 - 1629). Dalšími jmény spojenými s tímto slohem uveďme například Giana Lorenza Berniniho (1598 - 1680). U nás v období baroka působí umělci z Itálie, Švýcarska, z Bavor a Rakouska. Nejvýznamnější osobností této doby je v naší zemi francouzský umělec Jean Baptiste Mathey. Mezi barokní stavby v Praze patří Michnův palác na Malé Straně, kostel sv. Ignáce, Černínský palác, zámek Troja a další.

“Barokní stavitelství převzalo všechny dřívější známé a vhodné stavební techniky. Tvorbu charakterizuje použití cihel a malty. Omítky jsou bohatě zdobené architektonickými články modelovanými uvnitř i vně stavby z téhož materiálu. Zkušení štukatéři vytvářejí bohatý vzorník barokních architektonických tvarů i detailů... Významným prostorovým činitelem je opět klenba, ale nově pojatá. Používají se nejrůznější typy kleneb: placka, kupole, klášterní klenba i klenba křížová...”¹³.

V českých zemích v období raného baroka vznikají spíše církevní stavby, v období baroka vrcholného pak zejména paláce a zámky. Jako architekti zde působí zejména Jean Baptiste Mathey, Domenico Martinelli, Giovanni Battista Alliprandi, Johann Bernhard Fischer z Erlachu, Lucas Hildebrant, Frantošek Maxmilian Kaňka, Jan Blažej Santini a další. Specifický český barok poté vytvářejí díla Kryštofa a Kiliána Ignáce Dienzenhofera. V době pozdního baroku dochází ke stavbě městských staveb a do tohoto období spadá také *“přestavba Pražského hradu vídeňským architektem N. Pacassim.”¹⁴*

¹³ Staňková, J.; Pechar, J. Tisíciletý vývoj architektury. SNTL - Nakladatelství technické literatury, Praha 1989, s. 189.

¹⁴ Staňková, J.; Pechar, J. Tisíciletý vývoj architektury. SNTL - Nakladatelství technické literatury, Praha 1989, s. 207.

Barokní umění vysouvá obrazový prostor k divákovi, nebo naopak prodlužuje prostor do hloubky. *“Tohoto způsobu užívá malířství vrcholného a pozdního baroku (od r. 1630) a je nejtypičtější pro poslední třetinu 17. století. Objevuje se zvláště na ilusivních nástropních scénách... V architektuře se prodloužený prostor uplatňuje na schodištích a v průhledech. ... Pocit, že nás barokní obraz vtahuje si lze nejvýše uvědomit, barokní stavba jej však proměňuje ve skutečnost. Barokní architekturu je nutno obejít, procházet a studovat v chůzi, protože jen v pohybu možno pochopit její skutečné hodnoty.”*¹⁵

*“Architektonickým památkám 17. a 18. století náleží u nás zvláštní a výjimečné postavení. Představují totiž nejpočetnější, nejsouvislejší a možno říci i nejlépe dochovanou vrstvu památkového fondu.”*¹⁶ Navíc jsou pražské paláce *“místní specifikou. Každé velké a zejména sídelní město má šlechtická sídla, avšak žádné z nich se nemůže v takové šíři chlubit paláci nejrůznějších slohových období, souvislou vývojovou stavební a uměleckou linií reprezentační feudální architektury jako Praha.”*¹⁷

Stavební historie Šternberského paláce dodnes není zcela objasněna. Odborníkům se totiž doposud nepodařilo přesvědčivě zodpovědět otázky týkající se autorství stavebních plánů. Hrabě Václav Vojtěch ze Šternberka *“roku 1690 koupil od tehdejšího majitele Ferdinanda knížete ze Schwarzenberka bývalou Lobkovicovu rezidenci (čp. 57) a s ní spojený areál kapitulního domu (čp. 60) na Hradčanském náměstí. Tato stavba náležela k paláci již od roku 1599, kdy ji císař Rudolf II. daroval Kryštofovi z Lobkovic.”*¹⁸

Významným architektem ve službách hraběte Václava ze Šternberka byl Jean Baptiste Mathey (cca 1630 - 1695), původem Francouz, který *“přichází v roce 1675 do Čech ve službách... Jana*

¹⁵ Kitson, Michael. Umění světa. Barok a rokoko. Artia, Praha 1872, s. 15.

¹⁶ Kotalík, Jiří. Architektura barokní. Deset století architektury. Správa Pražského hradu, Dada, 2001, s. 13.

¹⁷ Poche, Emanuel; Preiss, Pavel. Pražské paláce. Odeon, Praha 1977, s. 9.

¹⁸ Ledvinka, Václav; Mráz, Bohumír; Vlnas, Vít. Pražské paláce. Encyklopedický ilustrovaný přehled. Akropolis, Praha 1995, s. 314.

Bedřicha z Valdštejna”¹⁹. Mathey stavěl pro Šternberka již zámek v Troji: *“Jeho největší přínos však spočívá v přehledné logice vnitřních dispozic, kde jsou jednotlivé individualizované prostory podřízeny jádru. Takové řešení najdeme zejména v kouzelném šternberském zámečku Troja v Praze”*²⁰, a proto není vyloučeno, že autorem prvního návrhu paláce byl také on.

*“Už roku 1692 se ale stavebník obrátil se žádostí o projekt paláce na slavného Domenica Martinelliho (1650 - 1718), působícího tehdy ve Vídni.”*²¹ Domenica Martinelliho, původem z Luccy, *“na Moravu povolal Dominik Ondřej Kounic...Martinelli zasáhl i do Čech projekty na Nový zámek u Lanškrouna a nerealizovanými plány Šternberského a Kolovratského paláce v Praze”*²². O účasti Martinelliho na stavbě Šternberského paláce, jako navrhujícího architekta, je zmínka v jeho životopisu, vydaném v roce 1772.²³ *“Martinelli projekt skutečně vypracoval; plány byly...identifikovány ve sbírce v Castel Sforcesco v Miláně. Je z nich patrné, že hrabě ze Šternberka měl tehdy k dispozici hluboké, ale poměrně úzké městiště. Martinelli pro ně navrhl palác o dvou nádvořích, prvním protáhlém a druhém mělkém, otevřeném do Jeleního příkopu. Lze mít zato, že když hrabě ze Šternberka v roce 1694 žádal Českou komoru o postoupení kusu stavebního místa nad Jelením příkopem, hodlal stavět podle Martinelliho plánů, neboť půdorys paláce na nich skutečně severní hranici parcely poněkud přesahuje. Stavitelem snad měl být Martin Allio. Situace se však změnila roku 1697, kdy se hraběti podařilo přikoupit dům “U Labutí”, sousedící s dnešním čp. 60 po západní straně (dnes čp. 61 - IV), i s přilehlým pozemkem, čímž původní parcelu značně rozšířil. Stavba byla zahájena nejspíše v roce 1698, v roce 1699 byla zřejmě už v plném proudu”*²⁴.

“Za nového projektanta bývá všeobecně pokládán G. B. Alliprandi (†1720, pozn. RK)...(proti tomu by mohla svědčit okolnost, že Alliprandi, tehdy ještě velice mladý stavitel, vstoupil v roce 1696 do

¹⁹ Kotalík, Jiří. *Architektura barokní. Deset století architektury*. Správa Pražského hradu, Dada, 2001, s. 22.

²⁰ Kotalík, Jiří. *Architektura barokní. Deset století architektury*. Správa Pražského hradu, Dada, 2001, s. 22.

²¹ Ledvinka, Václav; Mráz, Bohumír; Vlnas, Vít. *Pražské paláce. Encyklopedický ilustrovaný přehled*. Akropolis, Praha 1995, s. 314.

²² Kotalík, Jiří. *Architektura barokní. Deset století architektury*. Správa Pražského hradu, Dada, 2001, s. 26.

²³ Líbal, D. (vedoucí úkolu), Vilímková M., Muk, J. (zodpovědní projektanti). *Stavebně historický průzkum Hradčany čp.57 / Šternberský palác. Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, Praha říjen 1963, s. 13.*

²⁴ Vilímková, Milada. *Stavitelé paláců a chrámů. Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové. Vyšehrad, Praha 1986, s. 72 – 73.*

služeb hr. Černína...zdálo by se tudíž logické, že mladý stavitel si bude - alespoň v prvních letech služby - hledět především práce pro svého zaměstnavatele a nebude se rozhlížet po zakázkách odjinud).”²⁵ Šternberský palác je patrně nejstarší stavbou mladého Alliprandiho. “Nedokončený dvouposchodový palác vnesl do pražské světské architektury zcela nový architektonický projev. Poprvé bylo v Praze užito do zahrady předstupující válcově zaoblené křídlo. Na zahradní průčelí se soustředila také nejintenzivnější členící péče. Na válcovém předstoupení byly uplatněny již vyzrálé formy pražského vrcholného baroka, jež převládalo i v celém druhém poschodí, zatímco ostatní části fasády se dosud nevyjadřují v podstatě raně barokně. Šternberský hradčanský palác vyniká náročným řešením interiérovým, především monumentálním schodištěm a řadou bohatě členěných, vyzdobených kabinetů a salonů. Lze v tom spatřovat výraz nádhery současně vyrůstajících vídeňských paláců”.²⁶

“Významu stavby odpovídala také její náročná interiérová výzdoba, na níž se podíleli štukatér G. D. Frisoni a malíři M. V. Halbax a J. B. Bys. Unikátní je zejména čínský salonek, vyzdobený Janem Václavem Kratochvílem v technice reliéfního zlatého laku”.²⁷

“Baroková nástropní výzdoba se řídí tvarem, velikostí a osvětlením místnosti, aby divák mohl strop co nejpohodlněji přehlédnout z místa nebo z míst, jež v místnosti pravděpodobně zaujme... a figury na závěsných obrazech a nástěnných malbách se zpravidla soustřeďují v předním plánu.”²⁸ Ve Šternberském paláci najdeme nástropní malby ve dvou sálech druhého patra, “jež představují Sebevraždu Didony a Truchlící Artemisii, která si dává sypat do nápoje popel svého zesnulého chotě Mansola”²⁹. Další nástropní malby byly objeveny při rekonstrukci na počátku 21. století v prostorách bývalé konírny a také ve vedlejším salonku: “Jméno Pompea Aldrovandiniho se objevuje ve smlouvě z 23. srpna 1707, jež obsahuje umělcův závazek vymalovat freskou či jinou

²⁵ Vilímková, Milada. Stavitelé paláců a chrámů. Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové. Vyšehrad, Praha 1986, s. 72 - 73.

²⁶ Líbal, Dobroslav; Líbal, Patrik. Architektonické proměny Prahy v jedenácti stoletích. Svoboda servis, Praha 2000, s. 178.

²⁷ Kotalík, Jiří. Architektura barokní. Deset století architektury. Správa Pražského hradu, Dada, 2001, s. 75

²⁸ Kitson, Michael. Umění světa. Barok a rokoko. Artia, Praha 1872, s. 15.

²⁹ Poche, Emanuel; Preiss, Pavel. Pražské paláce. Odeon, Praha 1977, s. 159.

technikou kapli, sál a některé pokoje právě dokončované stavby. O dalším průběhu však není nic známo, nejspíš pro náhlé úmrtí objednavatele Václava Vojtěcha ze Šternberka roku 1708."³⁰

*"Naposledy dospěl Jaromír Neumann k přesvědčení, podepřenému podrobným studiem fresek svatofloriánského kláštera, že obě malby Šternberského paláce jsou přímo dílem Halbaxovým."*³¹

Malby pokrývají také některé klenby prvního patra paláce. *"V jednom z těchto prostorů jsou vyobrazeny planety a světadily a pod nimi portréty vynikajících osobností, mezi nimi i Kolumba... Z partií těchto poměrně dobře zachovaných maleb... lze usoudit, že jejich autorem byl nejspíš Jan Rudolf Bys."*³²

Ale vraťme se k samotné stavbě paláce. Hrabě Šternberk získal v roce 1697 pozemek s východním křídlem Sasko - Lauenburského paláce (čp. 62, dnešní čp. 61), což umožnilo vystavět mnohem větší stavbu, avšak autor nového projektu není archivně doložen. Nejčastěji je v literatuře zmiňován Giovanni Battista Alliprandi (†1720), *"čemuž nasvědčuje podobnost hradčanské rezidence s jiným architektonickým projektem - zámek v Liblicích z roku 1699"*³³. Jindy bývá uváděn i Kryštof Dientzenhofer, který se Šternberkem udržoval čilé styky. *"Z tehdejších pražských staveb Kryštofa Dientzenhofera jsou zmíněny tři: zámek v Tróji, klášter karmelitánů na Malé Straně a palác hraběte Václava Vojtěcha Šternberka na Hradčanech, na němž se - podle počtu tovaryšů - pracovalo zřejmě dost intenzívně... Nejzajímavější je zpráva o tom, že Kryštof Dientzenhofer stavěl hradčanský palác Václava Vojtěcha ze Šternberka nad Jelením příkopem."*³⁴ Na téma autorství paláce najdeme několik názorů. *"Jisté je, že Kryštof Dientzenhofer v roce 1699 šternberským stavitelem byl a že jím byl i v následujících letech, což máme rovněž soudobou archivní zprávou doloženo."*³⁵

³⁰ Poche, Emanuel; Preiss, Pavel. Pražské paláce. Odeon, Praha 1977, s. 159.

³¹ Poche, Emanuel; Preiss, Pavel. Pražské paláce. Odeon, Praha 1977, s. 160.

³² Poche, Emanuel; Preiss, Pavel. Pražské paláce. Odeon, Praha 1977, s. 161 - 162.

³³ Vlnas, Vít (ed.). Evropské umění od antiky do závěru baroka. Průvodce stálou expozicí Sbirky starého umění Národní galerie v Praze ve Šternberském paláci. Národní galerie v Praze, 2004, s. 6.

³⁴ Vilímková, Milada. Stavitelé paláců a chrámů. Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové. Vyšehrad, Praha 1986, s. 72.

³⁵ Vilímková, Milada. Stavitelé paláců a chrámů. Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové. Vyšehrad, Praha 1986, s. 74.

V dalších hypotézách o autorství paláce bývá zmiňován Johann Bernhard Fischer z Erlachu, *“poněvadž Václav Vojtěch hr. ze Šternberka byl v roce 1697 kmotrem jeho dceři... a kmotry Fischerových dětí byli prý vesměs jeho stavebníci”*³⁶. Erlachovy *“vídeňské realizace předznamenávají zde využitý motiv převýšeného oválného sálu, který se výrazně uplatňuje na zahradním průčelí”*³⁷. *“Jisté je, že J. B. Fischer z Erlachu se tehdy nejrůznějšími dispozicemi, v nichž se uplatňovaly oválné sály, intenzívně zabýval a mohl tedy pro hraběte zhotovit alespoň skicu základní dispozice, kterou v detailu už mohl propracovat prováděcí stavitel. Není ovšem vyloučena ani jiná alternativa.”*³⁸ Nakonec je zmiňován jako autor také Jan Blažej Santini.

S budováním paláce ve stylu vrcholného baroka se pokračovalo až do roku 1707, avšak další majitel paláce, hrabě Leopold ze Šternberka, ve stavebních plánech svého předchůdce nepokračoval, a tak byla z původních plánů realizována pouze severní část areálu a dochované zdi u jihozápadního nároží dodnes pouze naznačují směr, jímž měla stavba dále pokračovat směrem k Hradčanskému náměstí. *“Šternberský palác tedy představuje pouze torzo, jde však o torzo umělecky nadmíru impozantní”*.³⁹

Díličí úpravy Šternberského paláce pak probíhaly v průběhu let pro potřeby institucí, které v paláci sídlily nebo využívaly jeho části. Tak například v letech 1811 - 1814 upravil pro potřeby obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění vstupní prostory paláce stavitel František Pavíček za pomoci studentů Akademie výtvarných umění, a i když Obrazárna přivítala první návštěvníky v roce 1814, stavební úpravy probíhaly až do roku 1819. V letech 1835 - 42 stavitel Jan Novotný dokončil jižní palácové křídlo a dal vzniknout i barokně vyhlížejícímu vstupnímu průčelí. *“Součástí dostavby bylo též vytvoření velkého sálu ve druhém patře jižního křídla. Nová adaptace proběhla*

³⁶ Vilímková, Milada. Stavitelé paláců a chrámů. Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové. Vyšehrad, Praha 1986, s. 73.

³⁷ Kotalík, Jiří. Architektura barokní. Deset století architektury. Správa Pražského hradu, Dada, 2001, s. 75.

³⁸ Vilímková, Milada. Stavitelé paláců a chrámů. Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové. Vyšehrad, Praha 1986, s. 73.

³⁹ Ledvinka, Václav; Mráz, Bohumír; Vlnas, Vít. Pražské paláce. Encyklopedický ilustrovaný přehled. Akropolis, Praha 1995, s. 315.

roku 1865 podle projektu Eduarda Dellina. Jejím výsledkem bylo vytvoření nových bytů v přízemí severního traktu”.⁴⁰

Podívejme se nyní na přehled majitelů a dějin Šternberského paláce v datech.⁴¹

- 1690 - Václav Vojtěch hrabě ze Šternberka (smrt 1708) kupuje parcelu s domem od Schwarzenberga
- 1692 - Václav Vojtěch hrabě ze Šternberka se obrací se plány paláce na Domenica Martinelliho (po smrti Matheyo)
- 1698 - Alliprandi začíná s přestavbou paláce (nejspíše podle Martinelliho plánů)
- 1708 - Václav Vojtěch hrabě ze Šternberka umírá a palác získává František Leopold hrabě ze Šternberka(1680 - 1745), stavební práce však utichají
- 5. 2. 1796 - vzniká soukromá Společnost vlasteneckých přátel umění v Čechách (dále SVPU), otevřena obrazárna v Černínském paláci
- 1799 - vzniká umělecká Akademie
- 1809 - SVPU nucena opustit Černínský palác (zřizování lazaretu)
- 1811 - SVPU zakupuje Šternberský palác od Leopolda hr.ze Šternberka (1776 - 1858)
- 1814 - zpřístupnění sbírek SVPU veřejnosti
- 1814 - 1819 - Šternberský palác se upravuje pro potřeby Obrazárny SVPU
- 1818 - vzniká Vlastenecké muzeum (provolání o založení)
- 1820 - Muzeu se dostává potvrzení vídeňské vlády a panovníka
- 1821 - první veřejná výstava žáků Akademie doprovázená tištěným katalogem
- 1827 - první tištěný katalog obrazárny SVPU od Josefa Burdeho
- 1835 - založení Krasoumné jednoty, stanovy SVPU od tohoto roku povolují zakupovat díla do majetku obrazárny SVPU - počátek vlastního fondu SVPU

⁴⁰ Ledvinka, Václav; Mráz, Bohumír; Vlnas, Vít. Pražské paláce. Encyklopedický ilustrovaný přehled. Akropolis, Praha 1995, s. 317, 318.

⁴¹ Vytvořeno s použitím odborné literatury uvedené v “Bibliografii”.

- 1835 - 1842 - dostavba jižního palácového křídla (stavitel Jan Novotný)
- 1835 - 1861 - zde bydlí Václav Hanka
- 1842 - 1843 - zde bydlí rodina Antonína Mánese
- 1844 - MUDr. Josef Hoser věnuje SVPU svou sbírku
- 1847 - Národní muzeum opouští Šternberský palác a stěhuje se Na Příkopy do Nostického paláce
- 1863 - v Bonnu zakoupena sbírka grafik Václava Hollara "Hollareum"
- 1866 - JUDr. Jan Kaňka věnoval Obrazárně svou sbírku starých mistrů
- 1871 - Šternberský palác prodán statkáři Heliodoru Heidlovi
- 1872 - palác kupuje Spolek paní a dívek sv. Anny, vzniká zde Ernestinum
- 1919 - budova paláce zabrána pro potřeby Ministerstva Národní obrany, zřízena intendantní škola
- 1945 - v paláci jsou kasárny Hradní stráže
- od 1947 - palác využívá Národní galerie (název oficiálně od 1949)

Podívejme se ale podrobněji na šlechtický rod, kterému vděčíme za vznik této majestátní, leč na první pohled z Hradčanského náměstí neviditelné budovy.

Šlechtický rod Šternberků

*“Rod hrabat ze Šternberku patří k nejstarším šlechtickým rodinám v zemi. Jde o jediný rod, který byl odedávna v panském stavu. Jeho příslušníci se výrazně zapsali do českých politických i kulturních dějin. Podle rodinné legendy pocházejí Šternberkové od Kašpara, jednoho ze tří biblických králů, kteří se přišli do Betléma poklonit narozenému Ježíšovi. Hvězda, kterou rod nese v erbu, je tedy hvězdou betlémskou”*⁴² (viz příloha č. 2). Počátky rodu se datují již do 12. století, kdy žil údajně prapředek Diviš. Z třináctého století je významnou osobou Zdeslav ze Šternberka, který se účastnil obrany Olomouce v roce 1253. Rukopis Královédvorský uvádí hrdinu Jaroslava ze

⁴² Mašek, Petr. Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích. Mladá fronta, Praha, 1999, s. 268.

Šternberka, který měl v roce 1241 u Olomouce porazit tatarská vojska, ale to je pouze smyšlenka vytvořená k počtě štrnberského rodu Václavem Hankou a jeho spolupracovníky. *“Ve své době byla tato novodobá legenda velmi populární; z 19. století také pochází řada obrazů s tímto výjevem. Lze se s nimi setkat na různých šternberských sídlech.”*⁴³

Šternberkové žili několik století na svém hradě Šternberku v okolí Olomouce. Na přelomu 13. a 14. století se rod rozštěpil do několika větví - na větev moravskou, která nedožila konec 16. století. Druhá větev se rozdělila na dvě linie, Holickou a Konopišťskou. Holičtí se proslavili zejména v 15. století. Kunka ze Šternberku (1422 - 1449) byla manželkou českého krále Jiřího z Poděbrad, avšak zemřela ještě před jeho nástupem na trůn. Aleš ze Šternberku sloužil králi Zikmundovi a v roce 1434 bojoval v bitvě u Lipan. *“Příslušníci rodu Holických zastávali během několika následujících století řadu významných funkcí ve státní správě. Václav Jiří (†1681) byl povýšen do hraběcího stavu. Do našich dob se dožila větev Konopišťských ze Šternberku.”*⁴⁴

Během 16. století se rod rozrostl, ale opět se rozdělil do dvou linií. Majetková držba rodu se neustále měnila. *“V roce 1661 byl rodu uznán říšský hraběcí stav a o rok později jim byl udělen český hraběcí stav.”*⁴⁵

Synové Oldřicha Adolfa Vratislava (smrt 1703) do třetice rozdělili rod do dvou větví. Z Damiánovy větve vyniká František Šternberk-Manderscheid (1763 - 1830) jenž byl velice vzdělaný muž, mecenáš a politik. Po matce zdědil titul vymřelých hrabat z Manderscheidu. Právě z jeho podnětu byla na konci 18. století založena Společnost vlasteneckých přátel umění, jejímž byl až do konce svého života předsedou. Svě bohaté sbírky mincí a archiválií daroval Národnímu muzeu, při jeho založení. Po smrti Františka Josefa vymřela Damiánská větev Šternberků po meči.

⁴³ Mašek, Petr. Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích. Mladá fronta, Praha, 1999, s. 268.

⁴⁴ Mašek, Petr. Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích. Mladá fronta, Praha, 1999, s. 269.

⁴⁵ Mašek, Petr. Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích. Mladá fronta, Praha, 1999, s. 270.

Z druhé větve Šternberků, tzv. větve Leopoldovy, je nejvýznamnějším Kašpar Maria Šternberk (1761 - 1838), hrabě se zájmem o přírodní vědy, který se stal jedním ze zakladatelů budoucího Národního muzea. Muzeu zasvětil celý svůj život a věnoval mu své rozsáhlé přírodovědecké sbírky i finanční dary. Kašpar Šternberk měl ještě dva bratry, Jana a Jáchyma, o kterých se stručně zmíním také v kapitole věnované Národnímu muzeu. Z posledních generací Šternberků proslul Vojtěch Václav (1868 - 1930), který procestoval celou Afriku a Severní Ameriku a byl také dvakrát zvolen poslancem rakouské říšské rady. *“Spolu s poslancem Udržalem a Holanským tvořil “trojici divokých”, kteří se ve vášnivých parlamentních diskusích nevyhýbali ani vulgarismům.”*⁴⁶ Byl velkým ctitelem Karla Havlíčka Borovského a přítelem následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este.

Ve dvacátém století *“vlastnil hrabě Jiří Douglas (1888-1965) statek a hrad Český Šternberk a Březinu. V roce 1948 mu byl jeho majetek zkonfiskován, ale bylo mu umožněno působit ve funkci kastelána (státního správce) na svém vlastním hradě Českém Šternberku. Po roce 1989 byl Český Šternberk i Březina vydány jeho synovi hraběti Zdenkovi ze Šternberku (* 1923)”*. Dalšími rodovými statky byly Častolovice a Zásmuky, které po roce 1989 restituovala Leopolda (1896-1957) a hraběnky Cecilie von Reventlow-Criminil (1908-1983) - Diana (* 1936).⁴⁷

Jména rodu Šternberků můžeme najít ve dvou tvarech: Šternberk a Sternberg. *“Samozřejmě, že to, které...předkové ve 12.století dali rodovému hradu na Sázavě, bylo podle tehdejší krátkodobé módy německé - Sternberg. Ale už brzy na to vznikla počestěná forma Šternberk, kterou pak rod nesl dlouhou řadu staletí a mnohokrát se jí zapsal do dějin. Opět je samozřejmé, že v 18. století, kdy čeština vyšla u šlechty i úřadů z užívání, se v německých či francouzských textech objevuje forma německá.”*⁴⁸ Například Kašpar Šternberk se na svých publikacích podepisoval výhradně německou

⁴⁶ Mašek, Petr. Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích. Mladá fronta, Praha, 1999, s. 271.

⁴⁷ *Informace o šlechtické rodině Šternberků přejaty volně z knihy Petra Maška. Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích. Mladá fronta, Praha, 1999, s. 268 – 272.*

⁴⁸ Sklenář, Karel. Obraz vlasti. Příběh národního muzea. Paseka, 2001, s. 49.

formou Sternberg. Český mluvil, ale jen velmi málo a psal téměř výlučně německy. V českých tištěných publikacích té doby najdeme jeho jméno i v češtině, které bylo uváděno s jeho vědomím a souhlasem. Kašpar Šternberk si *“českého původu rodu, doloženého na jeho vlastní přání Palackým, byl plně vědom”*⁴⁹. Jeho bratranec František Josef Šternberk-Manderscheid psal česky častěji než Kašpar a vždy se podepisoval česky - František ze Šternberka. Dnešní příslušníci rodu *“užívají formu německou, aby se odlišili od mnohých občanských Šternberků”*⁵⁰.

Dvacáté století je ale přeci jen vzdálené hlavnímu období, kterému se práce věnuje - století devatenáctému, vraťme se proto do doby, kdy se hrabě Leopold ze Šternberka vzdává rodinné rezidence ve prospěch Společnosti vlasteneckých přátel umění.

⁴⁹ Sklenář, Karel. Obraz vlasti. Příběh národního muzea. Paseka, 2001, s. 50.

⁵⁰ Sklenář, Karel. Obraz vlasti. Příběh národního muzea. Paseka, 2001, s. 50.

VÝZNAM A VYUŽITÍ ŠTERNBERSKÉHO PALÁCE V 19. STOLETÍ

Naše země byla v době přelomu 18. a 19. století součástí Habsburské monarchie, kterou tvořily tzv. dědičné země (rakouské země, české země a polský Halič) a země další, jakými bylo Uherské království, severoitalské provincie, Rakouské Nizozemí a země Balkánského poloostrova dobyté nad Tureckem. Země monarchie se lišily mezi sebou kulturou, sociální skladbou, svými zvyky i dějinami.

Od roku 1740 do 1780 vládla v habsburské monarchii dcera Karla VI., Marie Terezie. Zasloužila se o několik osvícenských reforem, mezi nimi např. o reformu berní, vznikají dva tereziánské katastry a roku 1754 uskutečňuje první sčítání lidu. Dále provedla reformy správní a soudní, hospodářskou, finanční a sociální a zavedla roku 1774 povinnou školní docházku od šesti do dvanácti let. Po Marii Terezii, v době těsně před Velkou francouzskou revolucí, nastupuje vládu Josef II. (1780-1790), jenž za své vlády, podobně jako jeho matka, realizoval mnohé reformy. V jeho době v důsledku dlouhých válek propukla v zemi velká nespokojenost. Šlechta se bouřila proti zavedení berního a urbaniálního patentu, hrozil válečný konflikt s Pruskem, které podporovalo povstání v Rakouském Nizozemí v roce 1790. Po smrti Josefa převzal zemi Leopold II., bratr Marie Antoinetty a švagr Ludvíka XVI., který uzavřel mír s Turky a dohodu s Pruskem. Leopold byl méně despotickým vládcem než Josef, byl dobrý vyjednávač a za jeho vlády se poměry v zemi mírně uklidnily. Po jeho smrti však nastoupil vládu František I. (II. jako císař Svaté říše římské národa německého). Jeho absolutistická vláda se opírala o úředníky. Do roku 1826 byl nejmocnějším císařovým úředníkem dvorní a státní kancléř Metternich, *“Když roku 1826 císař vážně onemocněl, uvědomil si patrně, že je třeba postavit proti Metternichovi rovnocenného soupeře”*⁵¹. A tak byl roku 1826 povolán do Vídně František Antonín Kolovrat-Libštejnský, dosavadní nejvyšší purkrabí v Čechách (v té době správní jednotkou zemí byla gubernia a v čele Českého gubernia stál nejvyšší purkrabí), jehož císař

⁵¹ Lněničková, Jitka. České země v době předbřeznové 1792 - 1848. Libri, Praha 1999, s. 38.

jmenoval státním a konferenčním ministrem a Metternichovy pravomoce se poté orientovaly spíše na zahraničí. Přesto v zemi vládla politická nesvoboda a rakouská vláda nebyla schopna řešit rychle a efektivně problémy sociální, otázky občanských práv a svobod a hnutí za národní práva a svobody, která se zdvihla po Velké francouzské revoluci. František dohlížel nad smýšlením obyvatelstva, měl k ruce státní tajnou policii (vytvořenou již v roce 1782 Josefem II.) a přísnou cenzuru. Již roku *“1792 byl zpřísněn dohled také nad tiskárnami, roku 1793 byl vydán zákaz odebírání novin do venkovských hospod, roku 1798 byly uzavřeny soukromé čítárny a knihovny”*.⁵² Ani dovoz tiskovin se nevyhnul kontrole. Celou první polovinu 19. století se rakouská vláda obávala každého občanského hnutí, které by připomínalo liberální ideály. Na všechny politické aktivity bylo pečlivě dohlíženo, ale národní hnutí, byť také sledováno, bylo do velké míry tolerováno, pokud nepropagovalo svobodomyšlné názory.

Roku 1835 zemřel císař František a nastoupil Ferdinand I./V., poslední korunovaný český král. Před svou smrtí si František I. přál, aby jeho syn na vládě nic neměnil. Proto Ferdinand I. vládl v absolutistickém režimu, ale sám absolutním vládcem nebyl a tudíž byl pro posměch. Obyvatelstvo bylo nespokojeno a cesta k revoluci byla nevyhnutelná.

V 19. století byla Praha poměrně velkým městem, čítajícím v *“roce 1800 kolem 77 000 obyvatel , v roce 1826 zde žilo již 100 000 obyvatel a do 50. let vzrostl počet jejích obyvatel na dvojnásobek (v tomto počtu nejsou zahrnuty rychle se rozvíjející příměstské oblasti Karlín a Smíchov, od roku 1839 předměstí Prahy...)”*.⁵³ Podle odhadů žilo v této době v Čechách *“60 % česky hovořících obyvatel české národnosti a zhruba 33 % německy hovořících obyvatel německé národnosti a zbytek tvořili Židé, Poláci, Romové nebo jiné národnosti”*.⁵⁴

⁵² Lněničková, Jitka. České země v době předbřeznové 1792 - 1848. Libri, Praha 1999, s. 45.

⁵³ Lněničková, Jitka. České země v době předbřeznové 1792 - 1848. Libri, Praha 1999, s. 247.

⁵⁴ Lněničková, Jitka. České země v době předbřeznové 1792 - 1848. Libri, Praha 1999, s. 247.

První institucí, která se ve Šternberském paláci na Hradčanech usídlila byla Společnost vlasteneckých přátel umění.

OBRAZÁRNA SPOLEČNOSTI VLASTENECKÝCH PŘÁTEL

UMĚNÍ

“Budování každé galerijní či muzejní sbírky je podmiňováno několika vnějšími faktory, jež spolu navzájem souvisejí. Na prvním místě je nepochybně doba ve všech ekonomických, společenských, duchovních souvislostech”.⁵⁵

Počátky Společnosti vlasteneckých přátel umění

V dnešní době si každý stát snaží získat vzácná a významná umělecká díla do svého vlastnictví, aby je mohl představit svým občanům, ale také proto, aby díky nim přilákal do země různé cestovatele za uměním. Za vlády Josefa II. tomu však bylo jinak. Dva roky po jeho nástupu na trůn, tj .v roce 1782 zahájila svou činnost komise pro dražbu uměleckých sbírek Pražského hradu. *“Šlechtičtí mecenáši však neuměli využít směšných vyvolávacích cen a zachránit alespoň díla světově známých autorů”⁵⁶*, a tak byla většina neprodaných děl vyházena do Jeleního příkopu anebo použita jako navážka pro silnici na Mariánských hradbách. Tímto způsobem byly zničeny zbytky rudolfinské sbírky, což se stalo jedním z důvodů, proč se *“5. února roku 1796 sešla ve Šternberském domě na Malostranském náměstí skupina vlastenecky zaměřených šlechticů, z jejichž iniciativy vznikla soukromá Společnost vlasteneckých přátel umění v Čechách, jejímž cílem bylo pozvednutí uměleckého vkusu a zamezení dalšímu vývozu cenných malířských děl ze země. Těmto účelům měla*

⁵⁵ Kotalík, Jiří - úvod. Staré evropské umění. Sbírký národní galerie v Praze. Šternberský palác. Národní galerie v Praze, 1988, s. 10.

⁵⁶ Kolektiv autorů. Dějiny země koruny české II. Od osvětlení po naši dobu. Paseka 2003, 9. vydání, Praha, Litomyšl. s. 40.

sloužit jednak nově založená Akademie umění, jednak veřejná galerie".⁵⁷ Společnost chtěla zamezit pokračujícímu úpadku výtvarného umění a také vzdělávat veřejnost prostřednictvím uměleckých hodnot.

*“Myšlenka na založení obdobného spolku krystalizovala v prostředí pražského šternberského salonu již od počátku devadesátých let 18. století. Z téže atmosféry vzešel ostatně o dvě desetiletí později projekt českého Národního muzea. Hlavní postavou a jedním z tvůrců obou podniků byl vzdělaný hrabě František Josef Šternberk-Manderschied.”*⁵⁸

“František Šternberk-Manderscheid ⁵⁹ (4. 9. 1763 - 8. 4. 1830), nejvyšší zemský komoří Českého království, majitel panství Častolovice a Zásmyky, pocházel ze starší větve šternberského rodu. Jeho otec František Kristián Šternberk si vzal dědičku říšského hrabství Manderscheid v porýnském Eifel a rodina žila z části tam, zčásti v Kolíně nad Rýnem”⁶⁰. Vychovatelem Františka Manderscheida byl sběratel přírodnin a znalec umění F. F. Wallraf, který mimo jiné založil kolínské muzeum. Již od mládí František přilnul k vědě a umění, ale byl také politicky aktivní. Účastnil se například sněmovních jednání za Leopolda II. Po své svatbě v roce 1787 žil František v Praze a v roce 1811, po smrti rodičů, zdědil svěřenství rodinných statků. Vlastnil bohatou knihovnu s více než deseti tisíci svazky rukopisů, inkunabulí, nejvíce se jednalo o díla historická, zvláště pak numismatická. *“Neméně významná a cenná byla Šternberkova sbírka 73090 rytin a 3358 kreseb, ze soukromých jedna z nejbohatších a nejúplnějších”*⁶¹. Získal i mnohé sbírky dědictvím, např. sbírku knížete Egona Fürstenberka nebo sbírku Litoměřického biskupa hraběte Emanuela Arnošta z Valdštejna. Své sbírky pečlivě studoval a opatřil je několikerými poznámkami, články a výzkumy, všechny byly přehledně a systematicky srovnány. Věnoval je pak *“ i s rukopisným aparátem*

⁵⁷ ANG, Fond SVPU, částečně uspořádáno. Vlnas, Vít. Národní galerie a její přátelé v minulosti. Pro Společnost přátel Národní galerie (dr. Pujmanovou), červen 1992. Sběrka rukopisů k dějinám Národní galerie, částečně uspořádáno. s. 1 - 2.

⁵⁸ Vlnas, Vít (red.). 200 let Národní galerie v Praze 1796 - 1996. Gallery, Praha ve spolupráci s NG v Praze, říjen - listopad 1995. Bez stránkového značení.

⁵⁹ Viz příloha č.3.

⁶⁰ Sklenář, Karel. Obraz vlasti. Příběh Národního muzea. Paseka, 2001, s. 55.

⁶¹ Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního musea. Praha 1921, s. 201.

poznámek o mincovnictví českém 1829, kdy slavil padesátileté jubileum svého sbírání, Vlasteneckému museu, a to ve skromné formě výměny za musejní duplikáty. Jak drahocenný a vzácný byl tento dar, obsahující 261 mincí a medailí zlatých...3079 mincí stříbrných a 420 mincí z jiných kovů, a co znamenal pro obohacení numismatické sbírky musejní!”⁶²

Činnost Františka Šternberka-Manderscheida směřovala k šíření a povznesení umění a věd Čechách. Dne 20. ledna 1786 byl na návrh hraběte Hartiga zvolen čestným členem České společnosti nauk a také se zasloužil velkým dílem o vznik Soukromé Společnosti vlasteneckých přátel umění v roce 1796 (jejímž byl předsedou v letech 1802 - 1830). Manderscheid byl blízkým přítelem Dobrovského, po jehož smrti dohlížel na plnění přítelovy poslední vůle a Dobrovského dědicům údajně věnoval 1700 zl. Hanuš spekuluje, zda *“nebyl tento dar pouhou fikcí, aby chudí dědicové byli odškodněni za odkaz rukopisů Společnosti Nauk a Museu”*⁶³. Dalším přítelem Manderscheida byl František Palacký (1798 - 1876). *“Svým vlivem a rozsáhlými styky mezi šlechtou posléze přispěl také k volbě Palackého za historiografa stavů českých”*.⁶⁴

František Šternberk-Manderscheid, vědec a mecenáš, se zajímal o vědu a historii. Velmi se zasloužil o rozvoj českého dějepisectví, které vyvrcholilo ve vybudování Vlasteneckého muzea a Matice české a byl také velikým znalcem české numismatiky. Uměl psát i česky, ale z jeho korespondence se zachovaly pouze tři listy v češtině, které jsou vesměs určeny Hankovi. Oproti bratranci Kašparovi, který často cestoval a rád se stýkal s novými lidmi, staral se František spíše o rodinu a věnoval se svému studiu. Přesto byli přáteli a oba stáli u vzniku velkých institucí 19. století a přispěli k vzestupu české vědy.

⁶² Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního musea. Praha 1921, s. 202.

⁶³ Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního musea. Praha 1921, s. 206.

⁶⁴ Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního musea. Praha 1921, s. 209.

Kreslířská škola

Společnost vlasteneckých přátel umění *“byla ve své době první společností, která založila obrazárnu, tedy to, o co se v jiných městech staral, a co také fundoval panovník, ale i školu výtvarných umění, která do té doby Praze a Čechám chyběla”*⁶⁵. *“Akademie byla druhým velkým zařízením SVPU. Vžitý název Kreslířská akademie či Akademie výtvarných umění byl v archivních dokladech zaznamenán až později. V prvních letech se škola nazývala Zeichenschule - Kreslířská škola... Na sezení z 8. května 1796 bylo sice uznáno, že je třeba akademii založit, ale tento úkol byl odsunut na pozdější dobu. Na schůzi 18. dubna 1797 bylo jednáno o možnosti přijmout malíře Fessela za profesora na akademii. Dále se dochované prameny až do r. 1799 zmiňují o otázce akademie jen okrajově. Z dochované korespondence hraběte Františka Šternberka v archivu Národního muzea lze zjistit, že hlavní úlohu opět měl hrabě František Šternberk a vedle něho hrabě Bedřich Nostic a abbé Gruber.”*⁶⁶ *“František Šternberk navrhl osoby profesorů a podílel se, spolu s Nosticem a Gruberem, na získání souhlasu od císaře... Jednání s císařem se vleklo. Bylo třeba dodat přesné plány místností v Klementinu, kde měla být škola umístěna, a zároveň předložit císaři smlouvy o zajištění školy jak finančním, tak i modely, podle kterých by se žáci učili. Nakonec, přes všechna zdržení, byl dekret 14. září 1799 vydán... Akademie zajistila, že čeští adepti již nemuseli odcházet ze země a mohli se vzdělávat a vzdělávali se na vlastním učilišti. Bylo však nutné zajistit, aby nejvýznamnější současná díla neodcházela ze země. To měla za úkol Galerie žijících malířů, jako třetí podnik SVPU.”*⁶⁷

Členy Akademie byli také příslušníci rodiny Mánesů. *“Nejstarší známý předek František Mánes (Josefův dědeček) pocházel z Radnic u Plzně, kde se narodil a byl pokřtěn 30. listopadu 1740.*

⁶⁵ Bouzková, Barbora. Česká šlechta a její pokus o oživení českého uměleckého života na konci 18. a počátku 19.století. In: Documenta Pragensia IX., Archiv hlavního města Prahy 1991, str. 269.

⁶⁶ Bouzková, Barbora. Česká šlechta a její pokus o oživení českého uměleckého života na konci 18. a počátku 19.století. In: Documenta Pragensia IX., Archiv hlavního města Prahy 1991, str. 275.

⁶⁷ Bouzková, Barbora. Česká šlechta a její pokus o oživení českého uměleckého života na konci 18. a počátku 19.století. In: Documenta Pragensia IX., Archiv hlavního města Prahy 1991, str. 276.

*Radnice patřily tehdy k panství hraběte Františka ze Šternberka a odtud se vysvětluje, proč oba bratři, Antonín i Václav, našli ochranu i podporu právě u této šlechtické rodiny a proč k ní měl později blízko i Josef Mánes s oběma sourozenci.*⁶⁸ Nejstarším Františkovým synem byl Antonín Mánes (1784 - 1843), výtvarník ovlivněný tradicí pozdního baroku, krajinář, kreslíř a žák Karla Postla, učitele na Akademii, kterou začal navštěvovat od roku 1803. (Zprvu studoval u Josefa Berglera a od roku 1806 se stal žákem Karla Postla). *“U tohoto prvního profesora krajinomalby si osvojil všechny nejlepší zásady idealizované krajinomalby”*⁶⁹. Rodina Antonína Mánesa se na čas usídlila také v jednom z bytů Šternberského paláce. Když však Antonín Mánes dne 23. července 1843 zemřel, smrt *“zasáhla pozůstalé i existenčně - matka s dětmi se musela vystěhovat z naturálního bytu ve Šternberském paláci na Hradčanech a najmout si nový ve Spálené ulici v domě čp. 75, kde všichni žili až do konce života”*⁷⁰. Antonín měl se ženou Magdalénou několik dětí. Syny Josefa a Quida a dceru Amálii. Další dvě děti mu předčasně zemřely. Josef Mánes vstoupil na Akademii v roce 1835 a také se z něj stal významný malíř. Díla obou umělců Společnost vlasteneckých přátel měla ve své sbírce. Josef se v roce 1837 setkal s hrabětem Bedřichem Silvou Taroucem, jenž přijel do Prahy *“aby se u Antonína Mánesa na doporučení svého děda hraběte ze Šternberka (Františka, pozn. RK) učil kreslit.”*⁷¹ Na životě Akademie se Mánesové podíleli i aktivně, Václav Mánes zastával *“po smrti F.K.Waldherra funkci prozatímního ředitele Akademie a Antonín tam působil jako profesor krajinomalby”*⁷².

Akademie pořádala pravidelně výstavy svých žáků, z nichž první se konala v roce 1821.

⁶⁸ Hlaváček, Luboš. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti. Josef Mánes a umělecká rodina Mánesů. Melantrich, Praha 1988, s. 16.

⁶⁹ Hlaváček, Luboš. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti. Josef Mánes a umělecká rodina Mánesů. Melantrich, Praha 1988, s. 196.

⁷⁰ Hlaváček, Luboš. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti. Josef Mánes a umělecká rodina Mánesů. Melantrich, Praha 1988, s. 34.

⁷¹ Hlaváček, Luboš. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti. Josef Mánes a umělecká rodina Mánesů. Melantrich, Praha 1988, s. 22.

⁷² Hlaváček, Luboš. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti. Josef Mánes a umělecká rodina Mánesů. Melantrich, Praha 1988, s. 20.

Obrazárna SVPU a osobnosti s ní spjaté

“Obrazárna Společnosti vlasteneckých přátel umění se stala první veřejnou sbírkou v Čechách a časem soustředila vedle výtvorů poplatných dobovému vkusu i řadu vynikajících děl starého a nového, domácího i cizího umění. Přesto...převládaly v obrazárně konzervativní tendence a německý duch, omezující odpovídající podíl českého umění, položila tato sbírka dobré základy budoucí Národní galerii a rok 1796 možno pokládat za výchozí datum její historie”⁷³. Obrazárna Společnosti byla určitým způsobem výjimečná: “ostatní evropské obrazárny obsahují významné královské sbírky, zde však šlo o výpůjčky ze šlechtických majetků a o nákupy těchto děl z kolekcí, které byly ve své době považovány za významné a u nichž hrozilo odvezení ze země.”⁷⁴ Společnost vlasteneckých přátel umění totiž z počátku neměla vlastní majetek a všechna díla do obrazárny byla pouze zapůjčena ze soukromých šlechtických sbírek.

Ještě roku 1796 se v Černínském paláci, prvním sídle Obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění (dále jen SVPU), sešla významná umělecká díla ze soukromých šlechtických sbírek zakladatelů Společnosti :

PŘEHLED ZAKLÁDAJÍCÍCH ČLENŮ SVPU⁷⁵

Jméno:	Čenem do r. :
Jiří Buqouy	1835
Karel Clam-Martinic	1810
Rudolf Černín	1835

⁷³ ANG , Fond Národní galerie. Sbirka rukopisů k dějinám Národní galerie, částečně uspořádáno. Složka “Stručné dějiny NG do roku 1945”.

⁷⁴ Bouzková, Barbora. Česká šlechta a její pokus o oživení českého uměleckého života na konci 18. a počátku 19. století. In: Documenta Pragensia IX., Archiv hlavního města Prahy 1991, s. 276.

⁷⁵ Přehled zakládajících členů SVPU převzat z: Bouzková, Barbora. Česká šlechta a její pokus o oživení českého uměleckého života na konci 18. a počátku 19.století. In: Documenta Pragensia IX., Archiv hlavního města Prahy 1991, s. 282.

Jan Harrach	1826
František Hartig	1799
František Oldřich Kinský	1799
František Antonín Kolovrat-Novohradský	1802
Adolf Kounic	1796
Alois Lichtenštejn	1804, 1809
Antonín Lobkovic	1819
Josef Lobkovic	1816
Václav Mayer, prelát ze Strahova	1799
Bedřich Chrisogon Nostic	1819
Václav Paar	1799
Jindřich Rottenhan	1809
Vilém Floranton Salm, arcibiskup	1803
František Šternberk	1830
Jáchym Šternberk	1808
Josef Schwarzenberg	1833
Josef Thun	1810
Rudolf Vrbna	1823
František Vrtba	1830

Sbírka tehdy čítala kolem šesti set děl, která však byla Obrazárně od šlechticů (a měšťana) pouze zapůjčena. Nejdůležitější osobností Obrazárny byl v jejích počátcích František Šternberk-Manderscheid, pozdější předseda Společnosti (1802-1830), který Obrazárně poskytl největší počet obrazů.

Prvním prezidentem Společnosti se stal František Antonín Isidor hrabě Kolovrat-Novohradský (prezidentem 1796 - 1802). Byl zvolen na schůzi dne 5. 4. 1796. *“Už v této době byl ve značně pokročilém věku a práci, spojenou s funkcí v SVPU, z velké části vykonával hrabě František Šternberk... Po založení Společnosti se František stává členem výboru... všechna základní rozhodnutí prováděl Šternberk sám... členové se na něj obraceli s otázkami týkajícími se koupě obrazů a organizace obrazárny.”*⁷⁶ Po Antonínu Kolovratovi - Novohradském funkci prezidenta získal právě František Šternberk (ve funkci 1803 - 1830) a po Šternberkově smrti pak Kristián Clam - Gallas. Vedle funkce prezidenta byla významnou také funkce referenta a pokladníka. Referentem byl od počátku Společnosti František Josef Čejka (1796 - 1800), po něm získal tuto funkci František Šternberk (1800 - 1803) a po něm Antonín Isidor Lobkovic (1803 - 1807) ad. Pokladníkem byli postupně Bedřich Nostic, Jiří Buquoy, Ferdinand Kinský a Martin Vrtba ad.⁷⁷ Společnost neměla až do roku 1835 žádné zaměstnance a veškeré úřední spisy byly vedeny jednotlivými členy Společnosti. *“Pokud bylo zapotřebí od některých písemností více opisů, byli použiti písaři jednotlivých členů výboru. Archiv SVPU byl do r. 1839 v rukou jednotlivých prezidentů a až v tomto roce bylo rozhodnuto vyžádat si vlastní archiv SVPU.”*⁷⁸

*“Obrazárna postupně umístěvaná v několika pražských palácích byla zprvu odkázána toliko na výpůjčky ze šlechtických sbírek, přičemž jejich základ tvořil soubor obrazů zapůjčených od roku 1797 ze sbírek Pražského hradu, jež dodnes patří k cenným hodnotám dnešní stálé expozice.”*⁷⁹

Takto byly z Hradních sbírek zapůjčeny obrazy: *“Triptych s Klaněním tří králů” /1490 - 1495/* autora Geertgena Tot Sint Janse nebo *Smrt P. Marie Aerta de Gelder.*⁸⁰ Dále pak obraz *“Sv.*

⁷⁶ Bouzková, Barbora. Česká šlechta a její pokus o oživení českého uměleckého života na konci 18. a počátku 19.století. In: Documenta Pragensia IX., Archiv hlavního města Prahy 1991, s. 277 - 278.

⁷⁷ Pro přehled funkcí a jejich držitelů viz přílohy č. 5 a č. .

⁷⁸ Bouzková, Barbora. Česká šlechta a její pokus o oživení českého uměleckého života na konci 18. a počátku 19.století. In: Documenta Pragensia IX., Archiv hlavního města Prahy 1991, s. 279.

⁷⁹ Kotalík, Jiří - úvod. In: Staré evropské umění. Sbírký národní galerie v Praze. Šternberský palác. Národní galerie v Praze, 1988, s. 11.

⁸⁰ Staré evropské umění. Sbírký národní galerie v Praze. Šternberský palác. Národní galerie v Praze, 1988, s. 109.

Kateřina a sv. Barbora s fragmenty postav sv. Doroty a sv. Markéty” /kolem 1520 - 1522/ Lucase Cranacha st.⁸¹ a další.

František hrabě Šternberk zapůjčil roku 1803 Obrazárně obraz Charlese le Bruna *“Snímání z kříže”*, obraz byl zakoupen roku 1886 ze sbírky Bedřicha hraběte Wallise. Dále pak v roce 1801 zapůjčil obraz Peitera Brueghela ml. *“Příchod tří králů”*; obraz *“Levé křídlo Hohenburského oltáře”* Hanse Holbeina staršího. Hrabě František z Valdštejna zapůjčil roku 1821 Obrazárně SVPU čtyři obrazy Pietera Brueghela ml. (*“Pramen”*, *“Potok”*, *“Řeka”*, *“Ústí řeky”*). Ze svého zámku Zásmyky poskytl hrabě Šternberk obraz *“Josef Egyptský hostí své bratry”* od Johanna Heinricha Schönfelda.⁸²

Od roku 1804 měla SVPU i svého stálého kustoda, kterým se stal malíř, grafik a restaurátor Josef Karel Burde (1779 - 1848). Burde odpovídal za odbornou správu Obrazárny v letech 1804 - 1848.

Roku 1809 byla Obrazárna nucena uvolnit Černínský palác, z důvodu zřizování vojenského lazaretu pro raněné z bitvy u Aspern, a umělecká díla se dočasně přesunula k uložení do Martinického paláce a Šternberského paláce na Malostranském náměstí až do roku 1811⁸³, kdy SVPU koupila Šternberský palác na Hradčanech od tehdejšího majitele Leopolda ze Šternberka (1746 - 1858). Roku 1814 se poprvé otevřely dveře veřejnosti pro shlédnutí expozice, uspořádané Burdem, v novém prostředí. Roku 1827 vydal Burde první tištěný katalog, z něhož se dozvídáme, že zde bylo možno vidět 1725 maleb⁸⁴. Roku 1821 se také konala první veřejná výstava žáků Akademie doprovázená tištěným katalogem.

⁸¹ Kotalík, Jiří - úvod. *Staré evropské umění. Sbírký národní galerie v Praze. Šternberský palác. Národní galerie v Praze, 1988, s. 128.*

⁸² *Uvedené informace o obrazech a datech kdy a od koho pocházejí přejato z : Kotalík, Jiří - úvod. In: Staré evropské umění. Sbírký národní galerie v Praze. Šternberský palác. Národní galerie v Praze, 1988, s. 51-143.*

⁸³ *Viz příloha č. 4.*

⁸⁴ *Kopii katalogu je možné si prohlédnout v Knihovně Národní galerie ve Šternberském paláci na Hradčanském náměstí, kde je uložena pod signaturou NG 1827.*

Bohužel *“kvantita šla mnohdy na úkor kvality. Vedle kvalitních prací obsahovala expozice i řadu kopií děl nesprávně autorsky připsaných, a mnoho dekorativních kusů průměrné úrovně”*.⁸⁵ Nevýhodou bylo, že jednotlivé obrazy neměla Společnost zprvu v přímém vlastnictví a jejich majitelé díla do galerie pouze zapůjčovali a své obrazy mnohdy bez náhrady z výstavy stahovali. *“Změnu přinesl rok 1835, od kterého si galerie začíná vytvářet vlastní výtvarný fond. Jeho základ položil v roce 1844 lékař Josef Hoser darem své velkolepé sbírky, čítající 309 obrazů”*⁸⁶. V roce 1835 totiž vzniká Krasoumná jednota, *“jejímž prostřednictvím Společnost mohla zasahovat též do tvorby současnosti (jak o to v letech 1839 - 1871 dbal František Thun-Hohenstein) a namísto dosavadních výpůjček mohla být díla získávána do trvalého vlastnictví sbírek”*⁸⁷.

Salonek zasvěcený MUDr. Josefu Karlovi Eduardovi Hoserovi (1770 - 1848), významnému mecenáši a sběrateli, nalezneme při prohlídce Šternberského paláce ve druhém patře v samostatném kabinetě sousedícím s čínským salonkem a místností věnovanou dílům Franse Snyderse.. Z popisku u busty se dočteme, že Josef Hoser byl osobním lékařem arcivévody Karla a po více než čtyřicet let budoval jedinečnou uměleckou sbírku zahrnující zejména díla nizozemského, německého, rakouského a českého malířství 17. a 18. století. Třetinu z jeho sbírky tvořila díla pražského rokokového mistra Norberta Grunda. *“Expozice vybraných děl z Hoserova daru je částečnou rekonstrukcí původního biedermeierovského uspořádání obrazárny v sálech Šternberského paláce. Tuto instalaci uskutečnili v roce 1845 za donátorovy spolupráce galerijní kustod Josef Karel Burde a ředitel pražské Akademie výtvarných umění Christian Ruben”*.⁸⁸ *“Hoserův dar čítá více než tři sta obrazů... a je nejvýznamnějším sbírkovým souborem, který vplynul do stálého fondu dnešní Národní galerie v Praze už v první polovině 19. století.”*⁸⁹ Mezi dary odkázanými Josefem Hoserem

⁸⁵ Vlnas, Vít (red.). 200 let Národní galerie v Praze 1796 - 1996. Gallery, Praha ve spolupráci s NG v Praze, říjen - listopad 1995.

⁸⁶ ANG, Fond Národní galerie. Sbírká rukopisů k dějinám Národní galerie, částečně uspořádáno. Složka “Stručné dějiny NG do roku 1945”, s. 1-2.

⁸⁷ Kotalík, Jiří - úvod. Staré evropské umění. Sbírká národní galerie v Praze. Šternberský palác. Národní galerie v Praze, 1988, s. 12.

⁸⁸ Citace z popisku Hoserovy sbírky v samostatném kabinetě věnovaném Josefu Hoserovi v Národní galerii v Praze, Šternberském paláci, druhé patro. Zapůjčeno archivem Národní galerie.

⁸⁹ Vlnas, Vít (ed.). Evropské umění od antiky do závěru baroka. Průvodce stálou expozicí Sbírká starého umění Národní galerie v Praze ve Šternberském paláci. Národní galerie v Praze, 2004, s. 83.

najdeme např. díla Gabriela Metsu, Johanna Georga Platzera, Franze Christopha Jannecka a Christiana Hilfgotta Branda.

V kabinetě věnovaném Josefu Hoserovi si můžeme přečíst jeho proslov ze dne 26. března 1844 ke Společnosti vlasteneckých přátel umění. Uvádím zde, pro zajímavost, jeho přepis:

VĚNOVÁNÍ

jež proslovil

DR. JOSEF. K. E. HOSER

ve shromáždění

Společnosti vlasteneckých přátel umění v Praze

dne 26.března 1844

An z lásky k rodné zemi mohl jsem již za živobytí svého rozžehnati se s majetkem mnou téměř po čtyři desetiletí co nejpečlivěji chovaným a nejednou značnou obětí zakoupeným, abych učinil jej obecným statkem prospívajícím národu, jehož synem býti se honosím, především tou myšlenkou cítím se povznesena a obměněna, že prozřetelností dopřáno mi jest potěšení, státi se sám ještě svědkem onoho užitku, jež majetek ten klassickými vzory svými poskytovati bude rozvoji a vytříbení smyslu uměleckého mezi mladými krajany mými.

Velice při tom uspokojuje mne zejména vědomí, že výbor spravující Společnost vlasteneckých přátel umění za nynějšího umění milovného předsedy i neúnavně činného vrchního jednatele oživen jest onou všude se zmáhající čilou, pravými zásadami řízenou snahou povzbuzovati a zvelebovati umění vlastenecké, kteroužto snahou spolu zaručeně je zachování a prospěšné užívání všeho toho, co jsem svou sbírkou obrazů jako nový příspěvek pomůcek uměleckých vlasti poskytnul a poskytnouti ještě hodlám.

Kéž by se užitečnost tohoto mého věnování během času vždy více osvědčovala, kéž by vlasti mé i co vzdělání duchovního a uměleckého se týká přibývalo vždy úcty u všech národů sousedních, velikosti a štěstí touže měrou, kterou hmotný prospěch její a blahobyť každým rokem vzrůstá pod vlídným žezlem lidumilných panovníků, za vrchního řízení osvíceného správce země podněcujícího každou slušnou naději, díky velikomyslnosti velmožů všemu užitečnému přejících, činnosti úřadů všechno dobré podporujících a spolupůsobení veškerých stavů nejšlechetnějším smyslem pro blaho obecně vedených.

Tím přáním, naději tou nadchnut ještě posledními silami hynoucího života svého volati budu z hloubi srdce:

*Bůh žehnej Čechám,
mé drahé, mé milované vlasti!⁹⁰*

Roku 1846 vydává MUDr. Josef Hoser souhrnný a podrobný kritický katalog vlastní sbírky, první dílo svého druhu v dějinách Obrazárny SVPU. Taktéž vydává neméně významný teoretický spis o

⁹⁰ Hoserův proslov na shromáždění SVPU dne 26. 3. 1844. Vystaveno nyní ve druhém patře Šternberského paláce vedle daru Josefa Hosera Obrazárně. Původně uloženo v Archivu Národní galerie pod signaturou AA 361/1-2, český i německý text Hoserova věnování.

instalaci obrazových kabinetů. Je je zajímavé, že *“Hoser vůbec poprvé použil v souvislosti s Obrazárnou Společnosti pojmu Národní galerie (Nationalgalerie)”*⁹¹.

Krasoumná jednota a SVPU v druhé polovině 19. století

Ve druhé polovině 19. století obohatily sbírku významné dary a nákupy. Byl jím například dar dvaceti maleb, které věnoval hrabě Bedřich Silva - Tarouca v roce 1856 ze sbírky svého dědečka, hraběte Františka Šternberka-Manderschieda. Takto byl např. získán obraz *“Zimní krajina”* Pietera Brueghela ml. V roce 1863 pak na popud hraběte Františka Thuna zakoupila z Bonnu Společnost velké množství grafik a kreseb Václava Hollara (tzv. Hollareum), mezi nimi uvedme např. dílo *“Léto”*, vytvořené mezi 1641 - 1644. *“Soubor staré malby obohatil roku 1866 odkaz JUDr. Josefa Kaňky.”*⁹² Od něj získala Národní galerie v roce 1866 např. *“Podobiznu mladého muže”*, obraz Lorenza Costy pocházející z období před rokem 1520⁹³.

Vraťme se ještě do roku 1835, kdy vzniká Krasoumná jednota, složka Společnosti vlasteneckých přátel umění. Mladí umělci z pražské Akademie, která o jejich výchovu pečovala již od roku 1800, vystavovali každoročně svá díla v Klementinu a výstavy byly doprovázeny katalogem. Ale možnosti jejich uplatnění nebyly i tak moc velké a proto umělci sami navrhli podpořit prodej svých děl akciovým systémem. *“Šlo v zásadě o vytvoření rozsáhlého okruhu akcionářů, kteří by na základě svých příspěvků získali slevy při koupi obrazů z pravidelných výstav. Současně by měli možnost na základě slosování akcií obdržet vybraná díla bezplatně.”*⁹⁴ A tak vzniká tento spolek, *“aby byla pozvednuta tehdy velmi pokleslá láska a porozumění pro umění v nejširších kruzích a*

⁹¹ Vlnas, Vít (red.). 200 let Národní galerie v Praze 1796 - 1996. Gallery, Praha ve spolupráci s NG v Praze, říjen - listopad 1995.

⁹² Kotalík, Jiří - úvod. Staré evropské umění. Sbírký národní galerie v Praze. Šternberský palác. Národní galerie v Praze, 1988, s. 12.

⁹³ Kotalík, Jiří - úvod. Staré evropské umění. Sbírký národní galerie v Praze. Šternberský palác. Národní galerie v Praze, 1988, s. 85.

⁹⁴ Vlnas, Vít (red.). 200 let Národní galerie v Praze 1796 - 1996. Vydala Gallery, Praha ve spolupráci s NG v Praze v říjnu - listopadu 1995. Bez stránkového značení.

současně, aby domácím umělcům byla poskytnuta i hmotná podpora”⁹⁵. To mělo být zajištěno každoročním pořádáním výstav, kde měla být zakupována zejména díla českých umělců a to z příjmů z členských lístků, tehdy nazývaných akcie. V roce 1835 se Krasoumná jednota nesla ještě název “Český akciový spolek k rozlosování uměleckých děl vlasteneckých umělců”, své pozdější označení získala až o dva roky později.

*“O založení spolku bylo rozhodnuto dne 20. května 1835. S upisováním akcií počalo se ihned. Prvních 12 akcií upsal tehdejší pražský purkrabí hrabě Chotek. Kancelář byla u člena Společnosti rytíře z Rittersbergu. První výstava a veřejné slosování konalo se 18. 4. 1836.”*⁹⁶ Zde byla zakoupena např. díla Antonína a Václava Mánesa, Josefa Matěje Navrátila, Josefa Vojtěcha Hellicha ad. Krasoumná jednota se však zpočátku velkému úspěchu netěšila. Vše se změnilo až v roce 1839, kdy do jejího čela nastoupil hrabě František Thun - Hohenstein, který ji velmi pozvedl. Jejím jednatelem a později také předsedou výboru zůstal až do své smrti v roce 1870. Do Jednoty zavedl několik novinek. Jednou z nich bylo zřízení postu tzv. důvěrníků, kteří měli za úkol získávat členy spolku, rozdávat prémie (cenné umělecké listy pro členy spolku) a odvádět vybrané peníze. *“On to byl také, jenž slosované výstavy ... otevřel také cizímu umění”*⁹⁷. Ale zejména se zasloužil o zavedení tzv. “Veřejného fondu” Krasoumné jednoty pro Čechy, *“jemuž měla ročně odváděti pětinu příjmů členských příspěvků. Z kapitálu tak nashromážděného měla pak býti prováděna díla náboženského, historického, monumentálního nebo ryze básnického charakteru k účelům veřejným.”*⁹⁸ Z Veřejného fondu byl financován například projekt na návrh hraběte Chotka k vyklizení a restaurování Belvederu, kde do té doby byla dělostřelecká laboratoř. Při této příležitosti byly prostory letohrádku opatřeny nástěnnými a nástropnými malbami z českých dějin. Dále byl díky Fondu postaven pomník Radeckého (odhalen 1858) nebo vyzdoben karlínský kostel (1864 -

⁹⁵ 1835 - 1935 Jubilejní výstava u příležitosti oslavení 100. roku trvání Krasoumné jednoty. Státní tiskárna v Praze. Říjen - listopad 1935. (bez stránkového značení, pozn. RK)

⁹⁶ 1835 - 1935 Jubilejní výstava u příležitosti oslavení 100. roku trvání Krasoumné jednoty. Státní tiskárna v Praze. Říjen - listopad 1935. (bez stránkového značení, pozn. RK)

⁹⁷ 1835 - 1935 Jubilejní výstava u příležitosti oslavení 100. roku trvání Krasoumné jednoty. Státní tiskárna v Praze. Říjen - listopad 1935. (bez stránkového značení, pozn. RK)

⁹⁸ 1835 - 1935 Jubilejní výstava u příležitosti oslavení 100. roku trvání Krasoumné jednoty. Státní tiskárna v Praze. Říjen - listopad 1935. (bez stránkového značení, pozn. RK)

73) a kaple sv. Anny ve svatovítském chrámě (rok 1875). *“Z prostředků veřejného fondu se nakupovala rovněž díla pro Obrazárnu. Mezi těmito akvizicemi je třeba zmínit alespoň část sbírky Hugo Tomana, známou Škrétovu Podobiznu rodiny Dionysia Miseroniho, reliéf Madony od Andrey della Robbia a deskovou gotickou malbu z kostela v Dubečku”*⁹⁹. Tyto nové Thunovy výdobytky přinesly Krasoumné jednotě značný úspěch. *“V roce 1841 tak bylo prodáno 1575 akcií, což bylo třikrát více než v prvním roce. Počet členů vzrůstal a v roce 1858 dosáhl svého vrcholu, když čítal 7127 osob”*¹⁰⁰. Mezi Thunovými nástupci jmenujme alespoň Vojtěcha Lannu nebo hraběte Ervína Nostice-Rienecka.

Krasoumná jednota neměla své vlastní prostory a proto vystavovala zprvu v různých palácích, na Žofíně nebo v učebnách Akademie umění. Později vystavovala v Rudolfinu.

Akcionáři ročně Krasoumné jednotě platili příspěvek 5 zl. což je opravňovalo k několika výhodám. Mohli se účastnit slosování a bezplatně vstupovat na každoročně pořádané výstavy. Ty byly do počátku 20. století významnou událostí pražského výtvarného života. Vystavovali zde domácí umělci, ale i umělci zahraniční, jakými byl např. *“Meunier, Slevogt, Mondersohn, Segantini či Rodin, z výtvarných spolků pak Worpswedští, Metznerbund, Boys of Glasgow, později i představitelé české a českoněmecké avantgardy”*¹⁰¹.

Díky Krasoumné jednotě a hraběti Thunovi-Hohensteinovi se Praha setkala i s mezinárodním uměleckým životem, ale *“výstavy tyto oživily také kupní zájem pro domácí umělce a značné částky, které Krasoumná jednota vydala za nákupy k slosování, měly pro domácí umělce dosti velký*

⁹⁹ Vlnas, Vít (red.). 200 let Národní galerie v Praze 1796 - 1996. Vydala Gallery, Praha ve spolupráci s NG v Praze v říjnu-listopadu 1995.

¹⁰⁰ 1835 - 1935 Jubilejní výstava u příležitosti oslavení 100. roku trvání Krasoumné jednoty. Státní tiskárna v Praze. Říjen-listopad 1935. (bez stránkového značení, pozn. RK)

¹⁰¹ Vlnas, Vít (red.). 200 let Národní galerie v Praze 1796 - 1996. Vydala Gallery, Praha ve spolupráci s NG v Praze v říjnu-listopadu 1995. (bez stránkového značení, pozn. RK)

význam”¹⁰². Ve 20. století však Rudolfinum přešlo do státního vlastnictví a Krasoumné jednotě byly stále více ubírány prostory pro výstavy, až se musela nakonec roku 1929 vystěhovat úplně. Dočasné útočiště pak našla v Pštrosově ulici. Krasoumná jednota byla činná až do roku 1939, kdy byla definitivně zrušena.

Obrazárna se stěhuje

Prostory Obrazárny a umístění Šternberského paláce veřejné galerii přestaly v průběhu času vyhovovat. Problémem byla v té době malá navštěvovanost špatně přístupných Hradčan a okolí Pražského hradu a také nedostačující prostory stále se rozrůstající sbírky Obrazárny. Proto se v roce 1871 Společnost vlasteneckých přátel umění rozhodla Šternberský palác prodat a začala vytvářet projekt vlastní galerijní budovy na dnešním Smetanově nábřeží, jejímž autorem se stal Antonín Barvitijs. K této stavbě však nakonec nedošlo, poněvadž Společnost v roce 1873 přijala nabídku České spořitelny a rozhodla se přesunout své sbírky do nově budovaného Rudolfinu, kde našla od roku 1885 Obrazárna na dlouhou dobu své sídlo.

Společnost vlasteneckých přátel umění žila z ročních příspěvků svých členů a ze štědrých darů šlechticů. Moc peněz pro sebe ji proto nezůstávalo. Přesto se stala významnou institucí, která nejen pozvedla zájem veřejnosti o umění, poskytla ke shlednutí významné umělecké památky a stala se zárodkem pozdější Národní galerie, z iniciativy jejíchž členů vznikla také první kreslířská škola pro české umělce. SVPU se zasloužila o shromáždění většího počtu uměleckých děl na jednom místě a dala tak počátek systematickému budování národní sbírky. Pod názvem Obrazárna Společnosti vlasteneckých přátel umění v Čechách existovala sbírka až do roku 1937, kdy se stala sbírkou státní a od roku 1949 součástí Národní galerie v Praze (Národní galerie vznikla sloučením Moderní galerie a SVPU).

¹⁰² 1835 - 1935 Jubilejní výstava u příležitosti oslavení 100. roku trvání Krasoumné jednoty. Státní tiskárna v Praze. Říjen-listopad 1935. (bez stránkového značení, pozn. RK)

Důležitou roli sehrál Šternberský palác také pro dnešní Národní muzeum, které zde v roce 1821 našlo své první stálé sídlo po tom, co byly “jeho” sbírky v letech 1818 - 1819 dočasně uloženy v klášterní budově vedle kostela sv. Jakuba na Starém Městě v Praze.

ŠTERNBERSKÝ PALÁC JAKO PRVNÍ STÁLÉ SÍDLO BUDOUCÍHO NÁRODNÍHO MUZEA V PRAZE

*“Období konce 18. a počátku 19. století je dobou začínajícího hnutí národního sebeuvědomování, které v Čechách nabylo specifitější podoby. V Českých zemích je toto období až do nástupu jungmannovské generace často nazýváno prvním nebo někdy i německým nebo šlechtickým obdobím národního obrození. Je to doba, kdy začaly vznikat první společnosti, ať vědeckého či podpůrného charakteru. Již v r. 1746 vzniká na Moravě Společnost neznámých (Societas Incognitorum, pozn. RK)…, v r. 1770 je založena v Praze Společnost ku zvelebení hospodářství a svobodného umění v Království českém. Roku 1774 zahájila v Praze svou činnost Soukromá vědecká společnost česká, ve které se již od roku 1775 objevuje idea založit instituci, která by schraňovala památky české historie a kterou už od té doby nazývají České museum. Na samotný vznik Českého musea se však muselo počkat až do roku 1818. V té době již přes dvacet let pracovala a byla plně uznávána Společnost vlasteneckých přátel umění v Čechách”.*¹⁰³

Reformy Marie Terezie a Josefa II. v 70. a 80. letech 18. století vyvolaly politickou odezvu v zemi ve formě zemského vlastenectví. Tyto reformy totiž ohrozily výsady, které plynuly šlechtě za dřívějšího režimu. Zemské vlastenectví bylo stavovsky tradiční, *“nešlo ale o českou zemi jako region, ale jako politický útvar, který dával své aristokracii určitá práva”*¹⁰⁴. Za Josefa II. byla rušena zemská samospráva, *“zemský stavovský sněm přestal být svoláván a sněmem volený zemský výbor, řídící zemské záležitosti mezi sněmy, byl zrušen. Státní správa šla nadále po linii krajský úřad - zemské gubernium - vláda ve Vídni.”*¹⁰⁵ Josef usiloval také od poloviny 70. let 18. století o germanizaci země. Domácí jazyk byl sice podporován na nižších školách, ale na středních a vyšších byla zaváděna němčina. Poněmčování mělo sloužit jednotnějšímu úřadování a snazší komunikaci

¹⁰³ Bouzková, Barbora. Česká šlechta a její pokus o oživení českého uměleckého života na konci 18. a počátku 19. století. In: Documenta Pragensia IX., Archiv hlavního města Prahy 1991, str. 269.

¹⁰⁴ Sklenář, Karel. Obraz vlasti. Příběh národního muzea. Paseka, 2001, s. 17-18.

¹⁰⁵ Sklenář, Karel. Obraz vlasti. Příběh národního muzea. Paseka, 2001, s. 19.

napříč monarchií. Samotní šlechtici u nás se mluvit česky styděli a pokud tak činili, tak pouze se služebnictvem. Za český jazyk zemští vlastenci sice bojovali, ale nešlo nijak o boj za etnický národ. *“V očích zemských vlastenců šlo o záležitost politickou: starý zemský jazyk byl atributem předbělohorského stavovského království, historickou památkou.”*¹⁰⁶ *“Nebyl to nacionalismus..., ale politický zájem o zemskou relikvii, patřící do dějepisu.”*¹⁰⁷ Z této pohnutky se také psaly obrany českého jazyka a jeho gramatiky a roku 1790 byla čeština prosazena do jednání sněmu a v roce 1791 byla zřízena katedra českého jazyka a literatury na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě.

Proč ale potom, když se vlastenci zajímali o národní dějiny, nevedl jejich zájem také ke sbírání památek? *“Nejspíše proto, že státoprávnímu pojetí zemských vlastenců předměty mnoho neříkaly. Pro ně byly důležité památky psané, archivní dokumenty a knihy, podporovali studium jazyka, jímž jsou staré doklady psány...Rodové památky nebo různé kuriozity v rukou nečetných sběratelů k myšlence muzea, tím spíše veřejného, nevedly. První kroky zůstaly proto v našich zemích vyhrazeny přírodovědcům, jejichž svět byl víceméně odlišný a od předešlého oddělený. Byli to převážně osvícenci nezatížení zemským patriotismem, dokonce nezřídka i cizinci...”*¹⁰⁸

Příroda a technika měla navíc význam pro rozvoj hospodářský. *“První vědecké společnosti v českých zemích jsou pozoruhodné tím, že spojují oba živly, na západě už spíše samostatné: vědy přírodní, oblíbené osvícenci, s vědami historickými, doménou zemských vlastenců. Byly to skromné počátky, ale stále ještě pozoruhodné vzhledem k celkové zaostalosti monarchie, která o vědy nejevila valný zájem (a vládnoucí církev ji otevřeně nepřála).”*¹⁰⁹

Prvním novodobým předkem Národního muzea bylo tzv. České muzeum, založené na sbírce hraběte Františka Josefa Kinského z Vchynic a Tetova, přírodovědecky orientovaného šlechtice, ale

¹⁰⁶ Sklenář, Karel. *Obraz vlasti. Příběh národního muzea.* Paseka, 2001, s. 19.

¹⁰⁷ Sklenář, Karel. *Obraz vlasti. Příběh národního muzea.* Paseka, 2001, s. 20.

¹⁰⁸ Sklenář, Karel. *Obraz vlasti. Příběh národního muzea.* Paseka, 2001, s. 20.

¹⁰⁹ Sklenář, Karel. *Obraz vlasti. Příběh národního muzea.* Paseka, 2001, s. 21.

nebylo to zpočátku muzeum jako takové. Hrabě Kinský shromáždil významnou sbírku mineralogickou a paleontologickou, kterou on sám nazýval Muzeum, nebo také České muzeum. K ní přibyly i některé předměty ze sbírky Ignáce Antonína rytíře Borna, jehož sbírka *“byla prodána lordu Grevillovi, dostala se do Britského muzea a v Čechách z ní zůstaly jen dary, kterými Born obmyslil České muzeum hraběte Kinského”*¹¹⁰. Sbírkou byla instalována na jaře 1775 v Klementinu a v témže roce byla později věnována Pražské univerzitě jako kabinet přírodnin. Důležitým faktem je, že tato sbírka byla otevřena pro veřejnost. *“Tak se totiž bývalé České muzeum...stalo prvním českým a jedním z prvních evropských veřejných muzeí”*.¹¹¹

Inspiraci pro budoucí Národní muzeum nacházíme ale i jinde. *“Vzorem pro své následovníky v habsburských zemích se stalo štýrské zemské muzeum Joanneum...”*¹¹². Jednalo se o vlastivědné, typicky zemské muzeum. *“V ideji zemského muzea se spojovalo myšlení různých směrů: regionálně vlastenecká láska k mateřské zemi, politická potřeba zemských vlastenců zdůraznit její slavní dějiny a kulturní hodnoty minulosti, osvícenský zájem o povznesení lidského ducha šířením vzdělanosti, poznání i citu pro umění...státní zájem o nepolitické vyústění společenské aktivity vzdělanců a aristokratů.”*¹¹³ Oproti zemskému typu muzea kladou *“národní muzea důraz především na historii a její památky, a to nejen jako doklad kontinuity, ale i jako romantický prostředek k probouzení národní hrdosti, sebeuvědomění a sebevědomí”*¹¹⁴. Národní muzea se objevují spíše u národů menších. *“Narozdíl od neutrálního muzea zemského je to muzeum bojující, které může a má splnit nějaký úkol v rámci snah vyvíjených těmito národy”*¹¹⁵.

Název Národní muzeum se u našeho muzea prosadil až později a *“první léta pražského muzea byla ve znamení tichého zápasu, ke kterému typu se nový ústav přiklonil”*.¹¹⁶

¹¹⁰ Sklenář, Karel. *Obraz vlasti. Příběh národního muzea*. Paseka, 2001, s. 23.

¹¹¹ Sklenář, Karel. *Obraz vlasti. Příběh národního muzea*. Paseka, 2001, s. 25.

¹¹² Sklenář, Karel. *Obraz vlasti. Příběh národního muzea*. Paseka, 2001, s. 31.

¹¹³ Sklenář, Karel. *Obraz vlasti. Příběh národního muzea*. Paseka, 2001, s. 30.

¹¹⁴ Sklenář, Karel. *Obraz vlasti. Příběh národního muzea*. Paseka, 2001, s. 35.

¹¹⁵ Sklenář, Karel. *Obraz vlasti. Příběh národního muzea*. Paseka, 2001, s. 36.

¹¹⁶ Sklenář, Karel. *Obraz vlasti. Příběh národního muzea*. Paseka, 2001, s. 35.

Počátky Muzea

“Neznáme ani jméno autora myšlenky založení velkého veřejného muzea v Praze, ani rok, ani místo, kdy se to stalo - nejspíše ale krátce po skončení napoleonských válek v prostředí Královské české společnosti nauk, ve Šternberském paláci na Malostranském náměstí, v salonu hraběte Františka Josefa Šternberka a Manderscheidu, nejvyššího zemského komořího království Českého, kde se tehdy výkvět tehdejší vědecké a kulturní společnosti scházel”¹¹⁷. Byl to hrabě František Josef Šternberk, kdo přivedl do společnosti svého malostranského paláce také bratrance Kašpara Maria hraběte ze Šternberka, významnou osobu budoucího Národního muzea.

Kašpar Maria Šternberk (viz příloha č. 7) se narodil 6. ledna 1761 jako poslední z osmi dětí hraběti Janu ze Šternberka (smrt 1798) a Anně Josefě, rozené hraběnce Kolovrat - Krakovské, dceři “pozdějšího nejvyššího purkrabího Filipa Krakovského z Kolovrat”¹¹⁸. Kašparovým strýcem byl hrabě Leopold z Kolovrat, ministr ve Vídni, blízkými příbuznými pak bratr Jan Šternberk, bratranec František Šternberk-Manderscheid, hrabě František Antonín Libštejnský z Kolovrat a také hrabě František Klebelsberg ad. Pro Kašparovy bratry vybral otec za vychovatele Josefa Františka Pelcla, Kašpar byl vychováván francouzským abbém a moravským jesuitou P. Špalkem.

Kašparův bratr Jan Šternberk, který zemřel 12. 2. 1789, se zajímal především vlivem Pelcla o české dějiny a přírodní vědy. Mimo jiné “popsal zemětřesení v Uhrách, jehož byl očitým svědkem”¹¹⁹. Byl členem České Společnosti Nauk.

¹¹⁷ Sklenář, Karel. Společnost národního muzea v dějinách i v současnosti. Společnost Národního muzea, nakladatelství Arsci, Praha 2007, s. 13.

¹¹⁸ Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního muzea. Praha 1921, s. 175.

¹¹⁹ Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního muzea. Praha 1921, s. 176.

Bratr Jáchym Šternberk (1755-1808) *“za vědeckými studii konal četné cesty po Čechách, po Uhrách, Přímoří, Korutanech, po Švýcarsku, Německu, Francii, Anglii, Dánsku, Švédsku a Rusku...”*¹²⁰. Při svých chemických a alchymických pokusech užíval svého mladšího bratra Kašpara jako pomocníka. Také díky němu získal později Kašpar zájem o přírodní vědy. I Jáchym proslul ve své době vědeckými sbírkami, pokusy a studiiemi - *“vyměřil geografickou polohu svého oblíbeného sídla Březiny, kde konal i astronomická a meteorologická pozorování, pečoval o povznesení hornictví a zemědělství svého panství radnického a posléze svými spisy z oboru chemie, matematiky, astronomie a věd přírodních”*¹²¹. Od 3. dubna 1790 byl členem Společnosti Nauk.

Kašparovi rodiče předurčili cestu církevní. *“Začala skvěle již v jedenáctém roce věku Kašparova, kdy doporučením Marie Teresie udělena mu praebenda kanovnická ve Friesingu a pak druhá v Řezně, a po studiích na pražské filosofii”*¹²². Studoval i v Římě, ale dráha duchovního ho moc nelákala. Věnoval větší zájem pouze právu kanovnickému, z něhož úspěšně veřejně disputoval v roce 1782. Velmi na něj zapůsobil tříměsíční pobyt v Neapoli, kde podnikl výlet na Vesuv a pozoroval tamnější přírodní krásy. V roce 1782 se vrátil do Říma a pokračoval v mladistvém společenském životě. V roce 1783 však obdržel zprávu, že *“na něm jest řada, aby vstoupil do kapitoly řezeňské”*¹²³, v Řezně se poté stal biskupem.

První, kdo v něm vzbudil zájem o přírodní vědy byl bratr Jáchym, druhým pak MUDr. Jan Mayer. Oba také podnítli Kašparův zájem o cestování. S Jáchymem často putoval Kašpar při pobytu v Řezně po Alpách, kde pozoroval přírodu a sbíral místní rostliny, zejména lomikameny (*“autor důležitěho systematického zpracování lomikamenů “Revisio Saxifagarum” (1810)”*¹²⁴). V Řezně

¹²⁰ Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního musea. Praha 1921, s. 177.

¹²¹ Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního musea. Praha 1921, s. 179.

¹²² Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního musea. Praha 1921, s. 182.

¹²³ Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního musea. Praha 1921, s. 183.

¹²⁴ Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 46.

si zařídil lesnickou školku, ve které pěstoval lesnické rostliny. Během svých cest navazoval styky s cizími vědci a umělci a *“osobně se seznámil s Alexandrem Humboldtem a jeho prostřednictvím s Laplace, Bertholdem...”*¹²⁵ a dalšími. Kolem roku 1805 dokonce dostal od arcikancelře návrh na vypracování návrhu přírodovědecké Akademie v Řezně, *“k níž však pro válečné události nedošlo”*¹²⁶. Pobytu v Řezně učinila konec nenadálá smrt bratra Jáchyma v říjnu 1818. Po něm zdědil radnický statek a byl nucen odjet do Čech, aby mohl spravovat rodinné dědictví. Usídlil se v domě v Březině, který nechal postavit Jáchym. Dále spravoval panství Darová a Radnice, kde našel bratrovu sbírku nerostů a zkamenělin, která položila základ sbírky pozdějšího Národního muzea. Na Radnicku těžil uhlí a od horníků získával mnohé fosilie. Tato skutečnost ho přivedla k zájmu o paleobotaniku, část paleontologie, která se zabývá fosilními rostlinami. Z jeho díla *“Versuch einer geognostisch botanischen Darstellung der Flora der Vorwelt (1825 - 38) ... vychází mezinárodně přijatá paleobotanická nomenklatura... Zajímal se též o historické aspekty svých oborů, jak o tom svědčí jeho zpracování dějin hornictví a horního práva v Čechách (1836)”*¹²⁷. Také po Čechách, Německu a Rakousku vykonal četné cesty, *“na nichž studoval nejen přírodu a slavné sbírky, ale také se přátelil s vynikajícími učiteli, zejména botaniky, s nimiž navazoval a udržoval čilou korespondenci i vzájemnou výměnu spisů a přírodnin”*¹²⁸. Jedním z jeho dopisovatelů byl například Johann Wolfgang Goethe (1749 - 1832), *“který mu posílal svá díla i časopisy... rozebíral s ním otázky mineralogické, geologické, palaeofytologické, botanické...”*¹²⁹. O Kašparově hlubokém zájmu o vědy svědčí také rozsáhlá knihovna, kterou budoval po celý svůj život, orientovaná zejména na botaniku.

¹²⁵Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního musea. Praha 1921, s. 195.

¹²⁶Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního musea. Praha 1921, s. 195.

¹²⁷Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 46-47.

¹²⁸Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního musea. Praha 1921, s. 197.

¹²⁹Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního musea. Praha 1921, s. 227.

Jméno Kašpara Maria Šternberka je díky vytvořenému názvosloví fosilních rostlin známé po celém světě. Za svého života tento vědec hojně cestoval, díky čemuž poznal evropská muzea a soukromé sbírky, kterých tehdy ještě nebylo moc. Kašpar Maria Šternberk se významným dílem zasloužil o pozvednutí české vědy, vnesl povědomí o české vědecké činnosti do evropského prostředí a shromáždil úžasnou paleobotanickou sbírku. Své sbírky však neměl komu odkázat a rozhodl se proto darovat je vlasti. To jej přivedlo *“mezi hlavní zastánce myšlenky zřízení muzea - zejména k Františku Antonínovi hraběti Kolovratovi-Libštejnskému, nejvyššímu purkrabímu Království českého (tj. fakticky císařovu místodržiteli); oba aristokraté se o této věci domluvili už v zimě 1813/14”*¹³⁰. Další osobou, která sehrála významnou roli při vzniku Muzea byl hrabě František Josef z Klebelsbergu a Fratišek Šternberk-Manderscheid. Oba Šternberkové a Klebelsberg, tři bratřenci, stáli u zrodu Muzea. Společně totiž vystoupili s myšlenkou použít část peněz (téměř půl milionu zlatých), sebraných českými šlechtici v roce 1816 na zřízení muzea.

Tehdy byla roku 1816, po napoleonských válkách, v zemi doslova katastrofální neúroda. *“Ke zmírnění dopadů této neúrody ustavila česká šlechta a duchovenstvo v roce 1817 společnost pro podporu chudých. Jejím předsedou byl František Antonín Kolovrat. Tato společnost získala z darů celkem 460 000 zlatých jako bezúročnou půjčku k nákupu obilí. Ta však po zažehnání krize neměla použití a proto Klebelsberg sepsal plán, který 2. dubna 1818 předložil Kolovratovi. V tomto návrhu bylo budoucí muzeum označeno jako národní, i když ho Kašpar Šternberk v memorandu později označuje jako Muzeum vlastenské... Účelem muzea podle tohoto projektu bylo sbírání uměleckých pokladů, přírodnin, památek minulých i přítomných, jejich uchování a vystavení k užitku věd, umění a průmyslu vlasti.”*¹³¹ Tato aristokratická myšlenka, podporovaná zejména ve vyšších kruzích vznikla přibližně ve stejné době jako obdobná myšlenka v kruhu jazykových vlastenců, kteří o vybudování muzea přemýšleli již od roku 1817. V čele druhého návrhu muzea stáli Josef Jungmann

¹³⁰ Sklenář, Karel. Společnost národního muzea v dějinách i v současnosti. Společnost Národního muzea, nakladatelství Arsci, Praha 2007, s. 13.

¹³¹ Sklenář, Karel. Společnost národního muzea v dějinách i v současnosti. Společnost Národního muzea, nakladatelství Arsci, Praha 2007, s. 14.

a moravský šlechtic hrabě Bedřich Berchtold. Jejich projektu na vznik “Národního muzea Čechů” dominovala myšlenka zdůraznění českého národa, řeči a literatury. Naopak u Kašparova muzea bylo pozdější provolání v němčině, i stanovy muzejní a *“německé bylo všechno jednání musejní v němž mezi úkoly Vlasteneckého muzea nevzpomenuto téměř ani slovem povinnosti Musea k obrozující se řeči a literatuře české”*¹³². “Bohužel” však Jungmannův návrh nebyl realizovaný z několika praktických důvodů. Jeho představitelé neměli konkrétní představu o tom, kde získat peníze na muzeum a na sbírky, neměli budovu ani souhlas kandidátů na funkce v muzeu. Oproti tomu návrh tří bratranců chtěl připojit muzeum k nějaké již existující instituci a k zajištění jeho potřeb vytvořit samostatnou Společnost vlasteneckého muzea v čele se správním výborem. Dalším rozdílem mezi oběma návrhy bylo národní hledisko, které zcela chybělo u návrhu Šternberka ad., ale ve druhém návrhu obsaženo je. Jungmannův projekt také zdůrazňuje zaměření i na umění, zatímco první projekt přenechává starost o tuto oblast Společnosti vlasteneckých přátel umění a na umělecké sbírky vědomě rezignuje.¹³³

Vraťme se nyní k prvnímu návrhu. Autoři jej předložili hraběti Kolovratovi a *“tehdy se také dohodlo, aby nejvyšší purkrabí vydal provolání ke shromáždění veřejných příspěvků a aby vyzval věřitele obilní půjčky k souhlasu s návrhem. Oba texty sepsal Klebelsberg jménem Kolovratovým s daty 10. a 11. dubna. Poté se ti tři sešli 12. dubna s Františkem Šternberkem-Manderscheidem, Antonínem Isidorem Lobkovicem a hrabětem Prokopem Hartmannem z Klarsteinu. Tato skupina - jádro pozdějšího prozatímního správního výboru muzea - oba dokumenty jednomyslně schválila a usnesla se předat je oficiálně k podpisu nejvyššímu zemskému úředníku a slavnostním shromáždění dne 15. dubna 1818... podle zvyku odedávna běžného označuje toto datum den zrodu českého Národního muzea”*¹³⁴, jakkoli je pro instituci rozhodující datum schválení stanov (tj. úřední povolení), k čemuž došlo až 14. 6. 1822. Jakousi zakládací listinou muzea a jeho programem se

¹³² Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního muzea. Praha 1921, s. 236.

¹³³ Přehledné srovnání obou návrhů muzea a o informace o dalších koncepcích viz Sklenář, Karel. Obraz vlasti. Příběh národního muzea.paseka, 2001, s. 62 - 67.

¹³⁴ Sklenář, Karel. Obraz vlasti. Příběh národního muzea. Paseka, 2001, s. 67.

stalo svolání nadepsané Vlasteneckým přátelům věd (*An die vaterländischen Freunde der Wissenschaften*). 18. dubna vyšlo svolání v tisku německy a 25. dubna Jungmannova česká verze v překladu s názvem *Vlastencům umění milovným*.

*Vlastencům umění milovným.*¹³⁵

Utěšené přesvědčení, že v tomto království Českém, od Jeho císařské Jasnosti mé správě nejmilostivěji svěřeném, vše, co pěkného a velikého jest, ujímá se a daří, a podaný mně od některých přátel vlasti a umění plán k založení národního Českého museum příčina jsou svolání tohoto.

Historie všech národů zaznamenala takové doby, v kterých moc národní, když dlouhými bouřkami vzbuzená, byla ven ze sebe usilovala, v získaném pokoji do sebe se navrátivši, muzy v bouřlivém času zanedbané opět smířila, a umění i vědomosti k vysokému květu vynesla.

Naše historie nám ukazuje, co císař Karel IV., zakladatel pražského Universitátu, a téhož první kancléř nábožný, a učený arcibiskup Arnošt k prospěchu umění ve vlasti zpravili, jakého stupně vzdělanosti Čechie došla po bouřích 15. a odpolu 16. století za panování Rudolfa II., na jehož dveře zdržovali se nejučenější onoho věku mužové, a jak tehdy v umění a vědomostech právě zlatý čas byl nastal.

Komu není v čerstvé paměti, která po skončené sedmileté vojně za panování Marie Terezie a Josefa II. obnovené o vědomosti úsilí své květy rozvílo, kteroužto dobu učená společnost v Praze za nejvyššího purkrabí Karla Egona knížete z Fürtenbergu, a později vlastenecká hospodářská společnost povstaly.

¹³⁵ Kop, František. Národní museum. Památník našeho kulturního obrození. Družstvo Vlast v Praze 1941, s. 10 - 12.

Ale také za nynějšího slavného panování Jeho Jasnosti císaře Františka, v méně příznivém času, povzbuzená usilnost národova bez oučinku nebyla. Stavové čeští založili polytechnický institut, první takový v celé Rakouské monarchii, který již obecnstvu užitečné chovance vyučil a podal; sjednocením některých privátních osob zařazena jest akademie obrazotvorných umění, zásobená znamenitou Galeríí a nejpotřebnějšími modely (vzory) pro cvičení mladých umělců, a posléze zřízeno Conservatorium hudebné, jehož chovanci již mnohokráte veřejné spokojenosti sobě dobyli, instituty od samé nejvyšší vlády za dobré uznané a schválené.

Veškerá tato ustanovení v svém okrsku tak činlivá byla, jakž toho časové dopouštěli, ale ještě mnohá žádost hodná vyplnění zbývá.

Není dosavad žádné ouplné všeobšáhle historie České literatury, žádných ouplných českých památek, (monumenta bohémica) k učení vlastenecké historie velice důležitých, žádného ouplného spisu o přirozených věcech v České zemi ani v celosti, ani v částkách jedné neb druhé říše stvořených věcí, žádného přehledu geognostického této pro geognosii předůležité země.

Mnohé jednak zásoby k tomu nalézají se v Čechách, ale že po různu jsou, užití jich na ten čas velmi, ano nemožno, a toliko založené Muzeum národní v stavu jest, tyto různé zásoby spojití, a tak zjednatí, aby pravené mezery v učení našem vyplněny býti mohly.

Pakavad všecka síla k jediné k zachování sebe a k obhájení vlasti obrácena býti musila, ústavu takového založení naprosto nemožné bylo, nyní však, ano trvanlivý pokoj dosažen, a naděje k lepší budoucnosti otevřena jest, zdá se býti toho doba, aby zřídilo se ustanovení, jaké se v Rakouských zemích již v Hradci (Grácu) pod jménem Johanneum, v Pešti pod názvem: Národní Muzeum, a v Brně jakožto Moravsko-Slezské Muzeum skutečně nachází, a k němuž v naší vlasti již znamenité oběti českých sbírek i zvláštních pomůcek od mnoha vlastenecky smýšlejících mužův učiněny.

Poněvadž jednak takovému ustavení pevných základů, a opět každému přispěti chtějícímu širší známosti jeho potřebí, kladu zde hlavní obsah předloženého mně navržení k Českému národnímu Muzeu.

Národní Muzeum bude obsahovati všecko, což k národní literatuře, a k národní produkci náleží, jakož i k přehlédnutí všeho toho, co kde ve vlasti přirozením neb lidskou pilností způsobeno.

Obzvláštní předměty jeho býti mají:

- 1. Sbirka národních písemností.*
- 2. Přepisy neb vyobrazení všech po zemi České nalézajících se památek, náhrobků, nápisů, soch, vypuklým dílem pracovaných obrazů, neb tak nazvaných bareliefů a t. d.*
- 3. Co nejúplnější sbírka erbů, pečetí a penízů vlasteneckých, neb výtisků jejich.*
- 4. Sbirka map a plánů s ohledem na geografii a statistiku, i na dávnější hornictví v Čechách.*
- 5. Ouplný naturální kabinet, nebo sebrání přirozených věcí z každé jich říše s obzvláštním ohledem na vlast, tak, aby se mimo všeobecnou sbírku minerálií a petrifikátů i obzvláštní sbírka topograficko-geognostická ze všech 16 krajů České země snesla, a vedlé všeobecného herbáře i také obzvláštní Flora česká s přidáním českých jmen bylinných shromáždila, což se o čtvernohých zvířatech, o ptácích, rybách, žížalách a t. d. podobně rozumí.*
- 6. Bibliotéka, zavírající sobě bohémica v nejdálnějším smyslu, a tak nazvané určité vědomosti (scientes exactes). K prvním náležejí všeliké knihy a rukopisy českým jazykem psané, od Čechů vyhotovené neb vydané, anebo posléze o Čechách jednající; k druhým všecky v okres matematiky a fysiky náležejí, a sice jak hlavní síla, tak i pomůcky a časopisy domácí i zahraničné těchto vědomostí se týkající.*
- 7. Sál produktový, v kterém vystaví se všecky rukodílné i umělecké práce a nálezky, neb vzory (modely) jejich.*

K vystavení všech těchto sbírek potřebí jest prostranného domu, k upravení jeho pak znamenitého nákladu, a k zachování jeho zpočátku jednoho, budoucně i více stázců (kustodů) a nějakého služebníka.

Rozmnožování sbírek, a zjednání nejpotřebnějších pomocných kněh a běžných časopisů žádá netoliko znamenitého fondu k založení, ale i ročních důchodů k zachování toho ústavu.

I k tomu již mnozí vlastenci neskrovné oběti zaručili, a lze očekávati, že Čechové vlasti milovní, jakož každému vždy užitečnému podniknutí oučinně napomáhajíce spanilé mysli důvody vydávají, tak také tomuto ústavu silnou podporou budou, jehož oučel jest rozšiřování známosti prospěšné obecnému životu, zlepšování všeliké živnosti lidské, a nejzpravenější užívání domácích pokladů národových.

Pozůstává mi toliko ukázati, na který způsob jedenkaždý k založení a zachování toho ústavu přispět může.

Budťto složením nějaké summy peněžné najednou, nebo zaručením jisté každoroční pomoci, nebo konečně obětováním nahoře dotčených zásob, jako: knih, písemností, naturalii a t. d. budťto sbírky nebo jednotlivé částky.

Všickni, kdožkoli na jeden neb druhý způsob k založení a zachování tohoto ústavu napomohou, jako zakladatelé národního Muzeum považováni, a zejména v ústavní knihu pro památku vepsáni budou.

Páni hrabata František Klebelsberg, a Kašpar Šternberk přijímají pomůcky na penězích i v naturalích, kteréž od dneška pod nápisem jednoho neb druhého do Prahy posílány býti mohou, a kterých přijetí od nich potvrzeno bude.

Chtěl-li by kdo větší balíky zaslati, ten nechat' s dotčenými Pány hrabaty prvé o zaslání jich se umluví. Písemné svolení mně samému posílati žádám.

V Praze dne 15. dubna 1818.

František Hrabě z Kolovrat, nejvyšší Purkrabě.

Hned od dubna 1818 vyvíjelo muzeum činnost a mnozí šlechtici přislíbili své sbírky i peněžní dary nebo roční příspěvky, další se přidávali postupně. Teprve na podzim roku 1821 však získalo muzeum prostory Šternberského paláce na Hradčanech, majetku Společnosti vlasteneckých přátel umění.

Vedení a členové Muzea

V prozatímním vedení Muzea se objevily osobnosti jako hrabě František Kolovrat a hrabě Kašpar Maria Šternberk, který také řídil ideovou a praktickou stránku muzea, ale také prof. František Josef Gerstner a filolog a historik Josef Dobrovský. *“Huře šlo jednání s vídeňskými úřady: byrokratický policejní systém Františka I. se zarazil na myšlenky vědecké společnosti, která by muzeum vlastnila a spravovala, organizovala v Čechách vědecký výzkum a průzkum.”*¹³⁶ Císař stanovy, sepsané hrabětem Klebelsbergem za pomoci hraběte Kašpara Šternberka, Společnosti českého museum potvrdil 14. 6. 1822, přičemž prozatímní výbor muzea je schválil již 24. 2. 1821. Společnost se měla podle Šternberka starat o muzeum a sbírky, o jejich rozvoj a využívání tak, aby se věda stala

¹³⁶ Sklenář, Karel. Společnost národního muzea v dějinách i v současnosti. Společnost Národního muzea, nakladatelství Arsci, Praha 2007, s. 17.

majetkem národa, pronikla do všech stavů a aby se stala obecně prospěšnou. *“Aby rozptýlili podezření v podvratných piklů, provázející tehdy každý pokus poddaných o spolčení, spěchal hrabě Kolovrat podat ministrovi policie patřičně konzervativní vysvětlení. Součástí politických manévru byla i změna chystaného názvu muzea”* z Národního na Vlastenské muzeum.¹³⁷

Společnost vlasteneckého musea v Čechách se stala vydržovatelkou a správkyň sbírek muzea. Ty byly majetkem všech členů Společnosti, obecně pak českého národa. Společnost českého Museum byla *“samostatná, ode vlády potvrzená, avšak soukromá jednota, vědecká záležející v neobmezeném počtu audů všelikého stavu”*¹³⁸. Účelem Společnosti bylo: *“napomáhati vědeckému vzdělání v Čechách vůbec a ku poznání vlasti zvláště, a sice zjednáváním, chováním a v užitek obracováním pověcných k tomu potřeb”*¹³⁹. Za pověcné potřeby byly považovány přírodniny, starožitnosti, historické památky, díla umělá, ale také cokoli, co se vztahuje k české zemi a národu českému.

Ve společnosti bylo možné trojí členství. Tvořili ji členové činní, přispívající a také čestní. V jejich čele stál prezident a dvanáctičlenný volený výbor (viz příloha č. 8) *“Za audy činné a přispívající přijímají se jen Čechové, v nejširším smyslu tohoto slova, za čestné audy jen ti, kdo Čechové nejsou. Jen osoby dobře zachovalé mohou býti audové společnosti.”*¹⁴⁰ Členem činným se stal ten, kdo a) složil příspěvek *“nejméně 200 zl. ve stř. v hotových penězích nebo v materiálních téže ceny, anebo kdo zaváže se k ročnímu příspěvku nejméně 20 zl., b) Kdo jím jmenován pro znamenité osobní zásluhy a to, co společnost za aučel má”*¹⁴¹. Přispívající členové museli zaplatit roční příspěvek nejméně 5 zl. stř. nebo mohli být jmenováni za *“přiměřené osobní zásluhy”*¹⁴². (Členství

¹³⁷ *“Ačkoli ještě v svolání z 15. 4. 1818 vystupuje Národní muzeum (Nazional - Museum), tištěný text o pár dní později užívá již název Vlastenské muzeum - Vaterländisches Museum. “Národní” mohlo budít nežádoucí nacionalistické asociace, kdežto “vlastenský” značí vazbu na vlast v zemském smyslu”*, Sklenář, Karel. Společnost národního muzea v dějinách i v současnosti. Společnost Národního muzea, nakladatelství Arsci, Praha 2007, s. 18.

¹³⁸ ANM, RNM, karton č.1, inv.č. A/4/11. “Návrh obnovených statut musejních “ (rukopis i tiskopis, 1848), §.1.

¹³⁹ ANM, RNM, karton č.1, inv.č. A/4/11. “Návrh obnovených statut musejních “ (rukopis i tiskopis, 1848), §.2.

¹⁴⁰ ANM, RNM, karton č.1, inv.č. A/4/11. “Návrh obnovených statut musejních “ (rukopis i tiskopis, 1848), §.4.

¹⁴¹ ANM, RNM, karton č.1, inv.č. A/4/11. “Návrh obnovených statut musejních “ (rukopis i tiskopis, 1848), §.5.

¹⁴² ANM, RNM, karton č.1, inv.č. A/4/11. “Návrh obnovených statut musejních “ (rukopis i tiskopis, 1848), §.5.

ve Společnosti, jak můžeme vidět, vyžadovalo poměrně velkou majetnost členů a vylučovalo méně majetné občany až do doby, kdy byly příspěvky v polovině století sníženy.) A nakonec čestným členem mohli být lidé tehdy jen zvoleni. Činní členové se dělili na pražské a “dopisující” - venkovské. Postupem času k nim přibyli ještě “členové sbírající, stručně sběratelé.”¹⁴³ Poměrně velké množství čestných členů bylo z okruhu lidí, které Kašpar Šternberk poznal na svých cestách nebo si je zval do Prahy. Členem tak byl například Johann Wolfgang Goethe, se kterým se zejména v posledních jeho dnech hrabě Šternberk stýkal a s kým si dopisoval. Dalším čestným členem byl přírodovědec Alexander von Humboldt ad.

Všichni členové museli rozumět i českému jazyku: “*ačkoli oba jazykové v Čechách obyčejní mají u společnosti stejný průchod a ona užívá jich obou, jak to kdy potřeba neb pohodlí naskytuje: předce však obracuje předmětně zvláštní postoj ke všestrannému vědeckému vzdělávání řeči a literatury československé*”¹⁴⁴. Členem přispívajícím byl např. František Josef Čelakovský:

*Níže psaný, vstupujíc zápisem
tímto do Společnosti Českého Museum
za auda přispívajícího
slibuje zachovávat každoročně do kassy musejní pět zlatých stř.
pro potřeby musejní vůbec.*

První plat na r. 1850 připojen jest k zápisu tomuto.

Dáno v Praze dne 15. ledna 1850

Prof. Čelakovský¹⁴⁵

¹⁴³ Sklenář, Karel. Společnost národního muzea v dějinách i v současnosti. Společnost Národního muzea, nakladatelství Arsca, Praha 2007, s. 22.

¹⁴⁴ ANM, RNM, karton č.1, inv. č. A/4/11. “Návrh obnovených statut musejních “ (rukopis i tiskopis, 1848), §.2, c).

¹⁴⁵ ANM, RNM, karton č.3, inv. č. B/7/IV.

Členové dále mohli přestupovat z členství přispívajícího na činné a naopak:

Pod. 24. února 1851

č.72

P. František Šebek, měšťan a řávitel ve Widni, žádá přepsán býti z auda přispívajícího za činného.¹⁴⁶

Mezi další členy Společnosti patřil Jan Palacký, Jan Jungmann, Antonín Frič, Eduard Grégr a další významné osobnosti 19. století.¹⁴⁷

Sběrní členové Společnosti Národního muzea aktivně získávali sbírkové předměty i peněžní příspěvky ve svém okolí. Tak například děkan Seydl píše v roce 1835 tehdejšímu prezidentovi Národního muzea Kašparu Šternberkovi o svém nálezu na Berounsku a příspěvku paleontologické sbírce Muzea:¹⁴⁸

Wašj Excellencj!

Wysoce Urozený Pane Hrabě!

Wysoce Učený a wysoce Ctěný Pane Presidente národního museum

Léta 1833.w unoru zaslal sem do vlastenského museum pět zkamenělých stoliček se zprávou kde a gak tu v Berouně 1831.w srpnu gedenáct loket hluboko w hliništi od cihláře wykopány byly. W časopisu českého museum 1833.w swazku I. na str.117 tyto stoličky udány byly za zkamenělé koňské zuby třenové. Poněwadž tu w tom samém místě giž 1831.byl též nalezen zkamenělý hnát u

¹⁴⁶ ANM, RNM, karton č. 3, inv. č. B/7/II. V tomto kartonu (č. 3) lze mimo jiné nalézt zprávy o přestupech členů Společnosti z činného na přispívajícího apod. a také doklady o vstupu do Společnosti a údaje o ročních příspěvcích členů, mezi něž patřil např. také František Rieger nebo Vojta Náprstek (pozn. RK).

¹⁴⁷ Doklady o vstupu těchto osobností do Společnosti lze nalézt v Archivu Národního muzea, ANM, RNM, karton č.3, inv.č.B/7/IV. (pozn.RK)

¹⁴⁸ ANM, RNM, karton č. 13, inv. č. 04/č.13. Dopis děkana Seydla o paleontologickém nálezu v Berouně adresovaný národnímu muzeu, 1835.

toho famého kostliwce, z kteréhož dotčených 5. zkamenělých zubů pocházelo, a gá teprw nynj tu w Berouně tohoto zkamenělého hnátu sem se dopídil, i beru sobě tu welikou čest tento zkamenělý hnát že posel cestu do museum w Praze nezná, Wašj Excellencj, co nejpokorněji, stálliby za to, by w museum schowán a k dotčeným zkamenělým 5. zubům přiložen byl, tuto odewzdáwati, s přiloženou nadto gednou bronzowou francouzskou monetou na přjvodu léta 1792. udalou s nápisem : “Vive Libres, ou mo...en”.

Wašj Excellencj

W Berouně dne 18. března 1835.

neyponíženějšj služebnj

Jos. Ant. Seydl Děkan a

zběracj aud Česk.museum

Z několika důvodů mohli členové Společnost také opustit. Členem přestal být ten, kdo dobrovolně vystoupil, zemřel nebo za tři roky nezaplatil příspěvky a nakonec “*kdo vymíněné služby dále konati nechce*”¹⁴⁹.

Do výboru Společnosti mohli být voleni pouze členové činní, kteří bydleli v Praze a “*jenž bud'to k zemským stavům, bud'to k učeným náležejí aneb i sice láskou k naukám se vyznamenávají*”¹⁵⁰. Při volbě prezidenta Společnosti i výboru měli stejná volební práva všichni přítomní členové. Výbor i prezident byli voleni na šest let, s možností znovuzvolení.

Každoročně se muselo konat valné shromáždění, kde měli právo být přítomni všichni členové. Zde podával výbor zprávu prospěchu a stavu všech záležitostí společnosti, jednalo se o důležitých záležitostech a konaly se při něm všechny volby. Ustavující valné shromáždění Společnosti se

¹⁴⁹ ANM, RNM, karton č.1, inv. č. A/4/11. “Návrh obnovených statut musejních “ (rukopis i tiskopis, 1848), §.6.

¹⁵⁰ ANM, RNM, karton č.1, inv. č. A/4/11. “Návrh obnovených statut musejních “ (rukopis i tiskopis, 1848), §.11.

konalo 23. 12. 1822 a prezidentem byl zvolen Kašpar Maria Šternberk. První správní výbor, který převzal od prozatímního vedení správu Muzea, byl tvořen šlechtici Františkem Šternberkem-Manderscheidem, Jiřím Buquoyem, Hanušem Kolovrat-Krakovským a knížetem Augistem Longinem Lobkovicem, dále jej tvořili čtyři vědci: filolog Josef Dobrovský, historik prof. Maxmilián Millauer, prof. František Josef rytíř Gerstner, chemik a botanik Josef Johann Steinman¹⁵¹.

“Prezident a výbor zastupují společnost ve všech jejích vnějších záležitostech a poměrech, přijímají a jmenují všechny činné i přispívající audy...¹⁵², dále zřizují sbory členů společnosti pro jednotlivé vědecké třídy. Výbor také nakládá s veškerým jměním společnosti, bere do služby a propouští úředníky a jedná o jejich platech.

Muzeum v paláci na Hradčanech a osobnosti s ním spjaté

“V listopadu 1821 byly připraveny k užívání místnosti Šternberského paláce a postupně se sem stěhovaly sbírky rozmístěné doposud v provizorních prostorách v Praze i mimo Prahu”.¹⁵³ Do služeb Muzea byli přijati dva kustodí, odborní správci pro hlavní oddíly sbírek. Byli to první vědečtí pracovníci Muzea a jedním z nich se stal znalec slovanských jazyků Václav Hanka (správce knihovny), tehdy již znám jako objevitel Rukopisu Královédvorského, a český geolog a mineralog František Xaver Maxmilián Zippe (1791 - 1863) jako správce přírodnin - sbírek neživé přírody. Zippe mimo jiné také “vydal německy první geologický popis Čech s geologickou mapou (1831)”¹⁵⁴.

¹⁵¹ *Informace pochází z:* Sklenář, Karel. Společnost národního muzea v dějinách i v současnosti. Společnost Národního muzea, nakladatelství Arsci, Praha 2007, s. 92.

¹⁵² ANM, RNM, karton č.1, inv. č. A/4/11. “Návrh obnovených statut musejních“ (rukopis i tiskopis, 1848), §.12.

¹⁵³ Sklenář, Karel. Společnost národního muzea v dějinách i v současnosti. Společnost Národního muzea, nakladatelství Arsci, Praha 2007, s. 23.

¹⁵⁴ Lněničková, Jitka. České země v době předbřeznové 1792 - 1848. Libri, Praha 1999, s. 398.

“Prvním knihovníkem muzea se stal Václav Hanka, který se věnoval systematicky sbírání starých českých rukopisů, jejichž část vydal v rozsáhlých edicích.”¹⁵⁵ Hanka byl velkým znalcem slovanských jazyků a zasloužil se o vydání několika důležitých knih pro český jazyk. Avšak nechvalně proslul zejména rukopisnými padělkami středověkých básní, známých jako Rukopis Královédvorský a Rukopis Zelenohorský, “které byly “nalezeny” spolu s dalšími menšími rukopisy zejména ve druhém desetiletí 19. století na různých místech v Čechách. Za autory těchto podvrhů jsou považováni V. Hanka, J. Linda, F. Hořčíčka a V. A. Svoboda. Cílem autorů Rukopisů bylo dokázat, že česká literatura a kultura mají starobylou a skvělou tradici.”¹⁵⁶ Důvěra v Rukopisy byla zprvu velká. “Byly kvalitně zpracované, měly vysokou jazykovou úroveň a dlouho odolávaly svým kritikům, k nimž od počátku patřil například J. Dobrovský.”¹⁵⁷ Václav Hanka Kašparovi a Františku Šternberkovi - Manderscheidovi “již v listopadu 1819 zaslal...své vydání Rukopisu Královédvorského s českým přípisem a obé bylo tak vděčně přijato, že Kašpar Šternberk - právě jako František Šternberk - poděkoval za ně českým listem - jediným, jež chová obsáhlá pozůstalost a korespondence Kašpara Šternberka v Museu”¹⁵⁸. (Kašpar česky uměl trochu od českého služebnictva, ale byla to čeština “vulgární, chudá a silně porušená a také známost Šternberkova, jenž podle módy té doby vychován byl francouzsky, sotva šla hlouběji.”¹⁵⁹) Od té doby byl Václav Hanka u Kašpara Šternberka dobře zapsán, ovšem přátelství se mezi nimi nikdy nezrodilo. “Zklamání jeho po Dobrovském objevu padělanosti bylo tím trapnější - neupřímné jednání s Dobrovským, intriky proti Palackému, nekritičnost a fantastičnost Hanky historika, nespolehlivost v úřadě a posléze nepěkná povaha Hankova - vše to vadilo”¹⁶⁰.

¹⁵⁵ Lněničková, Jitka. České země v době předbřeznové 1792 - 1848. Libri, Praha 1999, s. 398.

¹⁵⁶ Lněničková, Jitka. České země v době předbřeznové 1792 - 1848. Libri, Praha 1999, s. 140.

¹⁵⁷ Lněničková, Jitka. České země v době předbřeznové 1792 - 1848. Libri, Praha 1999, s. 141.

¹⁵⁸ Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního musea. Praha 1921, s. 220.

¹⁵⁹ Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního musea. Praha 1921, s. 235.

¹⁶⁰ Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního musea. Praha 1921, s. 221.

Ale Václav Hanka nejednal nečestně pouze v případech Rukopisů, Národnímu muzeu ve své době také škodil, když do starých listin a dokumentů vpisoval své poznámky a rusismy. Na druhou stranu byl ale znalcem slovanských jazyků a *“k dílům, která významnou měrou ovlivnila mladší generaci vlastenců, patřil například Hankův Pravopis český (v letech 1817 - 1849, celkem 9 vydání) či jeho Mluvnice čili Soustava českého jazyka podle Dobrovského (1822), ve které Hanka zjednodušil český pravopis.”*¹⁶¹ Hanka byl žákem Dobrovského a zajímavostí je, že také *“zavedl psaní ú místo v na začátku slov (tedy úmysl místo vmysl, úřad místo vřad), a tak na čas hláska “v” dokonce z české abecedy vymizela (co dnes vyslovujeme “v”, psalo se “w”).”*¹⁶²

Václav Hanka nejen v muzeu působil, ale sám mu věnoval i nějaké dary.¹⁶³

1) *Krále Wladislawa udielenj práwa na statek po sirotejch Iwana z Kundratic a Weyprnic*

Wáclawowi z Rúpova. W Laczi w pátek po sw.Kathořině 1496 na papjře.

2) *Johanny Ewy z Lichtensteina Obdarowánj Miestečku Olešnici na piwowar a trhy. W Kunštatic den promieněnj Christa Pána 1596. Na pergam. bez pečeti.*

3) *České historické zpěwy. Böhm. historische Gesange. Prag 1826 in 8°.*

Dne 30. čerwna 1826

Hanka

A také dary pro muzeum, zejména písemnosti, přijímal.¹⁶⁴

Od pana P. Kolenatého Sekretáře Conv. u Panny Marie pod Řetězem:

Pět Písemnostj na pergameně s mnohými pečetěmi minulými od léta 1387, 1390, 1414, 1419 a 1577.

Dne 6. čerwence 1826 přijal

Hanka

¹⁶¹ Lněničková, Jitka. České země v době předbřeznové 1792 - 1848. Libri, Praha 1999, s. 139.

¹⁶² Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 81.

¹⁶³ ANM, RNM, karton č.11, inv. č. M/2/32.

¹⁶⁴ ANM, RNM, karton č.11, inv. č. M/2/34.

Nebo: dne 8. března 1834 Václav Hanka přijal následující dar:¹⁶⁵

“Pan Julius Wiljm rytíř ze Šwabenu pofílá tu několik otisků pečetnjch do českého Mufeum.

Pocházegjt' neywjce ze Salsburfka i z Tyrol”

Hanka, který měl na starosti kromě knihovny také k ní připojenou nepočetnou historickou sbírku, v Muzeu působil až do své smrti v roce 1861. Roku 1823 byl přijat botanik Karel Bořivoj Presl, který dostal na starosti botanickou a zoologickou sbírku a Antonín Wolf funkci sekretáře. Pokladníkem se stal František ze Šternberka a Manderscheidu.

Další významnou osobou Muzea byl František Maxmilián Zippe (1791 - 1863), který již jako mladý (od roku 1820) přednášel na pražské polytechnice *“dobrovolně a zdarma mineralogii a až v roce 1835 se jeho postavení vylepšilo jmenováním za profesora přírodopisu a zbožíznałství”*¹⁶⁶. Tvořil zde významnou trojici přírodovědců zejména s Christianem Dopplerem a Karlem Ballingem. Svou vědeckou práci svázal ale také s Národním muzeem, kde se stal roku 1823 kustodem mineralogické a petrografické sbírky. Zippe přispěl k realizaci dodnes významné a rozsáhlé topografie Čech (1833 - 1849) *“s množstvím statistických, historických, ekonomických, ale i zeměpisných a přírodopisných údajů. Materiál, který se shromažďoval převážně v Muzeu, zpracoval J. G. Sommer”*.¹⁶⁷

*“Zippe se pokoušel o geologické mapování Čech a zpracoval prvý přehled o jejich geologických poměrech - Übersicht der Gebirgsformationen in Böhmen (1831) i prvou geologickou mapu Čech.”*¹⁶⁸ Roku 1849 se František Zippe stal prvním ředitelem nově založené příbramské báňské akademie a téhož roku byl povolán jako profesor mineralogie na univerzitu do Vídně. Avšak *“bez*

¹⁶⁵ ANM, RNM, karton č. 11, inv. č. M/4/9.

¹⁶⁶ Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 36.

¹⁶⁷ Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 48.

¹⁶⁸ Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 49.

živné půdy muzejních sbírek by Zippe pochopitelně nemohl nabýt takového širokého rozhledu i zkušeností.”¹⁶⁹

V Národním muzeu působil v této době také Karel Bořivoj Presl (1794 - 1852), který se velmi zasloužil o rozpracování taxonomických otázek. *“Vedle monografií dvou čeledí - lobelkovitých (1837) a blatcovitých (1845), zpracoval rozsáhlé dílo o kaprad'orostech...celkem popsal 400 nových druhů této skupiny , z nichž ovšem ne všechny byly dalším výzkumem potvrzeny... I on, podobně jako Zippe, získal vysokoškolskou profesuru - zatímco Zippe přednášel přírodopis na technice, Presl týž předmět od r. 1831 vyučoval na univerzitě”*¹⁷⁰.

Neméně významným vědcem, který díky Šternberkovi působil v Muzea byl farmaceut a botanik August Carl Joseph Corda (1809 - 1849), který, ač bez ukončeného vysokoškolského vzdělání, byl také významným mikroskopikem. *“Zásluhou Cordovou se do Šternberkova hlavního díla dostaly i výsledky mikroskopického zkoumání zkamenělých rostlin na tu dobu skutečně průkopnický čin.”*¹⁷¹ Corda spolu s Vincentem Julíusem Krombholzem založili v Čechách mykologii a Cordu lze považovat také za jednoho ze zakladatelů české fytopatologie.

Struktura muzejních sbírek

Nástup novověké vědy a s ní rozšířený zájem o experimentování a rostoucí zájem o přírodovědné obory od poloviny 18. století (především díky zjednodušené nomenklatuře Carla Linného), začalo přibývat sbírkového materiálu z oblasti zoologie, botaniky a mineralogie. *“Současně i školy...začaly zdůrazňovat potřebu výuky, spojenou s praktickými ukázkami nebo cvičeními, pro které byly opět potřebné soubory přírodnin a nástrojů... Zvýšení společenské úlohy vědy vedlo v 18. století k tomu, že vědecké sbírky, soustředěvané dosud převážně v soukromých rukách, se stávaly předmětem*

¹⁶⁹ Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 49.

¹⁷⁰ Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 48-49.

¹⁷¹ Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 51.

zájmu a péče širší veřejnosti, což otevřelo cestu k jejich rozsáhlé institucionalizaci - zakládání veřejných muzeí.”¹⁷²

Národní muzeum mělo od počátku několik sbírek, avšak předně mezi nimi podle stanov měly být tyto: “1) *Kabinet přírodnin veškeré trojí říše, při němžto pečovati se má především o úplnou známost jak mineralogie vůbec, tak i nerostů, zkamenělin a skalin českých, též Flory a Fauny české zvláště; 2) Kabinet archeologický, se zvláštním ohledem na starožitnosti, díla umělecká i ethnografická vlasti naší; 3) Kabinet mincí, spolu se sbírkou českých pečetí a erbův; 4) Archiv a sbírka rukopisů, obmezující se předně na památky a prameny historie i literatury české; a konečně 5) Bibliotéka, mající obsahovati všechna Bohemica v nejširším smyslu i všechny ty třídy, kterých společnost nevyloučila z oboru působení svého*”¹⁷³. Ke všem sbírkám se podle stanov Společnosti národního muzea měli vést inventáře.

Muzeum bylo zpočátku orientováno zejména přírodovědně. Přírodovědecké jádro tvořily Šternberkovy mineralogické, geologické (dříve geognostické) a botanické sbírky. “Zpočátku byl jediným kustodem všech přírodovědeckých sbírek F. X. Zippe. Roku 1823 převzal botanické a zoologické sbírky jako kustod K. B. Presl, jenž odešel z Muzea r. 1846, zoologické sbírky spravoval od r. 1835 A. J. C. Corda... Mineralogické a geologické sbírky měly od počátku vynikající úroveň zásluhou Šternberka a kustoda Zippeho”¹⁷⁴.

Kašpar Šternberk, “jenž ... všechny své vědecké sbírky pod touto výminkou slíbil, že jejich vlastnictví v užitečné s nimi vynaložení v prospěch vlasti stavům českým se vyhrazuje, kdyby museum časem svým samostatným a neodvislým ústavem ve smyslu jeho zakladatelů býti přestalo.”¹⁷⁵ Sbírkou darovanou Kašparem Šternberkem obsahovala: bohatý počet exemplářů kabinetu

¹⁷² Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 44.

¹⁷³ ANM, RNM, karton č.1, inv.č. A/4/11. “Návrh obnovených statut musejních“ (rukopis i tiskopis, 1848), §.20.

¹⁷⁴ Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 49.

¹⁷⁵ Nebeský, Václav. Dějiny musea království českého. Nákladem musea království českého, 1968, str.14.

minerálního, který pocházel z bývalé Lindackerovy sbírky, kterou Šternberk koupil a rozšířil. Dále *“sbírku geognostickou a paleontologickou, jedinou toho způsobu na světě”*¹⁷⁶, herbář sušených rostlin, který obsahoval 9000 vzácných exemplářů, knihovnu - orientovanou zejména na přírodní a exaktní vědy a velmi bohatou, co se počtu děl týče: *“zvláště bylo oddělení botanické tak bohaté, že literatura před Linném skoro úplně a po Linnéovi pak vše, co jen poněkud důležité bylo, obsahovalo”*¹⁷⁷. Celkem čítala knihovna *“4061 svazků se 42.290 tabulemi rytin. Cena na penězích již tenkrát na 100.000 zl. se páčila”*¹⁷⁸.

*“Základem zoologických sbírek...byl soubor hraběte Františka Hartiga. Až po smrti cestovatele a sběratele Jana Viléma Helfera, který se stal na Andamanech obětí domorodců, obohatila Národní muzeum i jeho pozůstalost, především etnomologická sbírka s téměř 50 tisíci exempláři”*¹⁷⁹.

Společenskovědní sekci dlouho chyběly cennější sbírky. *“Výjimkou byl numismatický kabinet, jeden z nejlepších ve střední Evropě, jehož základem byla obsáhlá kolekce hraběte Fr. Šternberka-Manderscheida”*¹⁸⁰. K numismatické sbírce se píše, že jediný její katalog pochází od Hanky, ve kterém je sbírka mincí rozdělena na mince menšího a většího druhu, *“čehož příčinou jest způsob přihrádek a truhličků, v nichžto mince uloženy se nalézají”*¹⁸¹ a proto není možné je třídít chronologicky, jak to má, podle Sachera - Masocha, u numismatických sbírek být. Pečetí různého druhu nalézalo se v muzeu v roce 1850 na 170 kusů, přičemž další choval Václav Hanka u sebe doma, z důvodu nedostatku místa.

¹⁷⁶ Nebeský, Václav. Dějiny musea království českého. Nákladem musea království českého, 1968, str. 15.

¹⁷⁷ Nebeský, Václav. Dějiny musea království českého. Nákladem musea království českého, 1968, str. 15.

¹⁷⁸ Nebeský, Václav. Dějiny musea království českého. Nákladem musea království českého, 1968, str. 15.

¹⁷⁹ Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 52.

¹⁸⁰ Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 52.

¹⁸¹ ANM, RNM, karton č. 5, inv. č. D/7/20. Sacher - Masoch a Vocel. “Správa o archeologické sbírce českého museum a o seznamech (katalogách) tétéž sbírky”, r. 1850.

O sbírce archeologické víme, že byla složena ze dvou dílů. První z nich obsahoval *“předměty pohanské doby, druhý pak předměty středověké, a některé umělecké vzácnosti naší doby”*¹⁸². Dále byly v archeologické sbírce uloženy předměty římské, egyptské, výrobky australských domorodců apod. K archeologické sbírce bylo postupně vytvořeno několik katalogů. Nejstarší pochází z roku 1826 a *“obsahuje seznam všech předmětů, kteréžto kustod Burde od pana Hanky a prof. Millaura r. 1826 byl převzal. Počet jich obnáší 153 kusy”*¹⁸³, dále obsahuje všechny předměty, které od roku 1824 do 30. 7. 1831 byly darovány Muzeu. Jednalo se o 250 nových předmětů, díky nimž archeologická sbírka tehdy čítala celkem 403 kusů. Další katalog vedl Hanka od roku 1831 až do roku 1841, v tom se dozvíme, že počet všech archeologických a etnografických předmětů čítal v roce 1841 celkem 623 kusů¹⁸⁴. Z uvedených skutečností můžeme usoudit, že se sbírka rozrůstala poměrně rychle. Kustod Hellich sestavil nový seznam předmětů na základě rozdílu pohanského a křesťanského, *“poněvadž v těchto seznamech porůznu všecko vedle sebe kladeno bylo”*¹⁸⁵. V Hellichově katalogu je poté uveden počet 146 pohanských předmětů, *“zbraní, vojenských akt 85 čísel, čísel gemmy 91 kusů a řezané kameny od Kustoda Burde 51 kusů”*¹⁸⁶. Dále je zde uvedeno 414 předmětů středního a novějšího věku. Tento katalog je ale Sacherem - Masochem kritizován za poněkud povrchně zpracovaný. Další katalogy k archeologické sbírce pocházejí např. od Jana Erazima Vocela (jím vedený 1846 - 1850) apod.

Také muzejní knihovna byla orientována převážně na přírodovědeckou literaturu. *“V knihovně převládala přírodovědecká literatura, a to i přesto, že instrukce pro knihovníka, zpracovaná r. 1823 ještě J. Dobrovským, ukládala, aby se vedle literatury pro potřeby jednotlivých vědních oborů pěstovaných v muzeu, shromažďovala především bohemika. Úsilí Hanky obohacovat knihovnu co*

¹⁸² ANM, RNM, karton č. 5, inv. č. D/7/20. Sacher - Masoch a Vocol. “Správa o archeologické sbírce českého museum a o seznamech (katalogách) tétéž sbírky”, r. 1850. *Ačkoli je tato zpráva až z roku 1850, kdy Národní muzeum ve Šternberském paláci již nesídlilo, obsahuje informace i o dřívější době a přišla mi přínosná (pozn.RK).*

¹⁸³ ANM, RNM, karton č. 5, inv. č. D/7/20. Sacher - Masoch a Vocol. “Správa o archeologické sbírce českého museum a o seznamech (katalogách) tétéž sbírky”, r. 1850.

¹⁸⁴ *Údaje pochází z pramenného zdroje:* ANM, RNM, karton č. 5, inv. č. D/7/20. Sacher - Masoch a Vocol. “Správa o archeologické sbírce českého museum a o seznamech (katalogách) tétéž sbírky”, r. 1850.

¹⁸⁵ ANM, RNM, karton č. 5, inv. č. D/7/20. Sacher - Masoch a Vocol. “Správa o archeologické sbírce českého museum a o seznamech (katalogách) tétéž sbírky”, r. 1850.

¹⁸⁶ ANM, RNM, karton č. 5, inv. č. D/7/20. Sacher - Masoch a Vocol. “Správa o archeologické sbírce českého museum a o seznamech (katalogách) tétéž sbírky”, r. 1850.

*nejvíce o literaturu v slovanských jazycích naráželo dlouho na odpor ve správním výboru.*¹⁸⁷

Rozvíjení společenskovedních disciplín v Muzeu nastalo až s nástupem Palackého do odpovědných funkcí.

Muzejní časopis a Matice česká

V roce 1823 přišel do Prahy František Palacký. V té době již Muzeu veřejnost nevěnovala takovou pozornost jako dřív a *“Palacký mohl dát Šternberkům dobrou radu: připoutat pozornost a zájem veřejnosti časopisem.”*¹⁸⁸ Palacký navrhl vydávání dvou časopisů.

A tak *“v roce 1827 začalo vydávat muzeum v obou zemských jazycích vědecký časopis, jehož redaktorem se stal mladý Šternberkův chránělec F. Palacký. Německá verze časopisu měla být orientována především na vědu a vědeckou kritiku a představovat výsledky české vědy v zahraničí, česká verze pak měla široké česky mluvící veřejnosti zprostředkovávat vzdělanost a kulturu v nejširším slova smyslu. Podle názoru J. Jungmanna sice vlastenecká instituce, jakou bylo muzeum, měla vydávat časopis pouze česky, ale Palacký udržel většinový názor, že časopis má být dvojitý. Časopis Společnosti vlasteneckého museum v Čechách, od roku 1831 pak Časopis českého museum (dnes Časopis českého musea) zvaný Muzejník, v německé verzi ale záhy zanikl (roku 1832, pozn. RK), neboť nemohl konkurovat širokému spektru německých vědeckých a populárně vědeckých časopisů. Česká verze se ale stala ústředním časopisem české vědy a její popularizace.”*¹⁸⁹

*“Časopis musejní vycházel dle uzavření předešlého roku (tj. 1845, pozn. RK) v šesti svazcích dvouměsíčních, uzavřeno pak, aby příštího roku vydáván byl ve 12 svazcích měsíčních”.*¹⁹⁰

¹⁸⁷ Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 53.

¹⁸⁸ Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 93.

¹⁸⁹ Lněničková, Jitka. České země v době předbřeznové 1792 - 1848. Libri, Praha 1999, s. 398.

¹⁹⁰ “Zpráva o Matici české v roce 1846” autor W.W.Tomek dne 15.listopadu 1847, tehdy placený sekretář J.Jungmanna (pozn.RK). ANM, RNM, karton č. 4. inv.č. C/6/14.

Palacký byl redaktorem časopisu až do roku 1838, kdy tuto funkci převzal Pavel Josef Šafařík.

Pro zajímavost, přibližně polovinu odběratelů Muzejníku tvořilo duchovenstvo, na dalších místech poté úředníci, studenti, řemeslníci a šlechtici. *“K roku 1848 výrazněji stoupal podíl studentů. Zatímco ještě koncem 20. let bylo odběratelů Muzejníku jen několik set, ke konci 40. let se jeho abonenti počítali na tisíce.”*¹⁹¹

Vědecký odborný časopis byl v té době opravdu potřeba. *“Dnes vidíme, že Palackého prozíravá taktika vytvořila z muzejního časopisu první článek řetězu, který mohl instituci národně indifferenční šlechty spojit s potřebami a zájmy rodícího se novodobého českého národa.”*¹⁹²

František Palacký spolu s Josefem Jungmannem sehráli významnou roli ještě v jiném počínu Národního muzea: *“v roce 1830 byl také založen Sbor k vědeckému vzdělání řeči a literatury české, který o rok později vytvořil organizaci pro vydávání české literatury - Matici českou. Pod vedením Palackého a Jungmanna se Matice česká stala největším vydavatelem české odborné literatury první poloviny 19. století... V edici Staročeská bibliotéka byly vydávány staročeské památky, v edici Novočeská bibliotéka pak díla soudobých autorů, v té vycházela díla J. Jungmanna, P. J. Šafaříka, J. E. Vocela a dalších.”*¹⁹³

Z archivních pramenů se například dozvídáme, že Matice česká vydala roku 1846, kdy byl jednatelem Josef Jungmann tyto knihy:¹⁹⁴

1) Karla Wladislawa Zapa Wšeobecný zeměpis. Díl I. (spisů musejních číslo 20, Malé Encyklopedie Nauk č. VI.) ve 3000 eksemplářích.

¹⁹¹ Lněničková, Jitka. České země v době předbřeznové 1792 - 1848. Libri, Praha 1999, s. 398.

¹⁹² Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 94.

¹⁹³ Lněničková, Jitka. České země v době předbřeznové 1792 - 1848. Libri, Praha 1999, s. 398.

¹⁹⁴ ANM, RNM, karton č. 4. inv.č. C/6/14. “Zpráva o Matici české v roce 1846” autor W. W. Tomek dne 15. listopadu 1847, tehdy placený sekretář J. Jungmanna (pozn. RK).

- 2) *Jana Slawomíra Tomička Doba prvního člověčenstva (spisů musejních č. 21, Novočeské bibliotéky č. VI) ve 2250 eksempl.*
- 3) *Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slowáky (spisů mus.č.22) w 5000 eksempl.*
- 4) *Jana Swatopluka Presla Wšeobecný rostlinopis (spisů mus. č. 23, Nowoč. bibl. č. VII) v 1500 eksempl.*
- 5) *Jos. Jungmanna Slowesnost (spisů mus.č.18, Nowoč. bibl. č. V) nowě ve 1500 eksempl.*

“Činnost Matice se setkávala s mnoha překážkami. Na čas se dokonce musela vzdát svého jména, vypůjčeného od Matice srbské utvořené r. 1826, neboť některým kruhům navozovalo představu “tajné společnosti”. Přesto se postavení Matice rychle upevnilo a r. 1832 převzala i vydávání muzejního časopisu.. Výměnou za své publikace získávala Matice cennou zahraniční, převážně slovanskou literaturu, kterou předávala do muzejní knihovny. V průběhu 30. a zejména 40. let se Matice stala nejvýznamnějším vydavatelem české odborné literatury.”¹⁹⁵

Muzeum po Šternberkovi

Po smrti zakladatele, Kašpara Šternberka, došlo ve 40. letech 19. století ke změně zaměření Muzea. Do vedení Národního muzea se dostal František Palacký, který již v roce 1840 působil ve správním výboru a následujícího roku se stal i jednatelem. Palacký začal spojovat Muzeum s potřebami českého národního hnutí. “Zatímco K. Šternberk chápal Muzeum především jako vědeckou instituci, Palacký se hlouběji zamýšlel též nad specifícností muzejního charakteru této instituce. Vědu podle něj měla rozvíjet hlavně Učená společnost. Muzeum mělo vědecké výsledky spíše jen zprostředkovávat národu, svými sbírkami a výstavami vytvářet vědecký obraz vlasti... Sbírký však

¹⁹⁵ Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 95.

měly sloužit i vědcům k dalšímu badatelskému zpracování."¹⁹⁶ Za Palackého se vědecká činnost Muzea nezastavila, ale přesunula se zejména na *"společenskovední problematiku spjatou s formováním vědy a kultury českého národa a na rozvíjení nových metod a forem práce. Úprava stanov z r. 1847 znamenala vnitřní demokratizaci a další počesťování Muzea.*"¹⁹⁷ Změnou byla povolena účast přispívajících členů na valných shromážděních a jejich možnost volení členů správního výboru. Také sbírkám a jejich zaměření se dostalo pozměnění. Ve 40. letech se začalo Muzeum více věnovat historickým a archeologickým sbírkám, které byly dříve ve stínu sbírek přírodovědných. Jejich kustodem byl jmenován malíř Josef Vojtěch Hellich, později Jan Erazim Vocel. *"V průběhu postupných změn... se Muzeum stávalo institucí českého národa, spojenou s jeho potřebami a zájmy, jež byly vyjadřovány společenskovedními obory. Kolem Časopisu českého museum se navíc začala vytvářet aktivní pospolitost česky hovořících a česky píšících vědců.*"¹⁹⁸

*"Důležitým milníkem v dějinách muzejních ústavů se stala Velká francouzská revoluce a bezprostředně po ní následující období. Vlna vlastenectví, spojená s reálnými potřebami vědy, výuky a osvěty... vedla k zespolečenštění a centralizaci sbírek... Zakládání muzeí se tak stalo součástí politiky... Spojení objektivních potřeb vědeckého výzkumu s politickými záměry bylo typické i pro situaci vedoucí k založení nejvýznamnější muzejní instituce u nás - Národního muzea v Praze."*¹⁹⁹

Dodnes je Národní muzeum významnou institucí naší země. V průběhu času však přibyla muzea další a všeobjímající úloha jednoho muzea se dělí nyní také mezi ně.

Jelikož v 19. století byly Hradčany poměrně odlehlou oblastí, kam lidé často nezavítali, návštěvníků nebylo moc. Národní muzeum se z tohoto důvodu z paláce odstěhovalo v roce 1846 do

¹⁹⁶ Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 97.

¹⁹⁷ Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 97.

¹⁹⁸ Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 98.

¹⁹⁹ Janko, Jan; Štrbáňová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988, s. 44 - 45.

centra pražského života - do Nostického paláce na Příkopy (po neúspěšném Palackého pokusu o stavbu vlastní budovy na dnešním Smetanově nábřeží). Zde zůstalo až do roku 1893. Ještě v roce 1865 neúspěšně žádal správní výbor zemský sněm o poskytnutí parcely na Karlově náměstí, na bývalém Dobyčím trhu, kde se chystalo zboření hradeb Koňské brány. Až v roce 1876, po návrhu Františka Ladislava Riegera, darovala městská rada pro novou muzejní budovu velmi cenný a výhodný pozemek na horním konci Václavského náměstí. V roce 1883 byl vypsán konkurz na návrhy budovy, první cenu vyhrál Josef Schulz. Základy se začaly kopat v červenci 1885 a roku 1890 již nová budova Muzea Království českého stála v plné kráse.

Také Společnost vlasteneckých přátel umění začala přibližně od roku 1847 uvažovat o stavbě vlastní budovy a nakonec prodala palác v květnu roku 1871. Vylidněné prostředí Hradčan mohlo mile vyhovovat jiné instituci, která našla své útočiště ve Šternberském paláci po Národním muzeu a Obrazárně Společnosti vlasteneckých přátel umění a kterou bylo Ernestinum, ústav pro slabomyslné děti.

ERNESTINUM

Když Společnost vlasteneckých přátel umění opustila v roce 1871 Šternberský palác, netušila ještě, že o několik let později bude palác využit zcela jiným způsobem než doposud. Jeho nový majitel, Heliodor Heidl, hned rok poté prodal palác Spolku paní a dívek sv. Anny, který zde z paláce učinil sídlo soukromé instituce, Ústavu idiotů, prvního našeho ústavu pro děti slabomyslné založeného 17. 6. 1871 z iniciativy lékaře a pedagoga Karla Slavoje Amerlinga (1807 - 1884). Ústav předtím sídlil v Praze v Kateřinské ulici. *“Do malého domku v Kateřinského ulici poblíž ústavu choromyslných na Novém Městě tu bylo přijato prvních šest chovanců. Již 1. listopadu téhož roku ústav přesídlil do zvlášť upravených prostor Šternberského paláce na Hradčanech”*²⁰⁰. Dnes všeobecně přijímaný a v literatuře používaný název Ernestinum (na počest mecenášky Ernestiny Auersperkové) získal ústav v roce 1898, tedy až po Amerlingově smrti.

Amerling nám v knize poskytuje alespoň částečný popis, jak budova paláce v době Ernestina vypadala a jak byla využita: *“široká prostřední terasa zabírá místo bývalého hraběcího paláce čtvercového tvaru, postaveného za velkých nákladů, povětšinou dvouposchodového, s čeledníkem situovaným od jihu k severu a opřeným o arcibiskupský palác, který má tři poschodí a v nižších poschodích poskytuje prostory pro prádelny, vodárny, kuchyně a místnosti pro služebnictvo. Palác má jedno hlavní a ještě jedno široké schodiště se dvěma točitými schodišti, z nichž druhé vede do rozlehlých sklepních prostor (včetně lednice). Celá budova má od severovýchodu k severozápadu vedoucí, velké, široké a vysoké vyzděné odpadové kanály, které ústí na severu do potoka Brusnice. Výhled z celé této kvadratické budovy je na jižním svahu značně zastíněn budovou kapituly a na východě z poloviny arcibiskupským palácem; volný je jen severní pohled do císařského Jeleního příkopu a nejvolnější a nejširší je výhled na západ - na západ slunce - kde se zároveň rozkládá i ústavní zahrada... s malou terasou, kamenným bazénem a krásným, vysokým zahradním salónek.*

²⁰⁰ Amerling, K. J. Ernestinum. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze. Stav po 12 letech trvání (1871-1883). Pedagogická fakulta UK v Praze, Praha 1998. Z originálu přeložila Jana Keparťová. PhDr. Boris Titzl, Dr., předmluva knihy, s. 4.

Třebaže je k dispozici domácí studna i studna arcibiskupská s výbornou pitnou vodou, je do ústavu ještě navíc za roční poplatek přiváděna voda na mytí i vaření z císařského vodovodu”²⁰¹.

Amerlingův zájem o astrologii a hledání ve všem až matematických souvislostí, ho nejspíše vedl také ke konstatování, že budova paláce se výborně hodí *“pro povzbuzení sklíčených myslí idiotů*”²⁰², protože je postavena přímo na poledníku a její čtyři stěny podle čtyř světových stran. *“Její hodnotu ještě obzvláště zvyšuje čistý vzduch, poloha uprostřed zahrady a obory, chráněná proti větrům, a klidné ústraní, vzdálené rušnému pouličnímu světu velkých měst.*”²⁰³ V tomto Amerlingově textu můžeme mimo jiné nalézt také svědectví o tom, že v 19. století bylo okolí Hradčan, a s ním i Šternberský palác, odříznuto od rušnější části města, čímž mohlo výborně vyhovovat potřebám ústavu pro výchovu a péči o děti mentálně zaostalé, ale méně byl již palác vhodný pro obrazárnu Společnosti vlasteneckých přátel umění a Národní muzeum, které naopak potřebovaly co největší navštěvovanost a tudíž Hradčany zaplněné lidmi. Karel Ladislav Kukla, novinář počátku 20. století, popisuje svou návštěvu ústavu takto: *“Za levým křídlem Arcibiskupského paláce směrem k loretánskému kostelíčku strmí nad srázem Jeleního příkopu zapomenutý, šerý, starodávný palác. Je zacloněn spoustou okolních domů a skryt ve stínu bříz a modřínů bývalého královského parku jako tajemný hrad z bájí a pověstí...*”²⁰⁴. Není proto divu, že se Společnost vlasteneckých přátel umění z paláce nakonec “odstěhovala” do rušnější části Prahy.

Podívejme se nyní, jak to v Ernestinu vypadalo a fungovalo: v roce 1883 bylo v Amerlingově ústavu celkem 60 dětí, kteří zde byli ošetřováni a vychováváni. Významný pedagog Karel Slavoj Amerling vytvořil svůj vlastní originální výchovný systém, tzv. podstatné vychovávání člověka, které v ústavu praktikoval. *“Amerling tím položil základ naší teorii výchovy a vzdělávání mentálně*

²⁰¹ Amerling, K. J. Ernestinum. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze. Stav po 12 letech trvání (1871 - 1883). Pedagogická fakulta UK v Praze, Praha 1998. Z originálu přeložila Jana Keparťová. s. 13.

²⁰² Amerling, K. J. Ernestinum. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze. Stav po 12 letech trvání (1871 - 1883). Pedagogická fakulta UK v Praze, Praha 1998. Z originálu přeložila Jana Keparťová. s. 13.

²⁰³ Amerling, K. J. Ernestinum. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze. Stav po 12 letech trvání (1871 - 1883). Pedagogická fakulta UK v Praze, Praha 1998. Z originálu přeložila Jana Keparťová. s. 13.

²⁰⁴ Ledvinka, Václav; Mráz, Bohumír; Vlnas, Vít. Pražské paláce. Encyklopedický ilustrovaný přehled. Akropolis, Praha 1995, s. 319.

postižených a na tento domácí základ nutně navazují všichni, kteří v této oblasti působí po něm - počínaje K. Herfortem přes J. Mauera a J. Zemana až po dnešní generaci speciálních pedagogů-psychoedů.”²⁰⁵ Od Amerlinga se dozvídáme i o úspěšnosti ústavu. “V průběhu dvanácti let pobývalo v ústavu přibližně 166 jedinců mužského i ženského pohlaví, různých národností i vyznání, takže se v ústavu nacházelo ročně 50 - 60 jedinců, 50 jedinců během těchto let zchřadlo a zemřelo a 50 jedinců dosáhlo různých způsobilostí a mohlo se navrátit ke svým rodinám”.²⁰⁶ Zároveň však pedagog podotýká, že by býval byl ústav úspěšnější, dostalo-li by se mu větší podpory a uznání ze strany státu a veřejnosti a nebyl-li by ústav tolik závislý na příležitostných prostředcích od veřejnosti. K finanční situaci se vyjadřuje také v kapitole Druhy idiotů a jejich časově omezený pobyt, kde na str. 24 píše, že soukromý spolek, jakým bylo Ernestinum, může přijmout jen tolik jedinců, na kolik mu stačí prostředky. Dalším problémem byly splátky a anuity od méně majetných rodičů dětí a proto museli v paláci “bydlet i cizí obyvatelé, aby se ulehčilo splácení”²⁰⁷. Z toho lze usuzovat, že instituce na tom po finanční stránce opravdu nebyla moc dobře a za přispění státu, jak tomu bylo v okolních zemích, by se jí určitě dařilo více.

V Ernestinu děti bydlely a ústav měl svůj pevný řád Amerlingem přesně naplánovaný. Děti vstávaly v zimním období v sedm hodin a v letním v šest, kdy se poté chodilo v sedm hodin na procházku. Nejvíce do okolních malostranských parků, neboť “zahrada, která původně patřila k hraběcímu Šternberskému paláci na severní prostřední terase svahu směrem k Jelenímu příkopu, patří ústavu jen ze třetiny, protože dvě třetiny zahrady byly již před koupí pro účely ústavu odprodány za 9000 zl. a nynější vlastník požaduje 35000 zl.”²⁰⁸. O zahradě dále víme, že “velikost plochy ústavní

²⁰⁵ Amerling, K. J. Ernestinum. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze. Stav po 12 letech trvání (1871 - 1883). Pedagogická fakulta UK v Praze, Praha 1998. Z originálu přeložila Jana Keparťová. s. 4.

²⁰⁶ Amerling, K. J. Ernestinum. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze. Stav po 12 letech trvání (1871 - 1883). Pedagogická fakulta UK v Praze, Praha 1998. Z originálu přeložila Jana Keparťová. s. 13.

²⁰⁷ Amerling, K. J. Ernestinum. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze. Stav po 12 letech trvání (1871 - 1883). Pedagogická fakulta UK v Praze, Praha 1998. Z originálu přeložila Jana Keparťová. s. 25.

²⁰⁸ Amerling, K. J. Ernestinum. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze. Stav po 12 letech trvání (1871 - 1883). Pedagogická fakulta UK v Praze, Praha 1998. Z originálu přeložila Jana Keparťová. s. 69. *Informaci, komu byla část zahrady odprodána se mi v literatuře nepodařilo najít (pozn. RK).*

třetiny činí 50 m na délku a 32 m na šířku”²⁰⁹. V zahradě rostlo množství rostlin, v létě se pěstoval angrešt, jahody a rybíz a pobyt dětí v zahradě byl mnohdy využíván také k demonstrativní výuce přírodních věd. *“V jihozápadním rohu bylo místo pro chov bource morušového, v severozápadním rohu pět včelích úlů a v severovýchodním skleník pro pěstování ovocných stromů*”²¹⁰.

Ústav idiotů Jednoty paní a dívek sv. Anny se řídil přísným řádem a fungováním přírody. Řád ústavu byl v souladu s ročními obdobími, měsíci i dny. Tak např. *“v sobotu si v domácím prostředí hledíme očisty...sobotu lze srovnat s měsícem červnem, protože v červnu je v přírodě postaráno o očistu*”²¹¹. Díky Amerlingově vášni pro matematiku a astrologii je vše vzájemně propojeno až propočítáno. V ústavu probíhala i hudební výchova, která se odehrávala, stejně tak jako modlitby a výuka náboženská, v ústavní kapli. Většina činností v ústavu se odehrávala zvlášť pro mužské a zvlášť pro ženské jedince. Tak i jídelnu měli chlapi vlastní a *“malým epileptickým a velmi neklidným dětem (hyperkinetikům) se podává jídlo zvlášť na jejich odděleních stejně jako nemocným na pokoji pro nemocné*”²¹².

Vychovatelé a učitelé ústavu se přičinili o to, aby v ústavu byla zřízena jednak knihovna pro chovance a jednak pro učitele a ošetřovatele, ale také zde byla umístěna lékařská a psychiatrická knihovna, která obsahovala díla jako *“Výzkumy o kreténismu od Dr. Maffei a Dr. Rosche, 1. díl Erlangen 1844”* nebo *“Všeobecný časopis pro psychiatrii a psych.soudní medicínu od Flemminga a Rollera s Lährem Heinrichem, XXXIV. sv. 1877. 1. 2. 3. 4. 5. Berlín*”²¹³ ad. V budově byl také ústavní kabinet preparátů. *“Je povinností jednoho každého ústavu, byt’ jen z poloviny dotovaného, nejen kreslit nebo zachovávat na fotografiích exempláře vzácné pro svět vědy histologické,*

²⁰⁹ Amerling, K. J. Ernestinum. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze. Stav po 12 letech trvání (1871 - 1883). Pedagogická fakulta UK v Praze, Praha 1998. Z originálu přeložila Jana Keparťová. s. 69.

²¹⁰ Amerling, K. J. Ernestinum. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze. Stav po 12 letech trvání (1871 - 1883). Pedagogická fakulta UK v Praze, Praha 1998. Z originálu přeložila Jana Keparťová. s. 69.

²¹¹ Amerling, K. J. Ernestinum. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze. Stav po 12 letech trvání (1871 - 1883). Pedagogická fakulta UK v Praze, Praha 1998. Z originálu přeložila Jana Keparťová. s. 49.

²¹² Amerling, K. J. Ernestinum. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze. Stav po 12 letech trvání (1871-1883). Pedagogická fakulta UK v Praze, Praha 1998. Z originálu přeložila Jana Keparťová. s. 40.

²¹³ Amerling, K. J. Ernestinum. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze. Stav po 12 letech trvání (1871 - 1883). Pedagogická fakulta UK v Praze, Praha 1998. Z originálu přeložila Jana Keparťová. ss. 112-113. . Přesný výčet knih a periodik, vlastněných ústavem se dočteme na str. 110-113.

lékařské, teratologické, ale též pokud možno v typických příkladech a preparátech, byť unikátních; neboť nelze vždy důvěřovat slovům, pojmenováním, a až přijdou pozdější časy, přijdou jistě i lepší pozorovatelé s lepšími nástroji, lepšími činidly a lepšími metodami uchovávání, takže budou schopni přiblížit se lékařským pravdám”²¹⁴, proto byly hned od počátků ústavu založeny sbírky zubů, nehtů, chlupů, různých střevních parazitů chovanců, a “klasický fantom mozku byl pořízen za 300 franků z Paříže od Ausona, aby byl v držení nezbytně nutný kus, který by mohl být alespoň srovnáván s materiálem z pitev”²¹⁵.

Ústav vlastnil poměrně velké množství modelů pro výuku, hraček pro volný čas a různé učební pomůcky, které byly v místnostech různě instalovány, uveďme si pro příklad:

Modely pro roční školu a učební pomůcky se připevní pečlivě na 4 stěny vyučovací místnosti ve třech řadách a sloupcích bez ohledu na okna.

a) Úplně dole je třeba připevnit řadu skříněk, která obsahuje zobrazení 12 krajů, např. Čech (vedle 13., centrálního kraje) ve výši 5 stop nad podlahou, (zaskleno) 1 kraj po 10,- zl.

b) Nad touto řadou je zapotřebí 36 řemeslných dílen vždy po 5 obrazech a nad tím obrazy měsíců; vyrobeno z lepenky a chráněno proti prachu sklovitou fermeží podle 15 sešitů (každý s deseti obrázky) názorného vyučování od Dr. Amerlinga, ke koupi u Libische v Praze,... od zl. 15,- do zl. 25,-

c) Plastická zobrazení událostí a prací v přírodě v jednotlivých měsících, v zasklených skříňkách...zl.-,-

d) Vlevo zobrazení 12 prací Héraklových neboli Herkulových...zl. 3,-

e) Vpravo zobrazení jednotlivých synů patriarchy Jákoba jako kmenových vůdců...zl. -, - atd.²¹⁶

²¹⁴ Amerling, K. J. Ernestinum. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze. Stav po 12 letech trvání (1871 - 1883). Pedagogická fakulta UK v Praze, Praha 1998. Z originálu přeložila Jana Keparťová. s. 105.

²¹⁵ Amerling, K. J. Ernestinum. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze. Stav po 12 letech trvání (1871 - 1883). Pedagogická fakulta UK v Praze, Praha 1998. Z originálu přeložila Jana Keparťová. s. 109.

²¹⁶ Amerling, K. J. Ernestinum. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze. Stav po 12 letech trvání (1871 - 1883). Pedagogická fakulta UK v Praze, Praha 1998. Z originálu přeložila Jana Keparťová. s. 85.

Karel Slavoj Amerling byl poté, co v roce 1836 získal doktorát z lékařství, dva roky tajemníkem hraběte Šternberka. Kromě péče o slabomyslné děti se věnoval také otázkám přípravy žen pro učitelskou dráhu a v Praze pořádal učitelské porady známé jako “budečské” podle místa svého konání - Nová Budeč. V Budči nechal Amerling postavit také jakési vzdělávací centrum, kde se vyučovalo a pořádaly se zde schůze učitelů. Karel Slavoj Amerling se u nás v oblasti pedagogiky zasloužil o mnohé.

Amerlingův ústav sídlil ve Šternberském paláci až do roku 1918, kdy se přestěhoval do Budeniček u Slaného. Hradčanský palác pak sloužil v první polovině dvacátého století vojenským účelům.

ŠTERNBERSKÝ PALÁC VE STOLETÍ DVACÁTÉM

Když v roce 1918 opustilo Ernestinum Šternberský palác, byla budova využita pro potřeby Ministerstva národní obrany, které zde zřídilo intendantní školu. Později palác sloužil jako kasárny Hradní stráže, než ho v roce 1947 předaly Národní galerii, čímž se využití budovy pro umělecké účely a vystavování znovu navrátilo do Šternberského paláce.

V roce 1947 se do Šternberského paláce “vrátila” Národní galerie, která zde dříve působila ještě jako Společnost vlasteneckých přátel umění. Roku 1936 totiž přešla původně soukromá kolekce do vlastnictví státu. (Ředitelem Sbírký starého umění se tehdy stal Vincenc Kramář (1877-1960).) Ten věnoval dříve Společnosti svou soukromou sbírku obrazů, ze které pocházely i čtyři Picassovy obrazy, které byly 6. května roku 1991 z Národní galerie ze Šternberského paláce uloupeny - *Přístav z Cadaques, Stůl s pohárem, Mandolina a sklenice pernodu, Absint a karty*. “Jeden z obrazů pocházel z daru dr. Kramáře a posléze jeho syna, bylo v něm i mnoho jiných věcí, další jsme zakoupili od Kramářovy dcery v roce 1981, třetí nám byl rodinou půjčen jako dlouhodobá zápůjčka a čtvrtý obraz, *Stůl s pohárem*, koupila Národní galerie už v roce 1923”²¹⁷. Vincenc Kramář, kunsthistorik a sběratel, se s “*Picassem osobně znal a přátelil. Nikdy však od něj nekoupil obraz přímo...získával Picassova díla prostřednictvím Kahnweilera, do jehož obchodu je malíř dodával*”, napsal *dobový tisk*²¹⁸. Kramář se tak stal jedním z prvních soustavných sběratelů Picassa. Velkou část své sbírky poté věnoval Národní galerii. “*Soustředil se v ní přehled Picassovy tvorby z údobí, které není v žádném jiném muzeu ke spatření. V tomto smyslu uchovává Praha světově unikátní poklad*”.²¹⁹ Veřejnost se v roce 1991 kriticky postavila vůči zabezpečení sbírek Národní galerie a nepojištěnosti děl.

²¹⁷ In: Týdeník Květy, 1991, č. 38, s. 15. *Pro Týdeník Květy dr. Lubomír Slaviček, tehdejší ředitel národní galerie, (pozn. RK)*

²¹⁸ Nožka, Jiří. In: Svět v obrazech, 1991, č. 23, s. 34-35.

²¹⁹ Nožka, Jiří. In: Svět v obrazech, 1991, č. 23, s. 35.

Šternberský palác i ve 20. století prošel řadou architektonických úprav. V roce 1995 - 1996 bylo přízemí jižního křídla přetvořeno na kavárnu, v roce 1998 se opravovaly dřevěné stropy a po nich přišla na řadu i střecha a okna. Během různých úprav a prací byly v paláci objeveny významné nástropní a nástěnné malby.

Když byl na přelomu 17. a 18. století palác postaven, *“významu stavby odpovídala i její výtvarná výzdoba, z níž bylo možno v interiérech...vidět mimo známý čínský salonek zejména kvalitní nástropní malby na motivy antických bájí ve štukových zrcadlech tří místností ve 2. patře”*.²²⁰

Fresky pocházejí z doby dokončení paláce, kolem roku 1708, při pozdějších přestavbách však byly překryty. V 60. letech 20. století byly zjištěny zakryté malby ve třech místnostech prvního patra. Roku 2000 se prokázala existence dalších maleb, na celé stropní ploše bývalé konírny a části stěn a stropu vedlejšího salonku. Čtvrtá nástropní malba byla objevena ve štukovém zrcadle první místnosti druhého patra. *“Všechny nově nalezené malby byly odkryty a restaurovány a v závěru roku 2001 došlo k odhalení již před desetiletími zjištěné malby na stropech tří sálů v prvním patře”*²²¹. Díky tomu se *“rozsah ploch s původní barokní výzdobou v interiérech paláce za necelé dva roky přiblížil z někdejších desítek čtverečních metrů málem k tisícovkám”*²²².

Ve druhém patře představují nástropní malby mytologické výjevy, jeden umírající Didónu a druhý truchlící Artemísii. Téma třetího obrazu není jasné. Nově objevený obraz zobrazuje antický námět - boha války Marta a personifikovaný Mír, tento obraz je však silně poškozen dřívějším zakrytím malby.

²²⁰ Nečásková, Milena. Barokní nástěnné malby ve Šternberském paláci na Hradčanech. In: Dějiny a současnost, 24 - 2002, ročník XXIV. s. 54.

²²¹ Nečásková, Milena. Barokní nástěnné malby ve Šternberském paláci na Hradčanech. In: Dějiny a současnost, 24 - 2002, ročník XXIV. s. 54.

²²² Nečásková, Milena. Barokní nástěnné malby ve Šternberském paláci na Hradčanech. In: Dějiny a současnost, 24 - 2002, ročník XXIV. s. 55.

“Základ výmalby konírny představuje iluzivní architektura navazující na skutečné členění tohoto prostoru a obohacující jej o římsy a portrétní i nápisové kartuše”²²³. Téma, portréty v kartuších ani nápisy nebyly identifikovány, ale výzdoba se převážně orientovala na válečné téma. Z hlediska námětu maleb se první místnost prvního patra věnuje přírodním vědám a zeměpisu, malby druhé místnosti představují dekorativní ornamenty a alegorie ctností a třetí místnost “skladbou maleb připomíná salonek vedle konírny, ale chybí zde narativní téma”²²⁴. Další nálezy v prostorech Šternberského paláce odborníci již neočekávají, poněvadž byla již prozkoumána většina nejdůležitějších prostor.

V letech 1996 a 1998 se uskutečnila moderní přestavba a úpravy přízemí Šternberského paláce, které se dotkly zejména šaten, pokladny a nově byla vytvořena prodejna publikací. Tento “základní servis galerie...byl poté umístěn do novostavby vestavěné do bývalého hospodářského dvorku mezi Šternberským a Arcibiskupským palácem”²²⁵. Prostory nově vestavěné prodejny publikací dnes, podle autorů architektonických úprav, “nabízí výjimečný prostor jak pro prodej publikací, tak pro příležitostné malé výstavy”²²⁶. Přestavěna byla také bývalá kočárovna, dnes sloužící jako kavárna. Poněkud kritickou recenzi napsal na přestavbu Josef Holeček, který negativně hodnotí jednak vizuální kvalitu použitého dřeva v prodejně, příliš vysoké umístění polic, díky němuž jsou málo využívány a v neposlední řadě také “dlouhý prodejní pult”, který “musel být během provozu modifikován”²²⁷. Autor recenze se také ne zrovna kladně vyjadřuje k druhé úpravě kavárny. Zhodnotit dopady nových úprav ve Šternberském paláci přesahuje téma mé bakalářské práce i mé vzdělání. Z pozice pouhého návštěvníka mohu snad jen říci, že na mě nepůsobily vstupní prostory ani prodejna špatným dojmem, snad jen byly trochu v kontrastu s ostatními prostory paláce a také s

²²³ Nečásková, Milena. Barokní nástěnné malby ve Šternberském paláci na Hradčanech. In: Dějiny a současnost, 24 - 2002, ročník XXIV. s. 55.

²²⁴ Nečásková, Milena. Barokní nástěnné malby ve Šternberském paláci na Hradčanech. In: Dějiny a současnost, 24 - 2002, ročník XXIV. s. 55.

²²⁵ Doležal, Hejda, Malinský. Autorská zpráva. In: Architekt č.4 / 1999. s. 30.

²²⁶ Doležal, Hejda, Malinský. Autorská zpráva. In: Architekt č.4 / 1999. s. 30.

²²⁷ Holeček, Josef. Interkantonální prodejna knih ve Šternberském paláci. In: Architekt č.4 / 1999. s. 32.

galerijní knihovnou, které svým poněkud starším interiérem vnukne čtenáři a návštěvníkovi úctu k samotné budově a dílům a knihám v ní uložených.

Po rekonstrukci se v roce 2003 otevřela expozice nejstaršího evropského umění v nové podobě, přičemž přibyla díla pocházející z doby antického Řecka a Říma. *“Národní galerie po desetiletí svou antickou sbírku téměř tajila, vystavovala jen jednotlivosti”*²²⁸ a zbytek byl z prostorových důvodů uložen v depozitářích. Vystavení antických děl bylo umožněno díky zrušení prostoru pro krátkodobé výstavy. “Novou” sbírku v paláci architektonicky vyřešil a instaloval Stanislav Kolíbal.

²²⁸ Vlnas, Vít, pro Hospodářské noviny. In: HN, 47, 2003, č. 76, dne 17. 4. 2003, 174, s. 12.

ZÁVĚR

Šternberský palác je krásnou barokní budovou, která dnes hostí významnou část sbírek Národní galerie. Je zde umístěna sbírka starého evropského umění od antiky do závěru baroka. V přízemí paláce najdeme německé a rakouské umění 15. - 18. století, díla významných autorů, jakým je například Albrecht Dürer, Lucas Cranach st., Hans Raphson a z rakouských malířů pak Johann Michael Rottmayr, Johann Christian Brand a další. Jedním z nejznámějších děl, které si zde návštěvník může prohlédnout je Dürerova *Růžencová slavnost* pocházející z roku 1506. Tento obraz získala Národní galerie v roce 1934.

První patro Šternberského paláce je věnováno umění starověkého Řecka a Říma, jsou zde ke shlédnutí také středověké ikony, italské umění 14. - 16. století a nizozemské umění 15. a 16. století. Kromě římských sošek zde můžeme vidět také tzv. fajjúmské portréty - *“podle naleziště Fajjún v deltě Nilu - jsou cenným dokladem římského deskového malířství, jež se jinak téměř nedochovalo, i antického malířství jako celku”*²²⁹. V tomto patře nalezneme také portrét Eleonory z Toleda pocházející z roku 1543, jehož autorem je Agnolo Bronzino. Tato podobizna se do Národní galerie dostala ve 30. letech 20. století z kolekce Ferdinanda d’Este. Její portrét můžeme vidět jak na internetových stránkách Galerie, tak na informačních materiálech paláce apod.

Ve druhém patře jsou rozmístěna díla italského, španělského, flámského a holandského umění 16. - 18. století a francouzské umění 17. - 18. století. Najdeme zde obrazy umělců jako je Jacopo Tintoretto , Francisco Goya, Peter Paul Rubens, El Greco, Jan I. Brueghel atd. Mimo jiné se v tomto poschodí nachází také čínský salonek vyzdobený chinoiseriemi Janem Václavem Kratochvílem, hudební sál a Hoserova sbírka.

²²⁹ Vlnas, Vít (ed.). Evropské umění od antiky do závěru baroka. Průvodce stálou expozicí Sbírkou starého umění Národní galerie v Praze ve Šternberském paláci. Národní galerie v Praze, 2004. s. 24.

V přízemí ve vestibulu se nachází nové prostory pokladny, šatny a prodejny publikací, které byly umístěny do novostavby postavené v roce 1996. Ze dvora je možné vejít do kavárny, která také byla rekonstruována a jejíž hlavní prostor tvoří bývalá kočárovna. Přes nádvoří se dostaneme také do knihovny Národní galerie, zaměřené na publikace o umění.

V palácové zahradě, odkud si budovu prohlédneme nejlépe, jsou pak instalovány ukázky českého sochařství 20. století. Zahrada je otevřena od začátku května a poté v průběhu celého léta.

“Tato sbírka starého evropského umění, jež se v letech před první světovou válkou...zasvěcenějšímu návštěvníkovi nutně jevila jako vcelku náhodný a fragmentární soubor obrazů, je dnes schopna podávat ucelený přehled o vývoji umění jednotlivých národních škol v Evropě ve vyrovnané úrovni s řadou mimořádně významných děl, v obecném povědomí neodlučně spjatých s Prahou. To je výsledkem dosavadního vývoje od roku 1796 k dnešku...”²³⁰.

Šternberský palác, postavený aristokratickou rodinou Šternberků jako rodinné sídlo, se podobně jako jiné paláce pouze na tento účel neomezil. Šlechticům sloužil až do roku 1811, ale i poté se do něj jeho příslušníci “vrátili”. Když palác hostil obrazárnu Společnosti vlasteneckých přátel umění v Čechách, trávil zde mnoho času František Šternberk - Manderscheid a od roku 1821, kdy si 12 sálů prvního patra pronajalo budoucí Národní muzeum, zde bylo možno potkat i Kašpara Maria Šternberka, Františkova bratrance. Ale není to pouze rod Šternberků, který tuto budovu proslavil, i když dodnes nosí jejich jméno. Významnými osobnostmi spojenými s palácem byl František Zippe, A. J. Corda, Václav Hanka, František Palacký nebo hrabě Klebelsberg. Nezapomínejme ani na žáky kreslířské Akademie, mezi nimiž byli také Antonín a Josef Mánesovi a na Společnost vlasteneckých přátel umění spojenou se jmény Františka Antonína Kolovrata-Novohradského, Krstiána Clam-Gallase, Antonína Isidora Lobkovice a dalšími.

²³⁰ Kotalík, Jiří - úvod. In: Staré evropské umění. Sbírký národní galerie v Praze. Šternberský palác. Národní galerie v Praze, 1988.s. 15.

S ohledem na skutečnost, že již byl palác pro výstavní účely využíván v průběhu 19. století předchůdci institucí jakými je dnes Národní galerie a Národní muzeum, na jejichž vzniku se podíleli také významným dílem příslušníci šlechtického rodu Šternberků, je vhodné zasvětit jeho prostory i nadále výstavním účelům. Zároveň však musím souhlasit s Milošem Solařem, který dne 22. ledna 2002 pro Mladou Frontu řekl, že *“poměrně značná část muzejníků a galeristů má tendenci chápat stavební památky využitě pro muzea a galerie pouze jako bezvýznamnou schránku “svých” exponátů. Sbírký nadřazují budovám.”*²³¹ Myslím si totiž, že k velké škodě, se návštěvník Šternberského paláce o samotné budově dozví jen velmi málo z informačního materiálu dostupného u pokladny. I budovám, ve kterých jsou sbírky uloženy, a nejen dílům samotným, by měla být věnována pozornost. Jednotlivé stavby a paláce jsou také samy (architektonickými) díly a vypovídají mnohé o době, kdy byly postaveny.

Pokud se zamyslím nad Šternberským palácem a jeho sbírkou, myslím, že by bylo přínosné dozvědět se při prohlídce uměleckých sbírek Šternberského paláce také více o budově, ve které jsou uloženy a případně i o osobnostech s nimi spjatých za účelem lepšího poznání našeho hlavního města pro nás i pro návštěvníky z cizích zemí. Je někdy totiž až s podivem, jak málo víme o městě, ve kterém žijeme, a o památkách, které denně míváme při cestě do školy či do práce. Staly se snad pro nás samozřejmostí?

²³¹ Solař, Miloš. In: Mladá Fronta, roč. XIII., č. 18, 22.2002. Příloha Praha D/7.

KAPITOLA VĚNOVANÁ PRAMENŮM

Při psaní bakalářské práce jsem využila dokumentů uložených v archivu Národní galerie na Zbraslavském zámku v Praze se sídlem v Bartoňově ulici 2, 15600, Praha 5, Zbraslav. Zde mi pracovníci archivu vyšli vstříc i přesto, že se v současné době archiv Národní galerie stěhuje ze Šternberského paláce do paláce Schwarzenberského.

Dále jsem čerpala z pramenů uložených v archivu Národního muzea se sídlem v Praze v Holešovicích Na Zátorách 285/ 6, 17000. Archiv Národního muzea čeká od poloviny května 2008 rekonstrukce, která bude probíhat po celé léto a archiv bude otevřen až v září. Také zde jsem se setkala s velice ochotnými pracovníky.

Pro studium jsem využila některé publikace uložené v knihovně Národní galerie ve Šternberském paláci a další sekundární literaturu související s tématem práce a osobnostmi spojenými s palácem.

Vzhledem k mé neznalosti německého jazyka jsem narazila při prohlížení archivních dokumentů na množství problémů. Většina z dostupných listin je psána v němčině, díky dobovému trendu. Snažila jsem se ale i přesto nalézt alespoň nějaké dokumenty v českém jazyce a zahrnout je do práce. V Archivu Národního muzea mi do jisté míry pomohl Inventář archivních fondů Národního muzea (1818-1860), Společnosti Národního muzea (1935 - 1960) a Matice české (1831 - 1860), vypracovaný Alešem Chalupou v roce 1966. V něm obsažený seznam dokumentů, listin a dopisů, mi alespoň částečně dopomohl dobát se některých informací.

Pro doplňkové informace a studium hlavní linie využití Šternberského paláce na Hradčanském náměstí jsem využila dostupné sekundární literatury.

BIBLIOGRAFIE:

Amerling, K. J. Ernestinum. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze. Stav po 12 letech trvání (1871 - 1883). Pedagogická fakulta UK v Praze, Praha 1998. Z originálu přeložila Jana Keparťová.

Bouzková, Barbora. Česká šlechta a její pokus o oživení českého uměleckého života na konci 18. a počátku 19. století. In: Documenta Pragensia IX., Archiv hlavního města Prahy 1991.

Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního musea, Praha 1921.

Hlaváček, Luboš. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti. Josef Mánes a umělecká rodina Mánesů. Melantrich, Praha 1988.

Janko, Jan; Štrbářová, Soňa. Věda doby Purkyňovy. Academia, Praha 1988.

Kesner, Ladislav. Národní galerie. Sbírky ve Šternberském paláci. Sportovní a turistické nakladatelství, Praha 1965.

Kolektiv autorů. Dějiny zemí koruny české II. Od osvícenství po naši dobu. Paseka 2003, 9. vydání, Praha, Litomyšl.

Kop, František. Národní museum. Památník našeho kulturního obrození. Družstvo Vlast, Praha 1941.

Kotalík, Jiří - úvod. In: Staré evropské umění. Sbírký národní galerie v Praze. Šternberský palác. Národní galerie v Praze, 1988.

Kotalík, Jiří. Architektura barokní. Deset století architektury. Správa Pražského hradu, Dada, 2001.

Ledvinka, Václav; Mráz, Bohumír; Vlnas, Vít. Pražské paláce. Encyklopedický ilustrovaný přehled. Akropolis, Praha 1995.

Líbal, D. (vedoucí úkolu); Vilímková, M.; Muk, J. (zodpovědní projektanti). Stavebně historický průzkum Hradčany čp. 57 / Šternberský palác. Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, Praha říjen 1963.

Líbal, Dobroslav; Líbal, Patrik. Architektonické proměny Prahy v jedenácti stoletích. Svoboda Servis, Praha 2000.

Lněničková, Jitka. České země v době předbřeznové 1792 - 1848. Libri, Praha 1999.

Majer, Jiří. Kašpar Šternberk. Academia, Praha 1997.

Mašek, Petr. Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích. Mladá fronta, Praha 1999.

Nebeský, Václav. Dějiny musea království českého. Nákladem musea království českého, 1968.

Poche, Emanuel; Preiss, Pavel. Pražské paláce. Odeon, Praha 1977.

Preiss, Pavel. Italští umělci v Praze. Renesance, manýrismus, baroko. Panorama, Praha 1986.

Sklenář, Karel. Obraz vlasti. Příběh národního muzea. Paseka, 2001.

Sklenář, Karel. Společnost národního muzea v dějinách i v současnosti. Společnost Národního muzea, Arsci, Praha 2007.

Staňková, J.; Pechar, J. Tisíciletý vývoj architektury. SNTL - Nakladatelství technické literatury, Praha 1989.

Vilímková, Milada. Stavitelé paláců a chrámů. Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové. Vyšehrad, Praha 1986.

Vlnas, Vít (ed.). Evropské umění od antiky do závěru baroka. Průvodce stálou expozicí Sbírkou starého umění Národní galerie v Praze ve Šternberském paláci. Národní galerie v Praze, 2004.

Vlnas, Vít (red.). 200 let Národní galerie v Praze 1796 - 1996. Gallery, Praha ve spolupráci s NG v Praze, říjen - listopad 1995.

1835 - 1935 Jubilejní výstava u příležitosti oslavení 100. roku trvání Krasoumné jednoty. Státní tiskárna v Praze, říjen - listopad 1935.

PERIODIKA:

Doležal, Hejda, Malinský. Autorská zpráva. In: Architekt č. 4/1999.

Holeček, Josef. Interkantonální prodejna knih ve Šternberském paláci. In: Architekt č. 4/1999.

Nečásková, Milena. Barokní nástěnné malby ve Šternberském paláci na Hradčanech. In: Dějiny a současnost, 24/2002, ročník XXIV.

Nožka, Jiří. In: Svět v obrazech, č. 23/1991.

Solař, Miloš. In: Mladá Fronta, roč. XIII., č. 18, 22/2002. Příloha Praha D/7.

Týdeník Květy, 1991, č. 38, s. 15.

ARCHIVNÍ PRAMENY:

ANG, Fond Národní galerie, Sběrka rukopisů k dějinám Národní galerie, částečně uspořádáno.

Složka "Stručné dějiny NG do roku 1945".

ANG, fond SVPU, signatura A1267.

ANG, Fond SVPU, částečně uspořádáno. Vlnas, Vít. Národní galerie a její přátelé v minulosti. Pro

Společnost přátel Národní galerie (dr. Pujmanovou), červen 1992. Sběrka rukopisů k dějinám

Národní galerie, částečně uspořádáno. s. 1 - 2.

ANG , Fond Národní galerie. Sběrka rukopisů k dějinám Národní galerie, částečně uspořádáno.

Složka "Stručné dějiny NG do roku 1945".

Popisek Hoserovy sbírky v samostatném kabinetě věnovaném Josefu Hoserovi v Národní galerii v

Praze, Šternberském paláci, druhé patro. Zapůjčeno archivem Národní galerie

ANM, RNM, karton č.1, inv. č. A/4/11. "Návrh obnovených statut musejních " (rukopis i tiskopis, 1848), §.1.

ANM, RNM, karton č.1, inv. č. A/4/11. "Návrh obnovených statut musejních " (rukopis i tiskopis, 1848), §.2, c).

ANM, RNM, karton č.1, inv. č. A/4/11. "Návrh obnovených statut musejních " (rukopis i tiskopis, 1848), §.4.

ANM, RNM, karton č.1, inv. č. A/4/11. "Návrh obnovených statut musejních " (rukopis i tiskopis, 1848), §.5.

ANM, RNM, karton č.1, inv. č. A/4/11. "Návrh obnovených statut musejních " (rukopis i tiskopis, 1848), §.6.

ANM, RNM, karton č.1, inv. č. A/4/11. "Návrh obnovených statut musejních " (rukopis i tiskopis, 1848), §.11.

ANM, RNM, karton č.1, inv. č. A/4/11. "Návrh obnovených statut musejních " (rukopis i tiskopis, 1848), §.12.

ANM, RNM, karton č.1, inv. č. A/4/11. "Návrh obnovených statut musejních " (rukopis i tiskopis, 1848), §.20.

ANM, RNM, karton č. 3, inv. č. B/7/II.

ANM, RNM, karton č. 3, inv. č. B/7/IV.

ANM, RNM, karton č. 5, inv. č. D/7/20. Sacher - Masoch a Vocel. "Správa o archeologické sbírce českého museum a o seznamech (katalogách) tétéž sbírky", r.1850.

ANM, RNM, karton č.11, inv. č. M/2/32.

ANM, RNM, karton č.11, inv. č. M/2/34.

ANM, RNM, karton č. 11, inv. č. M/4/9.

ANM, RNM, karton č. 13, inv. č. 04 / č. 13. Dopis děkana Seydla o paleontologickém nálezu v Berouně adresovaný národnímu muzeu, 1835.

PŘÍLOHY:

Příloha č. 1: ²³²

Šternberský palác

²³² Obrázek přejat z knihy: Poche, Emanuel; Preiss, Pavel. Pražské paláce. Odeon, Praha 1977, obrazová příloha č. 37.

Příloha č. 2: ²³³

Erb rodu Šternberků.

²³³ Obrázek přejat z knihy: Mašek, Petr. Modrá krev: minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích. Mladá fronta, Praha, 1999, s. 269.

Příloha č. 3: ²³⁴

František Josef Šternberk-Manderscheid

²³⁴ Obrázek přejet z: Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního musea, Praha 1921.

Záznam o zakoupení a úpravách Šternberského paláce 1811 – 1819

Im Jahr 1811, in Monat Juny
erkaufte die privat Gesellschaft patriotischer Kunstfreunde
dieses Gebäude zum Behuf ihrer Gemähde Gallerie.
Stifter und zweyter Präsident der Gesellschaft ist der =
zeit Sr Excellenz Herr Franz Graf von Sternberg =
Manderscheid. — Referent Herr Graf Christian Chri =
stoph Clam = Gallas, und erster Custos der Gallerie —
Joseph Burde.
Dieses Gebäudes Vollendung geschah in Jahr 1819 im
August.

V roce 1811, v měsíci červnu

koupila budovu soukromá Společnost vlasteneckých přátel umění pro potřeby její obrazové galerie.

Zakladatelem a druhým prezidentem Společnosti byl v té době jeho excelence pan Franz, hrabě ze

Sternbergu - Manderscheidu. Referentem byl pan hrabě Christian Christoph Clam - Gallas a

prvním kustodem galerie Joseph Burde.

Budova byla dokončena v roce 1819, v srpnu.

Příloha č. 5:

VÝBOR SVPU V LETECH 1796 - 1830²³⁶

Prezident:

Fr. Antonín Kolovrat-Novohradský	1796-1802
František Šternberk	1803-1830
Kristian Clam-Gallas	1830 a dále

Sekretář-referent:

Fr. Josef Čejka - volený člen	1796 - 1800
František Šternberk	1800 - 1803
Antonín Isidor Lobkovic	1803 - 1807
Kristian Clam-Gallas	1817 - 1830
Jan rytíř z Rittersburgu	1830 a dále

Pokladník:

Bedřich Nostic	1796 - 1802
Jiří Buqouy	leden - duben 1803
Ferdinand Kinský	květen 1803 - 1812
Martin Vrtba, pokladník Fr.Šternberka	1813 - 1816
Václav Vernier - volený člen	1817
Josef Schütz - volený člen	1818
Jan Harrach	1819 - 1829
Josef Kinský	1830 - 1831
Josef Matyáš Thun	1832 a dále

²³⁶ Přehled výboru SVPU převzat z: Bouzková, Barbora. Česká šlechta a její pokus o oživení českého uměleckého života na konci 18. a počátku 19.století. In: Documenta Pragensia IX., Archiv hlavního města Prahy 1991, str.290 - 291.

Členové výboru:

František Šternberk	1796 - 1800
Václav Schönau - volený člen	1796 - 1822
Ignác Veselý - volený člen	1796 - 1818
Tobiáš Gruber - volený člen	1796 - 1805
Jan Quirin Jahn - volený člen	1796 - 1802
Václav Vernier - volený člen	1796 - 1816
Antonín Isidor Lobkovic	1800 - 1802
Prof. Michael Schuster - volený člen	
Bedřich Nostic	1803
Kristian Clam-Gallas	1804 - 1817
Josef Schütz	1806
Josef Nostic	1812 a dále
guberniální rada Josef Hergt - volený člen	1815 a dále
Jan Chotek	1821 - 1825
dvorní rada Altmann - volený člen	1820 a dále
Jan rytíř z Rittersbergu	1826 - 1830
Jiří Buquoy	1830 a dále
Bedřich Karel Schönborn	1830 a dále
Josef Matyáš Thun	1830 - 1831
Prof. Gustav Kopec - volený člen	1835 a dále

Příloha č. 6:

PREZIDENTI (PŘEDSEDOVÉ) SPOLEČNOSTI VLASTENECKÝCH PŘÁTEL UMĚNÍ V ČECHÁCH DO ROKU 1936 (postátnění obrazárny)²³⁷

1796 – 1802 František Antonín hrabě Kolovrat-Novohradský

1802 - 1830 František Josef hrabě Šternberk-Manderscheid

1830 - 1838 Kristián Kryštof hrabě Clam-Gallas

1839 - 1864 Ervín hrabě Nostic-Rieneck

1865 – 1870 František hrabě Thun-Hohenstein

1871 - 1888 Albrecht hrabě Kounic

1889 - 1911 Karel hrabě Buqouy

1912 - 1918 Ervín ml. hrabě Nostic-Rieneck

1918 - 1922 Method Zavoral OPraem

1922 - 1936 Jan Krčmář

INSPEKTOŘI OBRAZÁRNY SPOLEČNOSTI VLASTENECKÝCH PŘÁTEL UMĚNÍ V ČECHÁCH²³⁸

1804 - 1848 Josef Karel Burde

1848 - 1857 Gustav Kratzmann

1857 - 1876 Karel Würbs

1877 - 1893 Viktor Barvitius

1893 - 1897 Karel Chytil (správce Obrazárny), František A. Borovský (správce grafického kabinetu a Hollarea)

1897 - 1918 Pavel Bergner

²³⁷ Převzato z: Vlnas, Vít (red.). 200 let Národní galerie v Praze 1796-1996. Gallery, Praha ve spolupráci s NG v Praze, říjen-listopad 1995 (bez stránkového značení)

²³⁸ Převzato z: Vlnas, Vít (red.). 200 let Národní galerie v Praze 1796-1996. Gallery, Praha ve spolupráci s NG v Praze, říjen-listopad 1995 (bez stránkového značení)

Příloha č. 7: ²³⁹

Kašpar Maria

Šternberk

²³⁹ Obrázek přejat z: Hanuš, Josef. Národní museum a naše obrození. Ke stoletému jubileu založení Musea. Nákladem Národního musea, Praha 1921, s 203.

Příloha č. 8:

PREZIDENTI A JEDNATELÉ NÁRODNÍHO MUZEA DO ROKU 1852²⁴⁰:

Prezidenti:

- 1822 - 1838 Kašpar Maria hrabě Šternberk
1841 - 1846 Josef hrabě Nostic
1846 - 1848 Josef Matyáš hrabě Thun-Hohenstein
1850 - 1852 Jan Norbert rytíř Neuberk

Jednatelé:

- 1822 - 1823 August Longin kníže Lobkovic
1823 - 1829 Maxmilián Millauer
1829 - 1833 Josef Steinmann
1834 - 1841 Josef hrabě Nostic
1841 - 1852 František Palacký

²⁴⁰ Sestaveno s použitím knihy Sklenář, Karel. Společnost národního muzea v dějinách i v současnosti. Společnost Národního muzea, nakladatelství Arsci, Praha 2007, s. 92-93.